

Bilaga 7 till LU2011

Konkurrens och sysselsättning – en empirisk studie av fem marknader*

Kajsa Hanspers och Lena Hensvik

* Vi är tacksamma för värdefulla kommentarer från Per Krusell, Francis Kramarz, Lena Lindahl, Eva Mörk, Henrik Jordahl och Oskar Nordström Skans samt deltagare vid konferensen "Hur fungerar den svenska arbetsmarknaden – och hur kan den förbättras?" 6–7 maj 2010.

Innehåll

Sammanfattning	201
1 Inledning.....	205
2 Produktmarknadsregleringar och arbetsmarknadens funktionssätt	209
2.1 Teoretiska utgångspunkter.....	209
2.1.1 Konkurrens och regleringar på produktmarknaden	209
2.1.2 Produktmarknadskonkurrens och efterfrågan på arbetskraft	210
2.1.3 Produktmarknadskonkurrens, lönebildning och jämviktsarbetslöshet	211
2.1.4 Produktmarknadskonkurrens och dominerande arbetsgivare	212
2.1.5 Produktmarknadskonkurrens och diskriminering ...	214
2.1.6 Produktmarknadskonkurrens och sjukskrivningar.....	215
2.2 Empirisk forskning	217
2.3 Relationen mellan konkurrens och tre arbetsmarknadsutfall.....	221
3 Konkurrensfrämjande åtgärder i fem branscher	225
3.1 Minskade etableringshinder/avregleringar	225
3.1.1 Förväntade effekter	226
3.2 Andra konkurrensfrämjande åtgärder	227

3.2.1	Ökad valfrihet och kundvalssystem.....	227
3.2.2	Personalliggare	229
4	Beskrivning av avregleringarna	231
4.1	Avregleringen av taximarknaden	231
4.2	Konkurrensutsättning inom välfärdstjänstebanschen	233
4.2.1	Förskolan.....	235
4.2.2	Skolan.....	236
4.2.3	Äldreomsorg.....	239
4.3	Införandet av personalliggare i restaurangbranschen.....	240
5	Arbetsmarknadsutfallet av avregleringarna.....	243
5.1	Avregleringen av taximarknaden	243
	Effekter på sjukskrivningar.....	253
5.2	Konkurrensutsättning inom välfärdstjänstebanschen	258
5.2.1	Privatisering inom förskolan	258
	Beskrivning av variationen mellan kommuner	258
	Sysselsättning och löner.....	260
	Sjukskrivningar.....	265
5.2.2	Skolan.....	271
	Beskrivning av variationen mellan kommuner	271
	Sysselsättning och löner.....	272
	Sjukskrivningar.....	278
5.2.3	Äldreomsorgen.....	282
	Beskrivning av den regionala variationen.....	282
	Sysselsättning och löner.....	283
	Sjukskrivningsmönster inom hemtjänsten	288
5.3	Införandet av personalliggare i restaurangbranschen.....	292
6	Slutsatser	303
	Referenser	307
	Appendix A: Data/definitioner	311
	Appendix B: Metodbeskrivning	315

Appendix C: Resultat.....	317
Appendix D: Resultat gymnasieskolan	327
Competition and employment – An empirical study of five markets.....	331
1 Introduction.....	331
2 Data and empirical strategy.....	333
3 Results	334
3.1 Taxi.....	334
3.2 Preschools	337
3.3 Schools	342
3.4 Elderly care.....	345
3.5 Personnel registers in restaurants.....	347
4 Conclusions.....	350

Sammanfattning

Syftet med denna bilaga är att studera sambandet mellan konkurrens och arbetsmarknadens funktionssätt. Konkurrens lyfts ofta fram som en grundförutsättning för att marknader ska fungera effektivt. Ofullständig konkurrens kan medföra förluster för samhället, i form av högre priser och minskat utbud. Bristande konkurrens kan också medföra ineffektiviteter på arbetsmarknaden med högre jämviktsarbetslöshet och löner som inte motsvarar individernas produktivitet. Den tidigare forskningen om sambandet mellan konkurrens och sysselsättning är relativt begränsad. Detta är särskilt uppenbart när det gäller konkurrensutsättning av offentliga verksamheter, en företeelse som vi i den här bilagan visar har varit omfattande i Sverige sedan början av 1990-talet. För att skapa en effektiv sysselsättningspolitik är det viktigt att förstå hur arbetsmarknader förändras när konkurrensen ökar.

Genom att studera reformer på fem marknader som fram till början av 1990-talet var reglerade på olika sätt bidrar bilagan till en ökad förståelse om arbetsmarknadseffekterna av konkurrensfrämjande åtgärder. De förändringar som studeras är avregleringen av taximarknaden, införandet av privat produktion av offentligt finansierade tjänster inom förskolan, skolan och hemtjänsten samt införandet av personalliggare i restaurangbranschen. Vi har valt att studera just dessa marknader för att kunna belysa möjliga effekter av olika typer av konkurrensfrämjande åtgärder, såväl i privat som i offentlig sektor. Vi fokuserar på sysselsättning, sjukskrivningar och löner, och analyserar effekterna för olika grupper av arbetstagare.

Att belägga sambandet mellan konkurrens och arbetsmarknadsutfall är inte helt oproblematiskt. Det huvudsakliga problemet består i att det kan finnas många faktorer som samvarierar med både konkurrensgraden och med hur arbetsmarknaden fungerar. För att försöka rensa bort betydelsen av sådana faktorer jämför vi förändringar i sysselsättning, sjukskrivningar och löner på marknader

som reformerats med utvecklingen för närliggande yrkesgrupper eller med regioner där förändringarna varit mindre betydande. På så vis kan vi ta hänsyn till många av de faktorer som skulle kunna bidra till att man drar felaktiga slutsatser om hur konkurrens påverkar sysselsättningen.

Den sammantagna bilden är att minskade konkurrenshinder skapar högre sysselsättning på de berörda marknaderna. I samtliga fall finner vi att reformerna haft positiva effekter på sysselsättningen även om de ser olika ut på olika marknader. Medan ökad konkurrens inom skolan till exempel har lett till en ökning i antalet sysselsatta timmar har konkurrens inom förskolan framförallt lett till att fler individer kommit in på marknaden som visstidsanställda. Effekterna skiljer sig också åt mellan olika typer av personer. Reformerna tycks framförallt öka efterfrågan på unga, äldre och utlandsfödda.

När det gäller löner är effekterna av konkurrens olika beroende på typ av reform och delmarknad. Lönerna på taximarknaden verkar ha minskat som en konsekvens av avregleringen medan lönerna inom välfärdssektorn ökat som en effekt av ökad privatiseringsgrad. Detta kan troligtvis förklaras av att vinster uppstår vid privata monopol, vilka delas mellan arbetsgivare och arbetstagare. Inom offentlig sektor kan arbetsgivarna istället utnyttja sin position som ensam arbetsgivare för vissa yrkesgrupper genom att hålla nere lönerna för de anställda. Detta leder till att lönerna ökar när konkurrensen från privata alternativ ökar.

Det är väl känt att sjukskrivningstalen är systematiskt lägre i privat sektor än i offentlig sektor. I rapporten visas att detta även gäller då man jämför anställda inom samma yrke med varandra. Det skulle kunna tolkas som att privatiseringar leder till minskade sjukskrivningar, men skillnaderna skulle även kunna bero på att det är andra typer av anställda (t.ex. yngre och friskare) som arbetar på de privata arbetsplatserna. Om privatiseringar leder till effektiviseringar där arbetsmiljön blir lidande skulle även effekterna på sjukskrivningarna kunna bli de motsatta. De ökade sjukskrivningarna under slutet av 1990-talet, då många verksamheter privatiserades och marknadsutsattes, skulle kunna tala för en sådan hypotes, men utvecklingen skulle även kunna förklaras av andra faktorer. Våra analyser som på ett mer precist sätt isolerar reformernas effekter på sjukskrivningar visar inte på något entydigt samband mellan graden av privatisering och mängden sjukskrivningar. Inom hemtjänsten tycks privatiseringarna ha lett till

minskade sjukskrivningar, men inom förskolan och skolan saknas tydliga samband.

Den sammantagna slutsatsen utifrån de mönster som framkommer i den här bilagan är att konkurrensfrämjande åtgärder kan bidra till att höja effektiviteten på arbetsmarknader där konkurrensen idag är bristfällig. Konkurrens kan också bidra till att öka chanserna för de grupper som står längst från arbetsmarknaden, vilket kan få betydande effekter för samhället i stort. När det gäller effekterna på sjukskrivningstalen är resultaten blandade även om våra resultat tyder på att ökad konkurrens lett till minskade sjukskrivningar åtminstone inom äldreomsorgen. Med tanke på den bristande mängden forskning som finns om detta samband och de höga kostnader som sjukskrivningar medför, både för individen och för samhället, anser vi att ytterligare forskning är särskilt motiverad på detta område.

1 Inledning

Konkurrens lyfts ofta fram som en grundförutsättning för att marknader ska fungera effektivt. Trots detta kan det på vissa marknader råda omständigheter som gör att regleringar kan vara samhällsekonomiskt motiverade. Exempelvis kan stordriftsfördelar eller bristande information hos konsumenterna om en vara eller tjänst göra det lämpligt att reglera en marknad, vilket har medfört att vissa marknader reglerats i många länder. Under 1990-talet ägde flera reformer rum i Sverige som på olika sätt ökade konkurrensen på ett flertal tidigare reglerade marknader i syfte att öka konkurrensen och därmed effektiviteten. De mest dramatiska förändringarna var kanske avregleringen av en rad offentliga monopol, t.ex. tele- och postmarknaden. Även stora delar av den offentliga sektorns produktion av välfärdstjänster konkurrensutsattes.

Tidigare studier har huvudsakligen intresserat sig för hur konsumentpriserna påverkas av ökad konkurrens, medan empiriska studier när det gäller arbetsmarknadseffekter är mer sällsynta (se t.ex. SOU 2005:4). Att förstå hur arbetsmarknaden förändras när konkurrensen ökar är dock viktigt för utformningen av en effektiv sysselsättningspolitik. I den här bilagan studerar vi ett antal marknader som genomgått omfattande förändringar i förutsättningar för konkurrens. De reformer som studeras är avregleringen av taximarknaden, samt privatiseringar inom förskolan, skolan och hemtjänsten. Förutom dessa reformer har vi även studerat införandet av personalliggare i restaurangbranschen då detta är en marknadsreglerande reform som kan påverka sysselsättningen. Även om det inte är entydigt hur reformen har påverkat konkurrensförhållandena inom restaurangbranschen är dess sysselsättningseffekter av stort intresse då det funnits diskussioner om att utöka lagen till att omfatta bland annat tvätterier, byggföretag och taxiverksamhet.

Frågorna vi intresserar oss för är: Skapas det fler jobb på en konkurrensutsatt marknad? Påverkar konkurrensen vilka grupper av individer som sysselsätts? Leder konkurrens till högre eller lägre löner för de sysselsatta? Och, hur påverkas sjukfrånvaron av konkurrensutsättning?

Det finns flera anledningar till att bristande konkurrens på produktmarknaden kan göra att arbetsmarknaden fungerar ineffektivt. Lägre konkurrens tänks ofta leda till högre priser och lägre produktion och den låga produktionen gör att arbetsgivarna efterfrågar mindre arbetskraft än på en marknad med fullständig konkurrens. Bristande konkurrens på produktmarknaden antas ofta även göra att en decentraliserad lönebildning fungerar sämre eftersom företaget då har utrymme att föra över ökade lönekostnader på konsumenterna (vilka saknar alternativ). Därför antas ofta en bristande grad av konkurrens leda till ett högre lönetryck och en högre jämviktsarbetslöshet (Nordström Skans, 2005). Om konkurrensen ökar så minskar företagets möjligheter att skjuta över lönekostnadsökningar på konsumenterna genom prisökningar. Detta innebär att lönerna pressas nedåt om konkurrensen ökar vilket i sin tur leder till en lägre arbetslöshet. Den ökade konkurrensutsättningen av den svenska ekonomin lyfts därför ofta fram som en bidragande förklaring till varför den svenska arbetslösheten sjönk så fort under senare delen av 1990-talet (se t.ex. Holmlund, 2003). Däremot finns det inte så många empiriska studier som handlar om hur ökad konkurrens faktiskt påverkar lönebildningen.

Lönerna kan också påverkas av produktmarknadsregleringar genom begränsningar i konkurrensen på arbetsmarknaden. På en arbetsmarknad där arbetskraften är relativt orörlig yrkesmässigt och/eller geografiskt kan arbetsgivare utnyttja sin position som ensam arbetsgivare, dvs. monopsonist, till att hålla sysselsättningen och lönerna på en lägre nivå än under mer konkurrensmässiga förhållanden. Ett tydligt exempel på denna situation skulle just kunna vara den offentliga sektorns dominanta position för vissa yrken inriktade på utbildning, vård och omsorg. Genom att introducera ökad konkurrens från privata alternativ förlorar arbetsgivarna sin position som ensam köpare på marknaden. Ett tydligt exempel är introduktion av friskolor i landsbygdskommuner där kommunerna tidigare varit ensam om att anställa lärare. När lokala monopsoniförhållanden bryts upp förväntas både löner och sysselsättning öka (Boal och Ransom, 1997, Hensvik, 2010).

En ytterligare konsekvens av bristande konkurrens som ofta lyfts fram i litteraturen är att möjligheterna för arbetsgivare att diskriminera delar av arbetskraften ökar. Grundtanken är att även ineffektiva företag kan överleva på en marknad med få alternativ. Detta innebär att arbetsgivarna kan välja bort, eller lönemässigt särbehandla arbetstagare på grund av egenskaper som kön eller etnicitet. En ökad konkurrens kan tvinga arbetsgivare att se till kompetens och bortse från egna, möjligen diskriminerande, preferenser när det gäller arbetstagarnas egenskaper för att inte riskera att slås ut från marknaden. Utöver de totala sysselsättnings- och löneeffekterna som konkurrens medför kan åtgärder som främjar konkurrensen därmed också påverka vilka som anställs och löneskillnaderna mellan olika grupper av arbetstagare, t.ex. löneskillnader mellan kvinnor och män eller mellan svenskfödda och utlandsfödda.

Enligt ovanstående resonemang kan konkurrensfrämjande åtgärder ha betydande effekter på sysselsättningen och lönerna på den svenska arbetsmarknaden även om dessa effekter kan skilja sig åt beroende på vilken typ av marknad som avses. Syftet med den här bilagan är att öka förståelsen kring arbetsmarknadseffekterna av konkurrensutsättning. Bilagan bidrar därmed med ny kunskap på flera områden. Ett av de främsta bidragen är att vi med hjälp av detaljerade data kan studera hur olika marknader reagerar på konkurrensutsättning. De fem marknader som analyseras är taxi-branschen, förskolan, skolan, äldreomsorgen och restaurang-branschen. Genom att belysa och kontrastera olika branscher ger bilagan en mer heltäckande bild av den svenska arbetsmarknadens funktionssätt än tidigare litteratur. Detta möjliggör en bättre utgångspunkt för mer generella slutsatser än studier där enskilda marknader studerats.

Förutom att studera effekterna av konkurrensutsättning på sysselsättning och löner studeras även effekter på sjukskrivningar. Under 1990-talet ökade sjukskrivningsnivåerna dramatiskt i Sverige, vilket sammanföll med införandet av en rad konkurrensfrämjande reformer. I den här bilagan studerar vi sambandet mellan sjukskrivningar och konkurrens. I teorin är detta samband oklart: å ena sidan kan en ökad konkurrens leda till att arbetsmiljön förbättras för att locka till sig ny arbetskraft, å andra sidan kan effektiviseringar leda till att arbetsmiljön försämras. Tidigare forskning är mycket begränsad på detta område. Bilagan bidrar därmed också med ny kunskap om sambandet mellan sjukskrivningar

och konkurrensutsättning på fyra av de fem delmarknader som studeras.

Bilagan är upplagd på följande sätt: I Kapitel 2 beskrivs det teoretiska ramverk som används inom nationalekonomin för att förstå sambandet mellan konkurrens och sysselsättning, löner och sjukskrivningar. För att öka förståelsen om de förväntade effekterna av olika typer av konkurrensutsättning ges också i detta kapitel en översikt av tidigare litteratur där både erfarenheter från Sverige och andra länder redovisas. För att ge en mer övergripande bild redovisar vi också hur sambandet ser ut mellan koncentrationen av arbetsgivare på en marknad och sysselsättning, löner och sjukfrånvaro. I Kapitel 3 ges en översikt över olika typer av konkurrensfrämjande åtgärder med fokus på de marknader som analyseras i den här bilagan. För att tydliggöra olika typer av konkurrensfrämjande åtgärder och dess förväntade effekter delar vi upp åtgärderna i tre områden, minskade etableringshinder/avregleringar, ökad valfrihet och kundvalssystem samt andra konkurrensfrämjande åtgärder. Under respektive avsnitt redovisas de enligt teorin förväntade effekterna av dessa åtgärder. I Kapitel 4 beskriver vi de fem branscherna och de regeländringar som bilagan handlar om: 4.1 beskriver avregleringen av taximarknaden, 4.2 privatiseringen inom välfärdstjänstbranscherna förskolan, skolan och hemtjänsten och 4.3 införandet av personalliggare i restaurangbranschen. Kapitel 5 redovisar resultaten från den empiriska analysen. Kapitel 6 redovisar slutsatserna och diskuterar möjliga arbetsmarknads-effekter av ytterligare konkurrensutsättning på den svenska produktmarknaden.

2 Produktmarknadsregleringar och arbetsmarknadens funktionssätt

Det här kapitlet handlar om sambandet mellan konkurrens och arbetsmarknadens funktionssätt. I avsnitt 2.1 beskrivs det teoretiska ramverk som ligger till grund för denna bilaga. Avsnitt 2.2 redogör för erfarenheter från tidigare forskning när det gäller sambandet mellan konkurrens och arbetsmarknadsutfall. Avsnitt 2.3 redovisar hur sambandet ser ut mellan arbetsgivarkoncentrationen och de tre utfall som är av intresse i denna bilaga: sysselsättning, löner och sjukfrånvaro.

2.1 Teoretiska utgångspunkter

2.1.1 Konkurrens och regleringar på produktmarknaden

Frågan om konkurrensens positiva effekter på produktmarknaden har en stark teoretisk grund inom nationalekonomin. Då perfekt konkurrens råder är antalet företag på marknaden så stort att en enskild aktör inte kan påverka priset. Om en aktör tar ut ett högre pris än produktionskostnaden kan konsumenterna vända sig till en annan producent. Det pris som konsumenterna möter på marknaden motsvarar därför marginalkostnaden för att producera varan. Om antalet aktörer är begränsat och det uppstår en skillnad mellan pris och produktionskostnad så kommer övervinsterna att locka in nya företag på marknaden, vilket pressar ner priset mot jämviktsnivån. På så sätt skapar priset jämvikt mellan utbud och efterfrågan på produktmarknaden så länge nya företag fritt kan etablera sig. Begränsningar i konkurrensen på en marknad, i sin mest extrema form då det endast finns en producent av en viss vara (dvs. monopol), medför förluster för samhället. Monopol innebär att ett enskilt företag har en mycket stark ställning på marknaden.

Detta gör att företaget kan ta ut ett pris som överstiger marginalkostnaden.

Det är dock inte med nödvändighet så att avreglerade marknader alltid fungerar perfekt. I resonemanget ovan förutsattes till exempel att marginalkostnaden ökar med producerad kvantitet. På marknader med betydande stordriftsfördelar (t.ex. järnväg och telefoni) kan en avreglerad marknad resultera i privata monopol och då kan det vara mer effektivt att organisera verksamheten i offentligt prisreglerade monopol för att undvika efterfrågeöverskott och överprissättning. Produktmarknadsregleringar kan även vara motiverade om kunderna har bristande möjligheter att få information om en viss tjänst eller vara, vilket kan öka risken för att kunderna ska hamna i ett underläge gentemot producenten. Detta resonemang har till exempel varit en av anledningarna till de tidigare regleringarna på taximarknaden och är även ett av skälen bakom den offentliga sektorns dominans inom välfärdssektorn. Andra vanliga orsaker till att reglera marknader är att produktionen medför externaliteter (t.ex. miljöföroreningar) eller att produktionen avser så kallade ”kollektiva varor” som konsumeras av alla och där det därför inte finns någon fungerande prissättning (t.ex. polisväsendet).

2.1.2 Produktmarknadskonkurrens och efterfrågan på arbetskraft

Diskussionen hittills har handlat om hur konkurrens och regleringar kan påverka produktmarknadens funktionssätt. Fokus för denna rapport är dock hur arbetsmarknaden påverkas av konkurrens och regleringar. En viktig anledning till att produktmarknadskonkurrensen kan påverka efterfrågan på arbetskraft är att dominerande aktörer, genom att producera mindre än vid fri konkurrens, kan ta ut priser som är högre än kostnaderna och på så sätt göra övervinster. Eftersom dessa vinster skapas till priset av lägre produktion blir resultatet en lägre efterfrågan på arbetskraft.

Ett något annorlunda resonemang men med liknande slutsatser förs av Blanchard och Giavazzi (2003). De betonar att regleringar av produktmarknaden fungerar på samma sätt som etableringskostnader för företagen. Höga etableringskostnader leder till lägre försäljning och därmed lägre sysselsättning. Minskade etableringshinder i sig kan alltså leda till ökad sysselsättning.

När konkurrensen ökar finns det även ett antal mekanismer som kan göra att sysselsättningen minskar. Till exempel kan ökad konkurrens leda till ökade friktioner genom att företagen försöker locka till sig arbetskraft som stärker deras position på produktmarknaden. Exempelvis kan en skola som utsätts för konkurrens bli mer benägen anställa den personal som föräldrar och elever värderar mest (Hoxby, 2002). Arbetsgivarna kan därmed bli mer noggranna vid anställningsförfarandet, vilket medför friktioner på arbetsmarknaden. Ökade investeringar för att höja effektiviteten kan också medföra att företagen behöver färre anställda för att producera en given kvantitet vilket kan dämpa de positiva sysselsättningseffekter som ökad produktion medför (SOU 2005:4).

2.1.3 Produktmarknadskonkurrens, lönebildning och jämviktsarbetslöshet

Som noterades ovan kan företag som har marknadsmakt göra större vinster än företag som verkar under fullständig konkurrens. Företagen kan därmed välja att ge de anställda högre löner än vad de skulle ha fått under fri konkurrens. Det finns olika teorier om varför företagen skulle vilja dela med sig av vinsten till de anställda (s.k. "rent-sharing"). Monopolföretag kan välja att betala ut högre löner än nödvändigt för att hålla nere vinsterna då alltför stora vinster kan hota monopolistens marknadsdominans. Överdrivet stora vinster kan dra till sig statens intresse och därmed leda till åtgärder för att minska marknadsmakten eller tvinga företaget att sänka priserna (Alchian och Kessel 1962). En annan teori som framförts är att fackföreningar tvingar företagen att betala högre löner ju högre vinsten är (Salinger, 1984).

Begränsad konkurrens på en marknad kan även påverka lönesättningen på sätt som har inverkan på den långsiktiga arbetslöshetsnivån. Skälet till detta är att den bristande konkurrensen innebär att arbetsgivarna får större möjligheter att höja sina priser utan att förlora kunder. Detta lämnar större utrymme för arbetstagarna att ställa högre lönekrav eftersom de vet att företagen kan föra över en del av lönekostnaderna på kunderna och att konsekvenserna på sysselsättningen av ökade lönekrav därmed inte blir lika kraftiga. Detta kan göra att arbetstagarna i större utsträckning prioriterar löner framför arbetstillfällen, vilket kan generera en högre jämviktsarbetslöshet.

Resonemanget är nära kopplat till tesen om att lönekraven och därmed jämviktsarbetslösheten tenderar att vara högre vid förhandlingar på branschnivå än om förhandlingarna sker antingen på central nivå eller helt decentraliserat på företagsnivå (Calmfors och Driffill 1988). Anledningen är att förhandlingar på företagsnivå innebär att arbetstagarna måste ta hänsyn till löneökningstakten inom övriga företag i samma bransch för att inte riskera att driva igenom så höga löneökningar att företaget förlorar kunder till närliggande konkurrenter. Vid branschvisa förhandlingar blir istället lönekraven samordnade varpå lönekraven kan bli högre (och föras över till kunderna i form av högre priser).¹ Detta ökade lönetryck leder till lägre sysselsättning och högre jämviktsarbetslöshet. Skillnaden mellan lokala och branschvisa förhandlingar är tillgången till alternativ för företagets kunder, om kunderna har fler alternativ kommer lönekraven att bli mer begränsade och sysselsättningen därmed öka. När konkurrensen är dålig sker även förhandlingar på företagsnivå i en situation med få alternativ för kunderna och därmed också med större lönetryck och högre arbetslöshet som resultat (för ett utförligare resonemang se Nordström Skans, 2005).²

När konkurrensen ökar förväntas alltså sysselsättningen öka, inte bara för att produktionen ökar, utan även för att företagets möjligheter att föra över lönekostnadsökningar till prisökningar minskar. Detta kan leda till mer återhållsamma lönekrav från fackföreningarnas sida och därmed en sänkning av jämviktsarbetslösheten.

2.1.4 Produktmarknadskonkurrens och dominerande arbetsgivare

Ofullständig konkurrens på produktmarknaden kan innebära att enstaka arbetsgivare får en dominerande ställning som köpare av viss typ av arbetskraft. Denna situation uppstår om arbetskraften är nära knuten till produktionen av vissa varor eller tjänster, vilket till exempel gäller flera yrken inom vård och omsorg. I dessa fall kan

¹ Vid helt centraliserade förhandlingar tvingas dock fackföreningarna utvärdera lönekraven i ett större perspektiv och tar därför större hänsyn till kostnaden för stora löneökningar i form av ökad arbetslöshet och de utgifter den medför än vad man gör då varje bransch förhandlar för sig.

² I realiteten sker löneförhandlingarna i Sverige både branschvis och lokalt, och dessutom via den koordinering som ges av industriavtalet, vilket gör det svårt att a priori bedöma vilken förhandlingsnivå som är den mest betydelsefulla.

arbetsgivare utnyttja sin ställning som dominerande aktör och låta lönerna avvika från de nivåer som skulle råda under fullständig konkurrens. Hur stort utrymme arbetsgivarna har att hålla nere lönerna beror på hur rörlig arbetskraften är, man brukar tala om vilken lönekänslighet eller arbetsutbudselasticitet individen har.

Om arbetsutbudselasticiteten är hög är arbetskraften rörlig och arbetstagarna kan då få lönepremier för att förhindras att avsluta anställningen eller för att vara mer produktiva (Shapiro och Stiglitz, 1984). En låg arbetsutbudselasticitet innebär tvärtom att arbetstagarens kostnader för att avbryta anställningen är höga. I synnerhet gäller detta om arbetskraften är starkt specialiserad så att ett branschbyte skulle innebära stora lönesänkningar. Det mest extrema fallet inträffar när en arbetsgivare är ensam köpare av arbetskraften på en marknad. Denna arbetsgivare är då monopsonist och kan utnyttja marknadsmakten till att sätta lägre löner än på en konkurrensutsatt marknad utan att riskera att arbetstagarna slutar.

På grund av att lönerna sätts på nivåer som är lägre än individernas produktivitet kommer färre individer att vilja arbeta till den givna lönen än under fullständig konkurrens, vilket medför att sysselsättningen och lönerna är lägre under monopsoni än på en konkurrensutsatt arbetsmarknad. I vissa fall kan det t.o.m. uppstå brist på arbetskraft. Exakt i hur stor utsträckning detta sker beror bland annat på i hur stor utsträckning arbetstagarna är beredda att söka sig till en annan arbetsmarknad om lönen inte motsvarar deras krav (dvs. hur "elastiskt" arbetsutbudet är) och fackföreningarnas förhandlingsstyrka.

Monopsoniteorin används ofta för att förklara lönesättningen inom offentlig sektor. Till skillnad från privat finansierade marknader är offentliga monopol inte vinst-maximerande, utan kan antas vara välfärdsmaximerande. Samtidigt är den offentliga sektorn kostnadsminimerande – beslutsfattarna försöker hålla sig inom sina budgetramar och tvingas ofta uppfylla besparingskrav. Som part i löneförhandlingar har den offentliga sektorn därför incitament att utnyttja sin marknadsmakt som den dominerande parten på marknaden, vilket enligt resonemanget ovan innebär att löner och sysselsättning hålls under de nivåer som skulle råda under fullständig konkurrens. Anledningen till att arbetsgivare inom välfärdssektorn ofta lyfts fram som potentiella monopsonister är att den offentliga sektorn har en dominerande ställning samtidigt som arbetskraften består av starkt specialiserade yrkesgrupper (lärare, sjuksköterskor och läkare) som har få alternativa arbets-

givare på den övriga arbetsmarknaden, givet att de inte vill acceptera lägre lön i en annan bransch. Denna sektor domineras dessutom ofta av kvinnliga arbetstagare som i tidigare studier visat sig vara mindre rörliga på arbetsmarknaden än män (Altonji och Blank, 1999). Monopsoni på arbetsmarknaden anses ofta vara en förklaring till att det finns gott om lediga tjänster inom vissa sektorer (en översikt av monopsonilitteraturen ges i Boal och Ransom, 1997).

Det är även viktigt att poängtera att det inom den svenska offentliga sektorn numera finns stort utrymme för lönesättning genom lokala och individuella löneförhandlingar. Inom utbildningsväsendet övergick man exempelvis till individuell lönesättning 1996, vilket gav arbetsgivare och arbetstagare rätt att bestämma lönen med den rådande konkurrenssituationen i åtanke. Detta är viktigt då en ökning i konkurrensen, t.ex. genom avregleringar eller privatiseringar därmed kan påverka hur lönerna sätts på lokal nivå. En viktig lärdom från dessa resonemang är också att ett inträde av privata aktörer på en marknad som tidigare dominerats av en ensam offentlig aktör kan förväntas ha betydelse för lönerna även för dem som fortsätter arbeta inom offentlig sektor givet att möjligheten att byta till en privat arbetsgivare skapar en bättre förhandlingsposition.

2.1.5 Produktmarknadskonkurrens och diskriminering

Det extra finansiella utrymmet som monopolvinsterna innebär gör att företagets överlevnad inte är lika beroende av verksamhetens effektivitet. En viktig följd av detta är att brister i konkurrensen kan ge utrymme åt diskriminering av vissa grupper på arbetsmarknaden. Med diskriminering menas här att individer med lika produktivitet behandlas olika av arbetsgivaren på basis av t.ex. kön, etnicitet eller ålder vilket kan förekomma i såväl anställningsförfarandet som i lönesättningen. Förekomsten av vinster kan t.ex. ge arbetsgivarna utrymme att lönediskriminera produktiva individer även om detta har negativa effekter på verksamhetens lönsamhet.

Även monopsonimakt kan ge upphov till den typ av lönediskriminering som beskrivs ovan. På grund av att olika arbetstagare är olika rörliga kommer vissa individer att acceptera lägre löner innan man väljer att avsluta anställningen. Arbetsgivaren

kan då utnyttja detta extra förhandlingsutrymme genom att erbjuda lägre lön till dem med högst kostnader för att avsluta anställningen.

En ökning av konkurrensen förväntas eliminera diskriminerande beteende hos arbetsgivaren i takt med att kraven på företagens effektivitet ökar. Detta gäller däremot inte om grunden för diskriminering ligger i konsumenternas preferenser (Becker, 1971). Även om arbetsgivaren inte har några fördomar, kan en arbetsgivare välja att inte anställa vissa grupper om kunderna föredrar att tjänster utförs av en viss typ av personer. Om detta är fallet kan ökad konkurrens göra att arbetsgivarna diskriminerar i större utsträckning för att inte riskera att förlora kunder. En ytterligare möjlighet är att arbetsgivare som verkar under bristande konkurrens kan vara mer benägna att ägna sig åt positiv särbehandling, det vill säga att anställa personer ur marginaliserade grupper trots att det finns mer meriterade eller likvärdiga sökande. Detta skulle kunna vara fallet inom offentlig verksamhet där verksamheten drivs utan vinstkrav. Man kan exempelvis tänka sig att den offentliga sektorn tar på sig rollen som föregångare vad det gäller till exempel jämn könsfördelning eller en ökad andel invandrare.

Sammantaget kan avregleringar få effekter inte bara på hur många som anställs utan också på vilka individer som anställs och på lönefördelningen på arbetsmarknaden. I den här bilagan läggs därför extra fokus på att belysa detta, genom att studera effekterna av konkurrens för olika gruppers chanser på arbetsmarknaden.

2.1.6 Produktmarknadskonkurrens och sjukskrivningar

En ökad konkurrens på produktmarknaden kan påverka sjukskrivningarna genom ett flertal mekanismer och riktningen på totaleffekterna är därför svårbedömd. Å ena sidan kan konkurrensutsättningens krav på effektiviseringar innebära att man organiserar verksamheten på ett sätt som leder till hårdare arbetsvillkor och ökad ohälsa bland de anställda, vilket kan öka sjukskrivningarna.

Å andra sidan kan konkurrensen om arbetskraften hårdna så att arbetsgivarna tvingas erbjuda bättre arbetsmiljö för att behålla arbetskraften (motsvarande löneeffekterna av minskad monopsoni-makt). Konkurrensutsatta arbetsgivare kan därför försöka attrahera arbetskraft genom att erbjuda bra arbetsmiljö (se t.ex. Grossman,

1972). Men även konkurrens om arbetstagarna kan innebära ökade sjukskrivningar om en tillåtande attityd gentemot sjukskrivningar används som en löneförmån. Allen (1981) visar till exempel att arbetsgivare som har en accepterande attityd till sjukskrivningar inte behöver betala ut lika höga löner, ett alternativ som kan vara mer attraktivt om sjukskrivningarna delvis finansieras av andra än arbetsgivaren.

Eftersom det svenska sjukförsäkringssystemet är utformat så att arbetsgivaren medfinansierar korttidssjukskrivningar, men inte långtidssjukskrivningar, är de ekonomiska incitamenten för arbetsgivarna framförallt riktade mot att minska korttidssjukskrivningarna. Efter sjuklöneperiodens slut utgör rekryteringsprocessen för att hitta en ersättare den enda kostnaden för arbetsgivaren. Om det är lätt att hitta en vikarie (eller mer generellt, om rekryteringskostnaderna är små) blir därför de ekonomiska vinsterna av investeringar i förbättrad arbetsmiljö för att minska långtidssjukskrivningarna också små, och risken finns därmed att arbetsgivare effektiviserar utan att beakta hur risken för långtidssjukskrivningar påverkas.

Litteraturen om sjukskrivningar utgår ofta från att sjukfrånvaro kan ses som någonting delvis frivilligt och att den i viss mån kan jämföras med annan frånvaro. Utifrån detta synsätt påverkas sjukfrånvaron av lönen (se t.ex. Weiss, 1985) och om lönerna påverkas av avregleringar kan detta i sin tur spilla över på mängden sjukskrivningar. Eftersom löneökningar i allmänhet bedöms öka arbetsutbudet kan detta göra att ökad konkurrens leder till minskade sjukskrivningar i de fall då lönerna ökar som ett resultat av avregleringar eller ökad konkurrens, medan sjukskrivningarna kan öka i de fall där lönerna pressas ner.

Förutom att förändra arbetsvillkoren för de redan anställda kan arbetsgivarna även efterfråga annan typ av arbetskraft vid de ökade krav på effektivitet som ökad konkurrens medför. En konsekvens är att företagen kan bli mer selektiva vid anställningsprocessen vilket kan göra att de som bedöms ha en större sannolikhet att bli sjukskrivna (t.ex. äldre) riskerar att väljas bort i anställningsprocessen. Detta kan skapa effekter på sjukskrivningstalen som har att göra med vilka som arbetar där, snarare än med arbetsmiljö eller löner.

Precis som vid diskussionen om löner och monopsoni är det viktigt att notera att effekterna av fler privata aktörer inte bara påverkar personal som byter sektor. Visserligen är förutsättningarna för privata företag annorlunda, de är vinstmaximerande och anses

därför ofta ha starkare incitament att effektivisera verksamheten och de kan också ha andra rekryteringsmönster. Men den ökade konkurrens som avregleringar och privatiseringar medför förändrar också förutsättningarna för de offentliga arbetsgivarna till exempel genom att även dessa måste konkurrera om brukare, t.ex. via kundvalssystem. Detta kan medföra att offentliga arbetsgivarna som utsätts för konkurrens kan komma att agera mer som privata företag. Detta är exempelvis aktuellt när det gäller etableringar av friskolor i vissa kommuner där det uppstår konkurrens om eleverna. I de fall där det är köer till den offentliga servicen blir dock dessa effekter mindre påtagliga.

Det är även viktigt att notera att sjukskrivningarna kan vara lägre i privat än offentlig sektor utan att detta innebär att privatiseringar behöver leda till färre sjukskrivningar. I diskussionen om privatiseringar förekommer ofta argumentet att de privata företagen väljer bort personal med hög sjukskrivningsrisk. Dessutom kan arbetsbelastningen skilja sig systematiskt åt mellan privata och offentliga aktörer. Man kan exempelvis tänka sig att barn vars föräldrar väljer privata skolor också har de bästa förutsättningarna att lyckas i skolan. Oftast får privata skolor, förskolor, sjukhus och så vidare ersättning per elev/patient utan hänsyn till att arbetsinsatsen kan skilja sig från fall till fall vilket kan göra att arbetsbelastningen blir högre hos offentliga än privata arbetsgivare (Epple och Romano, 1998).

2.2 Empirisk forskning

Inom nationalekonomin har man länge intresserat sig för hur graden av konkurrens påverkar arbetsmarknadens funktionssätt. De huvudsakliga bidragen är dock baserade på enkla tvärsnittsjämförelser mellan länder eller över tiden där man inte kunnat kontrollera för andra faktorer på ett tillfredsställande sätt. Som en konsekvens saknas riktigt tydliga empiriska belegg för betydelsen av konkurrens för olika arbetsmarknadsutfall. Ett antal studier bör dock nämnas i sammanhanget som på olika sätt belyser effekterna av konkurrens på olika marknader. I detta avsnitt beskriver vi litteraturen översiktligt.

Det finns ett antal trovärdiga studier som undersöker effekterna av konkurrensutsättning på enskilda marknader. Överlag tyder dessa erfarenheter på betydande löne- och sysselsättningseffekter

av konkurrenshinder. Bertrand och Kramarz (2002) visar till exempel att sysselsättningen sjönk vid införandet av etableringshinder inom den franska detaljhandelsbranschen. Det finns också studier som pekar på att det finns ett samband mellan graden av konkurrens på en marknad och sammansättningen bland de anställda. Ashenfelter och Hannan (1986) visade att det finns ett negativt samband mellan marknadskoncentration och andelen kvinnor inom den amerikanska bankindustrin. I en studie av den svenska arbetsmarknaden visar Heyman, Svaleryd och Vlachos (2008) att andelen kvinnor ökar när ett företag byter ägare, vilket de tolkar som att diskriminerande arbetsgivare konkurreras ut från marknaden. Vidare visar Ohlson (2008) att avregleringen av taxi-marknaden medförde positiva sysselsättningseffekter som var större för utlandsfödda.

När det gäller effekter av konkurrens på löner finns det ett flertal internationella studier som påvisar negativa löneeffekter av avregleringar av enskilda branscher i den privata sektorn. Man har t.ex. visat att lönerna föll vid avregleringen av åkerisektorn och flygindustrin i USA (Card, 1997, Peoples, 1998) vilket tyder på att lönepremier förekom under begränsad konkurrens. Det finns också resultat som kopplar samman bristande konkurrens och lönediskriminering. I en studie av avregleringen av den amerikanska bankindustrin visar Black och Strahan (2003) att de vinster som gjordes under ofullständig konkurrens tillföll män i högre grad än kvinnor. Detta medförde att lönerna sjönk relativt mer för män än för kvinnor när konkurrens infördes på marknaden.

Ett par studier undersöker effekterna av avregleringar inom taxi-branschen. Moore and Balaker (2006) sammanfattar resultaten av denna forskning vilka sammantaget pekar på positiva erfarenheter av avregleringar, i form av fler taxibilar och lägre priser, även om litteraturen inte är helt entydig.

När det gäller avregleringar av privata marknader i Sverige är existerande studier framförallt fokuserade på effekterna på priser och inte arbetsmarknaden specifikt. Regelutredningen (SOU 2005:4) genomförde dock en systematisk genomgång av några av de avregleringar som ägde rum i Sverige under 1990-talet. Tele-, el-, post- inrikesflyg-, taxi- och järnvägsmarknaden analyserades med visst fokus på arbetsmarknadseffekterna. När det gäller sysselsättningen fann man att denna hade minskat i samtliga fall utom för taxibranschen där sysselsättningen hade ökat. Däremot sågs inga tydliga effekter på lönerna, med undantag för de sysselsatta i flyg-

sektorn för vilka lönerna hade utvecklats positivt. Inom taxi-branschen visade regelutredningen (SOU 2005:4) också på förändringar i sammansättningen av de sysselsatta, med en ökning av andelen män och äldre i branschen. Resultaten stöds av Ohlson (2008) som visar att avregleringen av taximarknaden medförde positiva sysselsättningseffekter som var större för utlandsfödda.

När det gäller den offentliga sektorn finns det forskning som visar att anställda i branscher som domineras av den offentliga sektorn (skola och vård) har låg rörlighet på arbetsmarknaden, vilket skulle kunna ge upphov till den typ av monopsonieffekter som beskrevs i avsnitt 2.1 (Falch, 2010, Ransom och Sims, 2010, Steiger m.fl., 2010). Det finns också viss evidens som stödjer ett positivt samband mellan graden av konkurrens på en marknad och lönenivån (Hirsch och Schumacher, 1995, Vedder och Hall, 2000). En nackdel med dessa studier är att de sällan har någon bra jämförelsenorm, vilket gör att effekterna är svåra att tolka som orsakssamband. Hoxby (1994, 2002) samt Jackson och Cowan (2009) visar på ett mer trovärdigt sätt ett positivt samband mellan skolkonkurrens och lönerna för lärare i offentliga skolor. Oreland (2010) visar med hjälp av svenska data att löneutvecklingen är högre bland arbetstagare som byter sektor då verksamhet inom vård, skola och omsorg övergår från offentlig till privat drift. Även om studien inte kontrollerar för att de arbetstagare som väljer att följa med då en verksamhet privatiseras kan ha egenskaper som skiljer sig från egenskaperna hos dem som väljer att inte följa med, visar den att privatiseringar kan leda till förbättrad löneutveckling för en grupp individer. Att lönerna stiger kan förklaras av ökad konkurrens och högre effektivitet i privata företag.

Hensvik (2010) studerar förekomsten av monopsonieffekter på den svenska arbetsmarknaden för lärare. I studien undersöks hur expansionen av fristående gymnasieskolor har påverkat gymnasielärarnas löner. För att ta hänsyn till faktorer som kan samvariera med förekomsten av friskolor på den lokala arbetsmarknaden utnyttjas den snabba ökning av friskolorna som skedde efter friskolereformen. Resultaten visar att lärare på lokala arbetsmarknader där det finns konkurrens från friskolor har högre löner än lärare som är sysselsatta på marknader utan friskolekonkurrens. Detta gäller även lärare i kommunala skolor. Hensvik finner dessutom betydande skillnader i löneeffekten mellan olika typer av lärare. Effekten av skolkonkurrens är störst för nya lärare, för lärare med hög kognitiv och social förmåga och för lärare specialiserade inom

ämnen som karaktäriseras av lärarbrist.³ Lärare som etablerar sig i de mest konkurrensutsatta områdena får ca 2 procent högre lön än lärare som etablerar sig på marknader utan privata alternativ. Denna effekt motsvarar en löneskillnad på ca 400 kronor per månad. Resultaten stödjer bilden av att monosponimakt bidrar till att hålla nere lönerna på arbetsmarknaden för lärare och att konkurrensfrämjande åtgärder inom utbildningsväsendet kan bidra till en mer marknadsmässig lönesättning.

Om ökad konkurrens och privatiseringar leder till mer eller mindre sjukskrivningar är hittills inte belagt i litteraturen. Flera studier visar dock att sjukfrånvaron är högre inom den offentliga än den privata sektorn (t.ex. SCB, 2004). Valfärdskommissionen (SOU 2001:52, SOU 2001:79) har lyft frågan om sambandet mellan sjukfrånvaro och ökad konkurrensutsättning av offentlig omsorg. De kunde konstatera att sjukfrånvaron stigit bland dem som arbetar inom produktionen av välfärdstjänster samtidigt som mer marknadsinfluerade system (t.ex. beställar- och utförarmodeller och checksystem) införts under 90-talet, men kunde inte avgöra om det fanns ett kausalt samband mellan dessa två händelser. Det är svårt att studera detta samband då 1990-talet även präglades av lågkonjunktur och neddragningar inom offentlig sektor.

De undersökningar som har studerat anställningsförhållandena bland dem som arbetar inom produktionen av välfärdstjänster i privat och offentlig sektor har dock visat att de som arbetar inom privat sektor är mer nöjda med sin arbetssituation är de som arbetar inom offentlig sektor (Kommunalarbetareförbundet, 2002 om undersköterskor och vårdbiträden inom äldreomsorg och Svenskt Näringsliv, 2002 om sjuksköterskor). Dessa studier ger dock bara en ögonblicksbild över hur de individer som arbetar hos en viss arbetsgivare upplever sin situation och kan inte tolkas som kausala samband mellan arbetsgivarens sektortillhörighet och arbetstillfredsställelse eftersom de som arbetar inom de olika sektorerna kan skilja sig åt i andra avseenden.

Rapp (2000) undersöker effekter av skolval på lärares arbetsinsats. Han finner att konkurrens leder till att lärare arbetar hårdare. I en studie av Suzuki (2001) befanns kostnaderna för äldreomsorg vara lägre i kommuner som anlitar privata entreprenader, vilket talar för att effektiviseringar äger rum som en

³ Som mått på kognitiv och social förmåga används testresultat från mönstringsprovet.

konsekvens av privatiseringar.⁴ I förlängningen kan dessa effekter på arbetstempo och effektivitet innebära sämre arbetsmiljö och därmed ökade sjukskrivningar, men detta beläggs inte i studierna.

Den sammantagna bilden från tidigare forskning är att kunskapen om arbetsmarknadseffekterna av konkurrensutsättning är bristfällig, i synnerhet saknas en samlad bild av konkurrensutsättningens effekter på olika typer av marknader. Studier som undersöker fördelningseffekterna av konkurrensutsättning liksom effekter på sjukskrivningstalen saknas också.

2.3 Relationen mellan konkurrens och tre arbetsmarknadsutfall

I detta kapitel har de teoretiska utgångspunkterna redovisats när det gäller sambandet mellan graden av konkurrens och de arbetsmarknadsutfall som är av intresse i den här bilagan. Som en ingång till den mer detaljerade analysen av respektive marknad kan det vara intressant att först betrakta hur sambandet ser ut mellan koncentrationen av arbetsgivare och våra tre utfall: sysselsättning, löner och sjukfrånvaro.

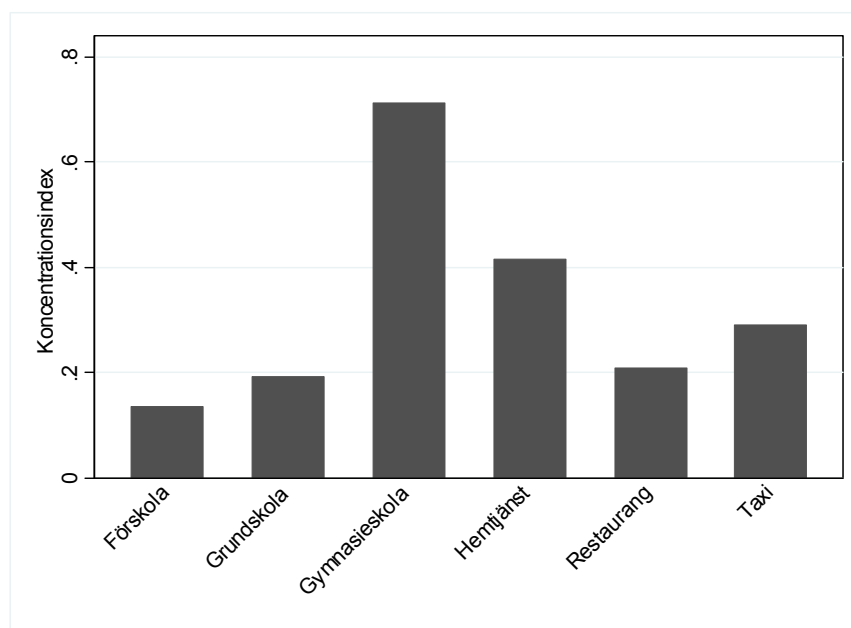
Konkurrens kan mätas på olika sätt. Ett sätt är att beräkna ett konkurrensindex. Vi har valt att beräkna konkurrensen med hjälp av det s.k. Herfindahl-indexet.⁵ Indexet mäter frånvaron av konkurrens och kan anta värden mellan 0 och 1, där 1 anger att en arbetsplats står för 100 procent av sysselsättningen och 0 innebär att sysselsättningen är fördelad på ett mycket stort antal väldigt små arbetsplatser.

Figur 1 visar det genomsnittliga indexvärdet år 2006 för de sex branscherna som är föremål för analys i den här bilagan. Av diagrammet framgår att det finns stor spridning mellan branscherna när det gäller graden av konkurrens. Lägst index, och därmed högst konkurrens, finns inom förskolan. Detta speglar att branschen domineras av många små arbetsplatser. Lägst konkurrens finns på arbetsmarknaden för gymnasielärare. Detta är kanske inte så konstigt, då utrymmet för flera gymnasieskolor i en kommun generellt är relativt begränsat.

⁴ Studien visar även att både offentliga och privata aktörer sänkte kostnaderna vid konkurrensutsättning.

⁵ Indexet tas fram genom att summera kvadraterna på varje arbetsplats andel av respektive marknad (i vårt fall räknat utifrån sysselsättningsandelar).

Figur 1 Koncentrationsindex

Källa: Egen bearbetning av Strukturlönestatistiken.

Tabell 2.1 visar sambandet mellan det framtagna konkurrensindexet och sysselsättning, löner och sjukfrånvaro. När man analyserar detta samband är det viktigt att ta hänsyn till att det kan finnas andra faktorer som kan skilja sig åt mellan kommuner med hög respektive låg konkurrensgrad. Till exempel kan man tänka sig att det finns högre konkurrens i större kommuner, vilket skulle kunna leda till att sambandet mellan konkurrens och sysselsättning överskattas. För att ta hänsyn till detta skattas sambandet mellan kommunens konkurrensindex i respektive bransch och våra tre arbetsmarknadsutfall i en regressionsmodell där vi konstanthåller en mängd kommunegenskaper (kommunstorlek, ålderstruktur, andel utlandsfödda samt genomsnittsinkomsten i kommunen).

Tabellen visar att det finns ett negativt samband mellan indexet och sysselsättningen: kommuner med hög konkurrens (lågt indexvärde) har också högre sysselsättning. Sysselsättningen uppskattas vara mer än dubbelt så hög på marknader med fullständig konkurrens (index=0) jämfört med om marknaden domineras av

endast en köpare av arbetskraften (index=1). När det gäller lönerna är sambandet betydligt mera oklart. Detta kan delvis bero på att löneeffekterna av konkurrens kan gå åt olika håll beroende på vilken marknad som avses. Även när det gäller sjukskrivningar tycks ett negativt samband finnas. Vid fullständig konkurrens är den genomsnittliga sjukskrivningsgraden 0,5 procentenheter lägre än vid fullständig marknadsmakt. Sambandet är emellertid mycket svagt.

Tabell 2.1 Skattning av sambandet mellan konkurrens och tre arbetsmarknadsutfall

	Sysselsättning	Lön	Sjukskrivningar
Frånvaro av konkurrens	-1,352*** (0,097)	0,018 (0,013)	-0,005* (0,002)
Observationer	21 587	15 543	17 905
Förklaringsgrad	0,90	0,40	0,56

Not: *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Varje kolumn visar resultatet från en separat regression där beroende variabeln är det logaritmerade antalet sysselsatta i kommunen, logaritmerad månadslön samt andelen sjukskrivna > 28 dagar i kommunen. Samtliga regressioner tar hänsyn till gemensamma tidseffekter, bransch samt en rad kommunvariabler (storlek, åldersammansättning, genomsnittsinkomst samt andel utlandsfödda, kvinnor och högutbildade). Skattningarna baseras på förskola (1994–2006), skola (1992–2006), gymnasieskola (1992–2006), hemtjänst (1999–2005), taxi (1990–2006) samt restaurangbranschen (1999–2006).

Källa: Strukturlönestatistiken och Sjukförsäkringsdatabasen.

Analysen antyder att det finns ett samband mellan konkurrens och hur arbetsmarknaden fungerar. Det verkar också finnas stor variation i graden av konkurrens mellan olika marknader. Genom att utnyttja förändringar i regler på dessa marknader som i sin tur har förändrat förutsättningarna för konkurrens kan vi på ett säkrare sätt fastställa sambandet mellan konkurrens och sysselsättning, löner och sjukskrivningar. I nästa avsnitt beskrivs i mer detalj de olika typer av regeländringar som analyseras och vilka effekter dessa kan förväntas ha på sysselsättning, löner och sjukskrivningar på den svenska arbetsmarknaden.

3 Konkurrensfrämjande åtgärder i fem branscher

I det här avsnittet ges en översikt över de typer av konkurrensfrämjande åtgärder som vidtagits på de marknader som analyseras i den här bilagan. I första hand studeras minskade etableringshinder och avregleringar, men diskussionen kommer även att omfatta introduktionen av ökad valfrihet och kundvalssystem. Utöver detta analyseras införandet av personalliggare i restaurangbranschen. I respektive avsnitt diskuteras också de teoretiskt sett förväntade effekterna på sysselsättning, löner och sjukfrånvaro.

3.1 Minskade etableringshinder/avregleringar

Avskaffande av etableringshinder underlättar inträdet för nya aktörer på marknaden och kan därmed ses som en åtgärd för att öka konkurrensen på utbudssidan. Detta kan ske både på privata marknader (t.ex. avregleringen av tele-, post- och taximarknaden) och inom välfärdstjänstbranschen (t.ex. lättnader av etableringshinder inom förskolan och avregleringen av skolan).

I den här bilagan analyseras tre marknader där etableringshindren lättats under 1990-talet: taxibranschen, förskolan och skolan. De marknader och reformer vi studerar skiljer sig åt i många olika avseenden och kan därför tänkas få olika effekter. Det som marknaderna har gemensamt är att en ensam aktör varit dominerande på produktmarknaden och därmed också ensam köpare av arbetskraft.

3.1.1 Förväntade effekter

Sysselsättning

Etableringshinder innebär i regel att sysselsättningen befinner sig på en lägre nivå än vad som är samhällsekonomiskt optimalt. Detta gäller dock främst för privata företag, då åtstramningen av producerad kvantitet är ett sätt för ett vinstmaximerande företag att uppnå en högre vinst. När konkurrensen ökar allt eftersom marknadsmakten minskar hos arbetsgivarna ökar sysselsättningen. Samtidigt innebär ökad konkurrens att företagen tvingas effektivisera. Högre produktivitet innebär också att färre arbetstagare krävs för att producera en given mängd. Endast genom att analysera frågan empiriskt kan man fastställa vilken effekt som dominerar.

De offentliga monopolen, som skolan och förskolan har utgjort, drivs inte av vinstsyften, och har därför inte samma incitament att hålla nere sysselsättningen. En ökning i konkurrensen kan trots detta medföra ökad sysselsättning genom att nya aktörer kommer in utan att gamla tvingas stänga igen. Detta är särskilt troligt på kort sikt, innan marknader har hunnit anpassa sig. Om konsumenterna värderar en hög personaltäthet inom den offentliga verksamheten kan sysselsättningen även öka genom en omfördelning av resurserna till mer personal. Samtidigt kan ökad konkurrens leda till rationaliseringar. Också inom den offentliga verksamheten är det därmed teoretiskt oklart huruvida en ökning av konkurrensen medför positiva eller negativa sysselsättnings-effekter.

Löner

Enligt den teori som presenterats kan man förvänta sig att lönerna påverkas olika beroende på om avregleringen sker inom offentlig eller privat sektor. Om monopolvinsterna delas med arbetstagarna kan lönerna förväntas påverkas negativt i och med en ökning av konkurrensen. Inom de offentliga marknaderna är detta mindre troligt eftersom vinster i samma bemärkelse som i privata företag saknas. Istället antas den offentliga sektorns dominerande ställning innebära att man för att hålla kostnaderna nere håller lönerna på en lägre nivå än vad som skulle vara möjligt under fri konkurrens. Att arbetstagarna ofta är relativt orörliga inom den delen av arbets-

marknaden som den offentliga sektorn utgör förstärker denna mekanism. Därför kan man enligt teorin förvänta sig att lönerna ska pressas uppåt inom offentligt finansierade verksamheter, då konkurrensen minskar de befintliga arbetsgivarnas monopsonimakt.

Sjukfrånvaro

Vilken effekt som vi kan förvänta oss när det gäller sjukfrånvaro är inte klart utifrån teorin. För samtliga sektorer kan effektiviseringar leda till en större arbetsbelastning och därmed ökade sjukskrivningar. Inom taxibranschen, som är ett exempel på marknads-koncentration på den privata marknaden, är det kanske mest rimligt att förvänta sig att sjukfrånvaron ökar; dels på grund av effektiviseringar, dels på grund av att vi förväntar oss att lönerna sjunker vilket gör sjukskrivningar mindre dyra för individen. Inom skolan och förskolan förväntar vi oss istället löneökningar till följd av ökad konkurrens, vilket skulle kunna motverka den negativa effekt som ökad effektivitet skulle kunna ha.

3.2 Andra konkurrensfrämjande åtgärder

3.2.1 Ökad valfrihet och kundvalssystem

Konkurrens kan införas utan att antalet aktörer ökar på marknaden. Det tydligaste exemplet på detta är införandet av kundvalssystem inom den offentliga verksamheten. Allt fler kommuner har infört olika former av kundvalssystem i valet av kommunens tjänster (t.ex. inom skolan, förskolan, vården och äldreomsorgen). En ökning av valfriheten kan anses stärka konkurrensen på efterfrågesidan, då konsumenterna ges större frihet att själva välja producent av en vara.

Det traditionella systemet för tilldelning av välfärdstjänster utgår från att fastställandet av individens behov och valet av producent är ett myndighetsbeslut. När det gäller exempelvis förskola och äldreomsorg har individens önskemål normalt haft betydelse för bedömningen, men i slutändan är det kommunen som fattat det slutgiltiga beslutet om valet av producent. I ett kundvalssystem är det fortfarande kommunen som bedömer behovet av en tjänst, men valet av producent har helt och hållet överlåtits åt

individ. Valfrihetsdiskussionen har ofta kopplats samman med konkurrensutsättning, men rymmer ytterligare en aspekt av konkurrens än exempelvis kommunal verksamhet på entreprenad. Kundvalssystem innebär att individerna ges större frihet att välja utförare av en tjänst, vilket ökar konkurrensen om konsumenterna. Utan kundval kan alla producenter få kunder så länge kommunen anvisar medborgare till deras enheter. Så länge kommunen accepterar en producent kommer den att kunna fortsätta att existera, oavsett vad brukarna anser. Med kundval skapas därför större incitament för producenterna att agera på ett sådant sätt att de kan vara kvar på marknaden.

I de verksamheter vi analyserar förekommer kundval inom hemtjänsten, skolan och förskolan. Kundval inom hemtjänsten infördes i ett fåtal kommuner under 1990-talet, men har på senare år ökat rejält (Socialstyrelsen, 2007). I skolan finns både skolval (konkurrens på efterfrågesidan) och avreglering genom friskole-reformen (konkurrens på utbudssidan). Även inom förskolan är valet av aktör fritt. Det som huvudsakligen analyseras är det ökade konkurrenstrycket från det ökade inträdet av privata aktörer. Effekterna av privatiseringen ska dock förstås i ljuset av den höga grad av valfrihet som karakteriserar det svenska utbildnings-systemet.

Denna typ av konkurrensåtgärder förväntas inte få några betydande sysselsättningseffekter totalt sett såvida inte en ökad konkurrens på efterfrågesidan kompletteras med en ökning av antalet aktörer på marknaden. Detta innebär inte att införandet av ökad valfrihet inte medför några konsekvenser på arbetsmarknaden. Tvärtom kan införandet av kundvalssystem medföra viktiga omfördelningar av sysselsättning och löner mellan olika grupper av arbetstagare. Eftersom kundval medför en större konkurrens om kunderna ökar incitamenten för arbetsgivarna att locka till sig den arbetskraft som stärker deras position på produktmarknaden (Hoxby, 2002). Enligt detta resonemang är det lönerna för arbetskraften med hög produktivitet som ska stiga mest.

Eftersom det blir viktigare för arbetsgivarna att anställa individer som värderas högt av konsumenterna kan man tänka sig att arbetsgivarna använder en god arbetsmiljö som ett medel i konkurrensen om arbetskraften. Enligt detta resonemang skulle kundval kunna medföra färre sjukskrivningar genom en mer selektiv anställningsprocess och en godare arbetsmiljö.

3.2.2 Personalliggare

Ett ytterligare sätt att förändra konkurrensförhållandena är att genom regleringar skapa tydligare regler och skarpare tillsyn av efterlevnaden av dessa regler för producenterna på marknaden. Det exempel som lyfts fram i den här bilagan är införandet av personalliggare inom restaurangbranschen, men man kan också tänka sig andra typer av åtgärder, t.ex. lagen om offentlig upphandling. Gemensamt är att man genom införandet av ett regelverk skapar mer rättvisa förutsättningar för företagen som verkar på marknaden.

Lagen om personalliggare innebär en ökad kostnad för företagen att nyttja svart arbetskraft. Den direkta, förväntade effekten är därför att den vita sysselsättningen ökar genom att de företag som tidigare använt sig av svart arbetskraft istället anlitar arbetskraften lagligt. Att anlita svart arbetskraft utgör en konkurrensfördel då det innebär lägre kostnader. En ytterligare konsekvens av lagen är därför att de företag som går miste om denna fördel kan slås ut från marknaden. Samtidigt som konkurrensen blir mindre snedvriden, kan lagen alltså innebära att konkurrensen minskar om vissa företag slås ut från marknaden. Utifrån detta synsätt kan sysselsättningen minska om marknadskoncentrationen ökar till följd av att företag som anlitar svart arbetskraft slås ut. Den sammantagna effekten är därför oklar.

Införandet om personalliggare kan också tänkas påverka vissa grupper av arbetstagare mer än andra. En aspekt av diskriminering är att vissa arbetstagare stängs ute från den redovisade arbetskraften på grund av t.ex. kön, etnicitet eller ålder. När antalet redovisade arbetstillfällen ökar kan dessa grupper därmed komma att gynnas i högre utsträckning genom att komma med i den formella sektorn. Hur dessa grupper skulle påverkas om konkurrenssituationen påverkades är svårare att uttala sig om. Om vissa grupper av arbetstagare är överrepresenterade bland de företag som slås ut från marknaden kommer dessa grupper att drabbas av lagändringen i högre grad.

Hur lönerna påverkas av införandet av personalliggare beror också på vilken effekt som dominerar. Lönerna kommer mest troligt att påverkas negativt om konkurrenssituationen påverkas. Genom att företagen som tidigare anlitat svart arbetskraft får ökade kostnader, minskar vinsterna inom branschen vilket kan leda till att lönerna sänks. Hur lönerna påverkas kan också bero på var i den

redovisade lönefördelningen den tidigare oredovisade arbetskraften befann sig. Om denna framförallt består av okvalificerade arbetstagare, kan man förvänta sig en sänkning av de genomsnittliga lönerna, genom ett större inflöde av arbetskraft i den nedre delen av lönefördelningen. Om reformen leder till ökad marknadskoncentration kan man även förvänta sig en positiv effekt på lönerna, eftersom utrymmet för lönepremier ökar.

Eftersom Socialförsäkringsdatabasen, från vilken information om sjukfrånvaro hämtats, endast sträcker sig till 2006 och personalliggare infördes 2007 kommer inte detta utfall finnas med i analysen av restaurangbranschen. Den förväntade effekten på sjukfrånvaro när det gäller denna reform är oklar och beror på vilken effekt som dominerar.

4 Beskrivning av avregleringarna

För att belysa sambandet mellan konkurrens och olika arbetsmarknadsutfall har vi valt ut ett antal marknader som genomgått olika typer av förändringar när det gäller förutsättningar för konkurrens. För att mäta effekten av dessa förändringar tillämpas olika metoder beroende på typ av marknad och datatillgång. I samtliga fall jämförs det faktiska utfallet efter regeländringen med ett skattat ”kontrafaktiskt tillstånd”. Syftet med detta kontrafaktiska tillstånd är att på ett så trovärdigt sätt som möjligt spegla vad som skulle ha hänt i den berörda branschen om inte regeländringen hade ägt rum. För att åstadkomma detta jämförs utvecklingen över tid med utvecklingen i regioner eller branscher som inte påverkats.

I detta avsnitt beskrivs dessa marknader en och en i detalj. I anslutning till varje marknad beskrivs också de förändringar i konkurrens som skett under analysperioden samt vilken typ av effektutvärdering som tillämpas i den empiriska analysen.

4.1 Avregleringen av taximarknaden⁶

Marknaden för taxi har inte bara i Sverige, utan även internationellt, ansetts vara i behov av regleringar. Orsakerna är främst att det finns starka ekonomiska incitament för taxibolagen att hålla nere antalet bilar och att produkten är svår för konsumenterna att värdera på förhand.

Den svenska taximarknaden var reglerad fram till i juni 1990. Regleringen innebar att det krävdes ett tillstånd från Länsstyrelsen för att få framföra varje enskild taxibil. Beslutet om tillstånd grundades på behovet av fler bilar i det aktuella området. Behovsprövningen gjordes utifrån remissvar från branschorganisationer,

⁶ Avsnittet bygger på SOU 1999:60 och SOU 2005:4.

som naturligtvis hade ett egenintresse att hålla antalet taxibilar nere. Tillståndet gällde för att bedriva verksamhet i en viss kommun även om körningar till andra kommuner fick utföras under förutsättning att resan beställdes på stationeringsorten. Samtliga innehavare av taxitillstånd var också ålagda att vara anslutna till en beställningscentral och för att garantera tillgängligheten åt allmänheten innebar ett taxitillstånd trafikeringsplikt enligt ortens körschema. Även priset var reglerat fram till reformen. Innan avregleringen fastställde Transportrådet årligen en maximitaxa vars utveckling i stort sett följde konsumentprisindex.

Sedan 1990 råder i princip fri etableringsrätt för såväl taxi-verksamhet som beställningscentraler. Även kravet på att tillhöra en beställningscentral och med det trafikeringsplikten avskaffades, liksom den reglerade prissättningen. För att förhindra oegentligheter inom branschen skärptes lämplighetsprövningen för taxichaufförer i och med avregleringen. 1999 infördes även en förordning om jämförelsepriser och föreskrifter om prisinformation.

En annan förändring som skett sedan avregleringen är att de fasta lönerna ersatts av provisionslöner. Före avregleringen hade taxichaufförer fasta löner, men strax efter att avregleringen genomfördes sades kollektivavtalet upp. Under perioden 1991-93 fanns inget kollektivavtal. Sedan 1993 råder provisionslönesättning.

I teorin kan avregleringen av taximarknaden leda till positiva sysselsättningseffekter om regleringen höll nere antalet beviljade tillstånd under den jämviktsnivå som skulle gälla på en fri marknad. Reducerade etableringshinder kan också ge upphov till att sammansättningen av de sysselsatta ändras, då det blir lättare för nya aktörer att ta sig in i taxibranschen. En ytterligare konsekvens av konkurrensutsättning kan vara att förutsättningarna för diskriminering minskar. Om de etableringshinder som fanns inom taxibranschen före avregleringen missgynnade vissa grupper, kan avregleringen tänkas ha medfört ökade möjligheter för dessa grupper att etablera sig inom taxibranschen.

Syftet med avregleringen var enligt Regelutredningen (SOU 2005:4) att genom ökad konkurrens höja effektiviteten och införa prispress. Utredningen kom dock fram till att priserna ökade (snarare än sjönk) efter avregleringen, vilket delvis förklarades med reducerade väntetider. Man visade däremot på en ökad sysselsättning i branschen och på en förändring i sammansättningen av de sysselsatta, med en ökning av andelen män och äldre i branschen. Vår analys kan ses som en vidareutveckling av denna

studie där vi förutom att studera en längre tidsperiod ger en mer heltäckande bild av förändringarna i sysselsättning, sjukskrivningar och löner efter avregleringen.

Eftersom avregleringen infördes vid samma tidpunkt i hela branschen är det svårt att isolera effekten av förändringen på utfall genom att enbart studera förändringar inom taxibranschen. För att ta hänsyn till att andra förändringar kan ha ägt rum samtidigt som avregleringen och som kan ha påverkat arbetsmarknaden för taxiförare jämförs därför utvecklingen av sysselsättning, löner och sjukfrånvaro inom taxibranschen med utvecklingen inom två jämförelsegrupper. Dels används hela tjänstesektorn som jämförelsegrupp, dels sysselsatta inom godstrafiksektorn. Den senare jämförelsegruppen har valts ut utifrån att det är en yrkesgrupp som kan anses vara mer lik taxibranschen i termer av sammansättningen av anställda och yrkeskrav. Dock är jämförelsen mot en mindre yrkesgrupp mer känslig för att förändringar på den marknaden påverkar resultatet och därför har analysen kompletterats med hela tjänstesektorn som referens. I analysen redovisas jämförbarheten mellan dessa grupper men det ska ändå påpekas att det även här kan vara svårt att särskilja effekten från generella trender i inkomstutvecklingen, som kan vara specifika för vissa delar av ekonomin där taxibranschen ingår.

4.2 Konkurrensutsättning inom välfärdstjänstebranschen

Under 1990-talet sågs stora förändringar inom välfärdstjänsternas område, skola, vård och omsorg. Konkurrensutsättning och privatisering fick störst genomslag efter regeringsskiftet 1991, vilket följdes av en rad lagändringar för att införa mer marknadsinfluerade modeller inom den offentliga verksamheten. Trots en intensiv ideologisk debatt finns relativt lite evidens när det gäller omfattningen och framförallt effekterna av konkurrensutsättning inom den offentliga verksamheten. Ett undantag utgörs av utredningen Välfärdstjänster i omvandling (SOU 2001:52) som belyser utvecklingen av konkurrensutsättningen 1993–2000. I rapporten beskrivs omfattningen av alternativ drift inom bland annat barnomsorg, skola och äldre- och handikappsomsorg. Resultatet visar på en omfattande expansion av alternativ drift inom välfärdstjänstesektorn, men också stor variation mellan branscherna när det

gäller omfattningen av privata alternativ. Av ovannämnda branscher hade skolan minst privata alternativ år 2000 (3 procent) medan en större omfattning kunde ses inom barnomsorgen och äldreomsorgen. Man visade också på en stor kommunal variation i privatiseringsgraden, något som vi använder oss av i våra analyser. Gemensamt för samtliga branscher var tendenserna till en kraftig ökning i privata alternativ i form av vinstsyftande företag mot studieperiodens slut. Som vi visar nedan har ökningen av privata alternativ fortsatt i än högre takt under 2000-talet.

För att mäta effekterna av konkurrensutsättning på sysselsättning, löner och sjukfrånvaro i den offentliga sektorn utnyttjas det faktum att ökningen av privata alternativ har sett olika ut i olika kommuner. Detta gör det möjligt att relatera den kommunspecifika förändringen i privatiseringsgraden till förändringen i våra tre utfall inom kommunen. Metoden tillåter att kommuner med olika förändringar i privatiseringsgrad har olika sysselsättnings-, löne- och sjukskrivningsnivåer. Antagandet som måste vara uppfyllt för att skattningarna ska kunna tolkas som orsakssamband är att utvecklingen i löner, sysselsättning och sjukfrånvaro i kommuner med liten förändring i privatiseringsgrad ger en bra bild av vad som hade hänt i kommunerna med stora förändringar om reformerna inte hade genomförts där. För att göra detta antagande mer trovärdigt kontrollerar modellerna även för ett antal andra faktorer som kan ha betydelse för utfallen.

I kommande avsnitt ges en beskrivning av konkurrensutsättningen inom förskolan, skolan och äldreården. Som mått på omfattningen av alternativ drift används andelen brukare (barn, skolelever och äldreårdestagare) av de olika välfärdstjänsterna i privat regi. Vi redovisar också andelen anställda i privat sektor, vilket är andelen arbetstagare i branschen som har sin huvudsakliga anställning hos en privat arbetsgivare.

Det ska poängteras att vi med konkurrensutsättning menar att den offentliga verksamheten fått konkurrens från privata aktörer. I praktiken är det också möjligt att offentliga aktörer kan konkurrera med varandra, en effekt som vi bortser från i denna rapport. Våra resultat mäter därmed effekterna av öknings i andelen verksamhet som utförs av privata huvudmän på de olika delmarknaderna, vilket inte nödvändigtvis kan likställas med att antalet aktörer ökar totalt (för ett utökat resonemang kring detta se Jordahl, 2008).

Liksom tidigare används SNI-indelningen för att definiera individernas tjänstetillhörighet. Detta innebär att vi t.ex. beräknar

andelen privatanställda förskolelärare genom att summera antalet anställda från arbetsställen som tillhör SNI-koden för förskola (SNI=85321) i privat regi vilket sedan delas med det totala antalet anställda på arbetsställen inom denna SNI-kod inom respektive kommun.

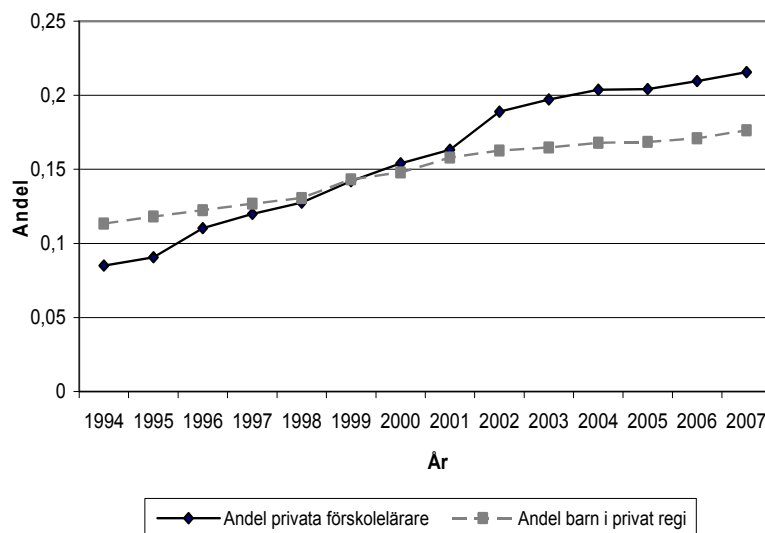
4.2.1 Förskolan

Sedan 30 år tillbaka har kommunerna varit skyldiga att tillhandahålla barnomsorg som till största delen finansieras av skattemedel. Syftet med barnomsorg är dels att underlätta föräldrarnas förvärvsarbete, dels att erbjuda pedagogisk verksamhet för barn under skolåldern. 1970 var så gott som all barnomsorg i offentlig regi (96 procent) mot 7 procent 1941 (Utbildningsdepartementet, 2006). De senaste decennierna har de privata alternativen åter ökat sin marknadsandel, med skillnaden att även privata förskolor i dag finansieras genom offentliga medel. Redan 1984 blev det möjligt för vissa former av privata daghem att bedriva verksamhet med offentlig finansiering. Kravet för att kvalificera sig för statsbidrag var att daghemmet inte drevs i uppenbart vinstsyfte. Utöver detta krävdes att kommunen (fram till 1986 länsstyrelserna) godkände verksamheten, att avgifterna inte var högre än i kommunerna och att daghemmet tog emot barn från den kommunala kön. Ersättning utgick främst till föräldrakooperativ, daghem som bedrev verksamhet enligt en speciell form av pedagogik eller daghem i ideell regi. Under 1991–1994 introducerades lagen om etableringsfrihet vilken skulle ge även vinstsyftande företag möjligheten att bedriva offentligt finansierade daghem från och med 1995. Denna lag upphävdes sedan den socialdemokratiska regeringen tillträtt 1994 och bestämmelserna över etableringsfriheten överfördes istället till kommunerna. 2006 återinfördes den fria etableringsrätten på nationell nivå sedan miljöpartiet och den borgerliga alliansen bildat majoritet i frågan i riksdagen. Detta innebär att kommunerna är skyldiga att finansiera alla privata förskolor som uppfyller kraven på offentligt finansierade förskolor.

Sedan 1990-talets mitt har det skett en kraftig expansion av andelen barn i privata förskolor. Mellan 1994 och 2006 ökade andelen barn i åldrarna 1–5 år i privat förskola från 12 procent till 17 procent. 2008 har siffran stigit till 18 procent. Figur 2 beskriver utvecklingen av privatiseringen i förskolan 1989–2007. Andelen

barn i privata förskolor har ökat under denna period, liksom andelen anställda inom privat sektor. De privata driftsformerna domineras av icke-vinstsyftande företag, främst ekonomiska föreningar men privatägda aktiebolag står också för en del av ökningen (SOU 2001:54).

Figur 2 Förändring i privatiseringsgrad 1994–2007

Källa: Strukturlönestatistiken.

4.2.2 Skolan

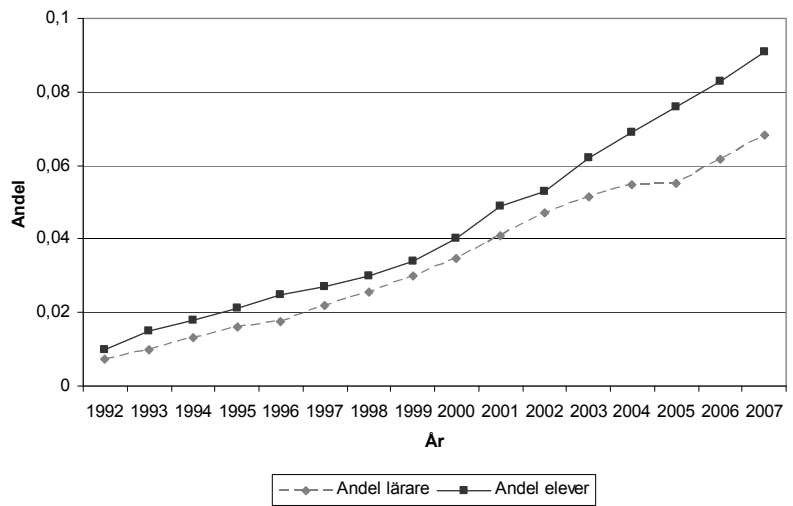
Skolan är kanske den bransch inom välfärdstjänstesektorn som genomgått de största förändringarna under de senaste 10–15 åren: 1989 överfördes ansvaret för lärarnas anställningar på kommunnivå även om förhandlingarna om lärarnas löner fortfarande skedde på central nivå. 1992 infördes fritt skolval. Detta innebar att föräldrar och elever fick utökade möjligheter att välja skola, under vissa platsrestriktioner. Den mest dramatiska förändringen var kanske friskolereformen. Denna reform, vilken genomfördes 1992 på grundskolenivå och 1994 på gymnasienivå, innebar att privata aktörer tilläts driva fristående skolor med offentlig finansiering. Privata skolor följer samma regelverk som offentliga skolor. Detta

innebär att de inte får ta ut elevavgifter och att de måste följa läroplanen. För att få öppna en friskola krävs godkännande från Skolverket.

Sedan införandet av friskolereformen har antalet privata skolor ökat dramatiskt i Sverige. Från att läsåret 1992/93 ha varit ca 1 procent, har andelen elever i grundskolan som går i en friskola ökat till 10 procent. På gymnasienivå är ökningen ännu större, där har andelen ökat från 1,7 procent till 19,5 procent. De privata skolorna utgörs av en blandning av skolor som drivs i vinstdrivande och icke-vinstdrivande syfte (t.ex. kooperativ). Den största delen av de fristående skolorna har allmän inriktning. Det finns dessutom ett antal skolor med konfessionell inriktning, särskild pedagogik (Waldorf) eller internationell inriktning.

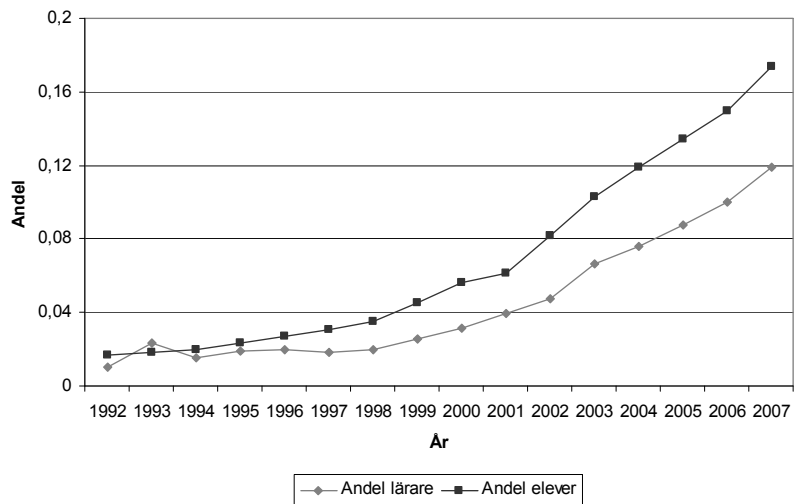
I takt med inträdet av nya, privata, skolor på marknaden, har andelen lärare som arbetar i privat regi ökat. Figur 3 och 4 redovisar ökningen i andelen privatanställda lärare och elever i grundskolan respektive gymnasieskolan. Av figurerna framgår att friskoleexpansionen startade tidigare på grundskolenivå än gymnasienivå vilket förklaras av att friskolereformen trädde i kraft tidigare här.

Figur 3 Friskoleandelen i grundskolan 1992–2007

Källa: Strukturlönestatistiken.

Figur 4 Friskoleandelen i gymnasieskolan 1992–2007

Källa: Strukturlönestatistiken.

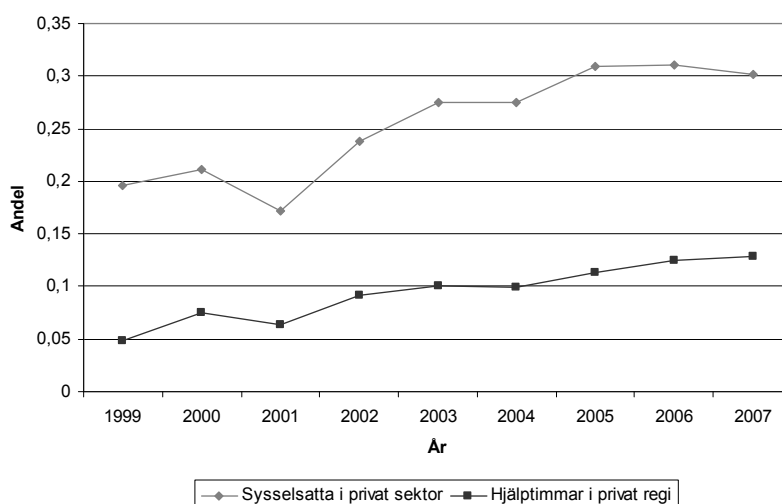
4.2.3 Äldreomsorg

Fram till slutet av 1980-talet var det ovanligt med äldreomsorg i privat regi. Sedan dess har andelen ökat, framförallt när det gäller boende i särskilda boendeformer för äldre och handikappade. 1999 befann sig 6 procent av hemtjänsten och 9 procent av de särskilda boendena i enskild regi. Det var främst de vinstsyftande företaget som ökade sin marknadsandel, även om en mindre ökning även märktes bland icke vinstsyftande aktörer (Trydegård 2001). Privatiseringarna inom äldreomsorgen har främst skett genom att kommuner överlåter verksamheter till privata företag genom entreprenader. Parallellt med denna utveckling har vissa kommuner infört olika former av valfrihetssystem inom äldreomsorgen. 2008 infördes Lagen (2008:962) om valfrihetssystem. Lagen sätter upp regler för vad som ska gälla då en kommun eller ett landsting överlåter valet av utförare till brukaren eller patienten när det gäller till exempel hemtjänst och hälso- och sjukvård. Valfrihetssystemen innebär i allmänhet att kommunen ackrediterar eller upphandlar enskilda utförare och ger brukarna möjlighet att med en check eller liknande köpa sig tjänster från någon av dessa aktörer. Till skillnad från entreprenader är inte någon utförare garanterad att få kunder under ett valfrihetssystem.

Analysen nedan begränsas till att endast omfatta personal inom hemtjänsten. Detta beror på att vissa av dem som arbetar i särskilda boenden tillhör yrkeskoden för slutenvård istället för koden för särskilda boenden, vilket gör det svårt att uppskatta antalet anställda i denna sektor. Detta problem är dessutom vanligare för dem som arbetar inom den privata sektorn, vilket gör att analysen riskerar att snedvridas.

I Figur 5 illustreras utvecklingen av andelen hjälptimmar i hemtjänsten som sker i privat regi samt andelen som arbetat inom hemtjänsten under ett år som varit verksamma i privat hemtjänst.

Figur 5 Andel privatanställda inom hemtjänsten 1999–2007

Källa: Strukturlönestatistiken.

4.3 Införandet av personalliggare i restaurangbranschen

Den 1 januari 2007 infördes lagen om särskild skattekontroll i vissa branscher (2006:575). Lagen innebär att man ställde krav på att arbetsgivare skulle föra närvaroliggare över samtliga anställda på arbetsstället i syfte att minska möjligheterna för företag att undanhålla intäkter från beskattning. De branscher som omfattas av lagen om personalliggare är restauranger och frisörer, men det pågår diskussioner om att utöka lagen till att omfatta bland annat tvätterier, byggföretag och taxiverksamhet. Gemensamt för de flesta av dessa branscher är att de hanterar stora mängder kontanter, vilket medför en ökad risk för fusk (Proposition 2005/06:169). Genom att tvinga företagen att föra ett register över de anställda som befinner sig på arbetsplatsen kan förekomsten av svart arbetskraft antas minska. Kravet kompletteras med att Skatteverket kan göra oannonserade kontrollbesök för att kontrollera om fusk förekommer. Genom att öka kostnaderna för företag att anställa svart arbetskraft främjas en rättvis konkurrens, både mellan arbetstagare och arbetsgivare. Man kan därmed förvänta sig en mekanisk effekt av att "svarta" jobb blir "vita" men sysselsättningen kan även

påverkas av ett ökat eller minskat konkurrenstryck genom att antalet aktörer i branschen förändras. Samtidigt ökar systemet administrationen för företagen, vilket i sig kan ses som en kostnad för att anställa som kan tendera att minska efterfrågan på arbetskraft.

I Personalliggarutredningen (Ds 2009:43) gjordes en effektutvärdering av införandet av personalliggare på sysselsättningen inom restaurang- och frisörbranschen. Man kom fram till att lagen medförde betydande positiva effekter på den vita sysselsättningen. De redovisade lönerna i restaurangbranschen ökade under perioden 2007–2008 med mellan 1 och 1,5 miljarder kronor vilket motsvarar mellan 4 000 och 6 000 årsarbetskrafter. Däremot gjordes ingen djupare analys med avseende på effekterna för olika grupper av arbetstagare. I den här bilagan ges en kompletterande bild av effekterna av personalliggarnas införande med en större fokus på vilka grupper av arbetstagare som gynnats av regeländringen.

För att kunna särskilja vad som beror på införandet av personalliggare och vad som beror på externa faktorer t.ex. konjunkturella förändringar jämförs utvecklingen i restaurangbranschen med förändringar inom hotellverksamhet med restaurangrörelse. Denna jämförelse är möjlig eftersom restauranger inom hotellverksamhet inte omfattas av lagen om personalliggare. Liksom för taxi-branschen jämför vi också med tjänstesektorn som helhet.

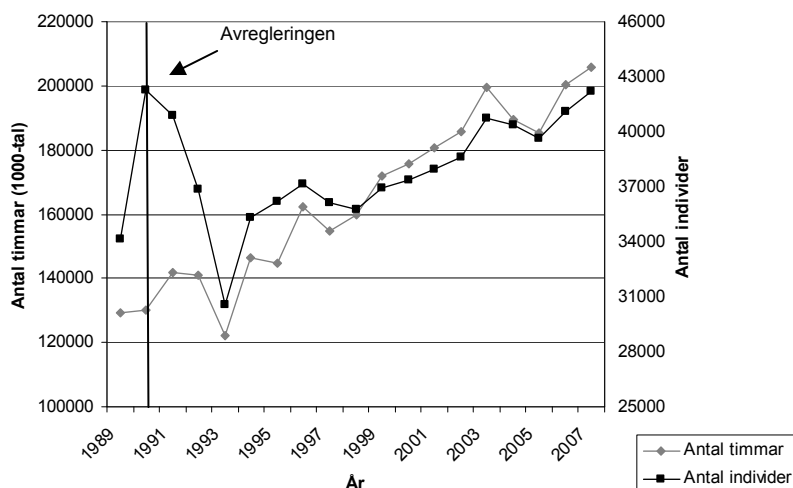
5 Arbetsmarknadsutfallet av avregleringarna

I detta kapitel redovisar vi resultaten från analyserna av respektive delmarknad. Avsnitt 5.1 handlar om arbetsmarknadseffekterna av avregleringen av taximarknaden, avsnitt 5.2 om effekterna av konkurrensutsättning för respektive bransch inom välfärdssektorn (förskola, skola och äldreomsorg) och avsnitt 5.3 om effekterna av personalliggare inom restaurangbranschen. För respektive delmarknad redovisas effekter på sysselsättning, löner och sjukfrånvaro.

5.1 Avregleringen av taximarknaden

Figur 6 visar utvecklingen av sysselsättningen inom taxibranschen sedan 1989, året innan avregleringen. Sysselsättningen mäts på två sätt. Det första måttet som används är antalet sysselsatta individer som hade positiv inkomst från taxibranschen under det aktuella året. Detta mått skiljer inte på hel- och deltidsanställda. För att ge en mer heltäckande bild redovisas därför även antal sysselsatta timmar mätt i heltidsekvivalenter. Detta är ett uppskattat mått som bygger på individens totala löneinkomst under året delat med hennes predicerade månadslön (Se Appendix A för en mer detaljerad beskrivning). I figuren framgår det att sysselsättningen föll dramatiskt både i taxibranschen och i övriga branscher inom tjänstesektorn mellan 1990 och 1993. Detta sysselsättningsfall speglas dock i ekonomin i stort då Sverige gick in i en lågkonjunktur under denna period. Den lägsta sysselsättningsnivån nåddes 1993 och efter det har branschen återhämtat sig i takt med den övriga ekonomin.

Figur 6 Antalet sysselsatta i taxibranschen 1989–2007

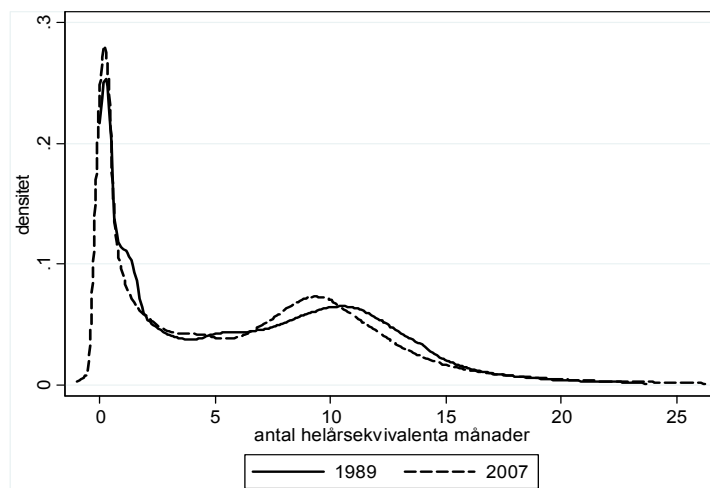

Källa: Strukturlönestatistiken.

Figur 7 visar fördelningen av de sysselsatta inom taxibranschen med avseende på antal arbetade heltidssysselsatta månader under året. Här framgår att en stor del av de sysselsatta i taxibranschen har en sysselsättning som är lägre än 12 månader, vilket tyder på en omfattande grad av deltidsarbete i branschen. Eftersom taxibranschen domineras av enmansföretag med endast en bil kommer skattningarna som används för att beräkna sysselsättningseffekter i termer av heltidsekvivalenter baseras på ett relativt litet urval av individer.⁷ Detta mått bör därför tolkas med försiktighet och av denna anledning kommer analysen i huvudsak att fokusera på förändringar i det totala antalet personer som sysselsätts i taxibranschen. Det kan dock vara intressant att notera att tyngdpunkten i fördelningen ligger mer åt vänster år 2007 än 1989, vilket tyder på att den genomsnittliga arbetstiden har sjunkit i branschen och att omfattningen av visstidsarbete har ökat.

⁷ Skattningarna baseras på lönedata från Strukturlönestatistiken, vilken endast täcker ett urval om 3 procent av företagen i privat sektor med mindre än 10 anställda (se Appendix A för mer information).

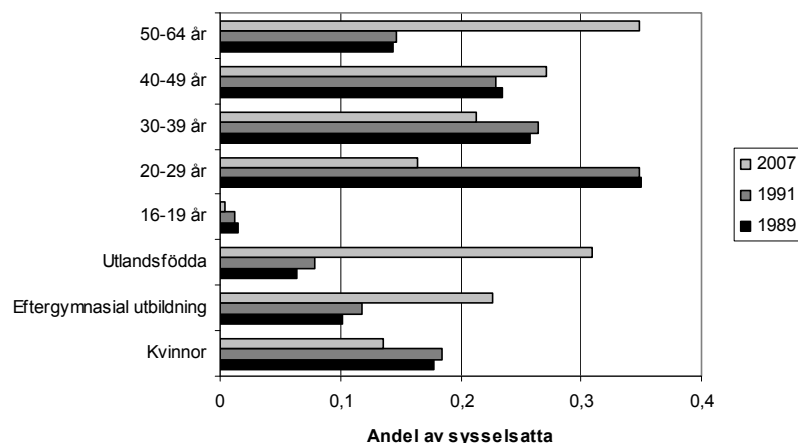
Figur 7 Fördelningen av antalet sysselsatta månader i heltidsekvivalenter

Källa: Strukturlönestatistiken.

Också sammansättningen av de sysselsatta inom taxibranschen har förändrats avsevärt sedan avregleringen (figur 8). Redan ett år efter avregleringen sysselsatte taxibranschen något högre andel högutbildade och utlandsfödda. Tendensen är ännu tydligare år 2007: medan andelen kvinnor och unga i branschen har minskat har andelen utlandsfödda, högutbildade och äldre ökat kraftigt.

Figur 8 Sammansättningen av de sysselsatta inom taxibranschen före och efter avregleringen

Källa: Strukturlönestatistiken.

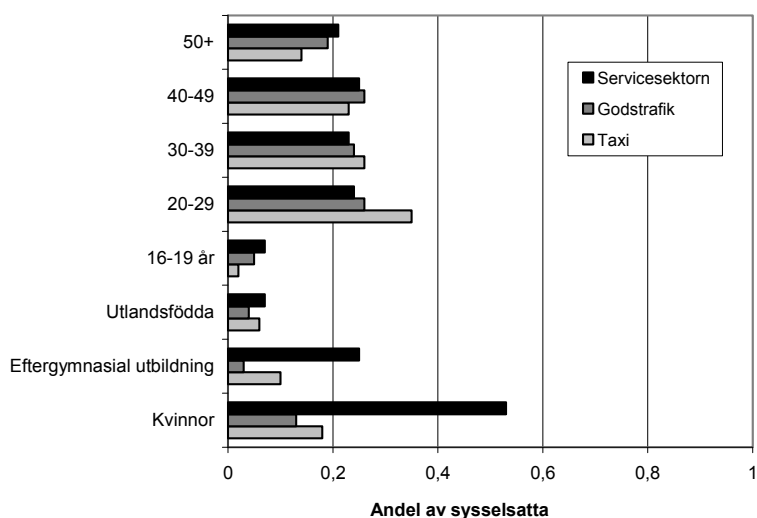
För att skilja ut effekterna av avregleringen från andra faktorer som kan ha påverkat sysselsättningen jämförs utvecklingen inom taxibranschen med utvecklingen inom godstrafik samt tjänstesektorn som helhet (exklusive taxibranschen). Figur 9 redovisar sammansättningen av de sysselsatta i taxibranschen samt i de två kontrollgrupperna året innan avregleringen. I jämförelse med såväl godstrafik som övriga tjänstesektorn sysselsatte taxibranschen en större andel yngre individer. I termer av könssammansättning är taxibranschen mer lik godstrafik även om den genomsnittliga utbildningsnivån är högre inom taxibranschen.

För att jämförelsen mellan taxibranschen och kontrollbranscherna ska mäta effekterna av avregleringen krävs att kontrollgrupperna hade samma utveckling av sysselsättning och löner som taxibranschen perioden före reformen samt att inget annat hände under studieperioden som kan påverka jämförelsen. På grund av att vi endast har data som sträcker sig tillbaka ett år före reformen är det svårt att avgöra om det förstnämnda är ett rimligt antagande. Dessutom öppnades godstransportmarknaden upp för konkurrens under 1996 även om det statligt ägda företaget Green

Cargo har stark marknadsdominans (Konkurrensverkets rapportserie 2008:5).

På grund av dessa problem bör sambanden tolkas med försiktighet och resultaten ses som beskrivande snarare än som orsak-samband. Även om det är svårt att särskilja sambandet mellan avregleringen och övergripande sysselsättningseffekter inom taxi-branschen från andra externa faktorer, är det dock intressant att närmare belysa hur den demografiska sammansättningen bland de sysselsatta har förändrats.

Figur 9 Sammansättningen av de sysselsatta inom taxibranschen innan avregleringen

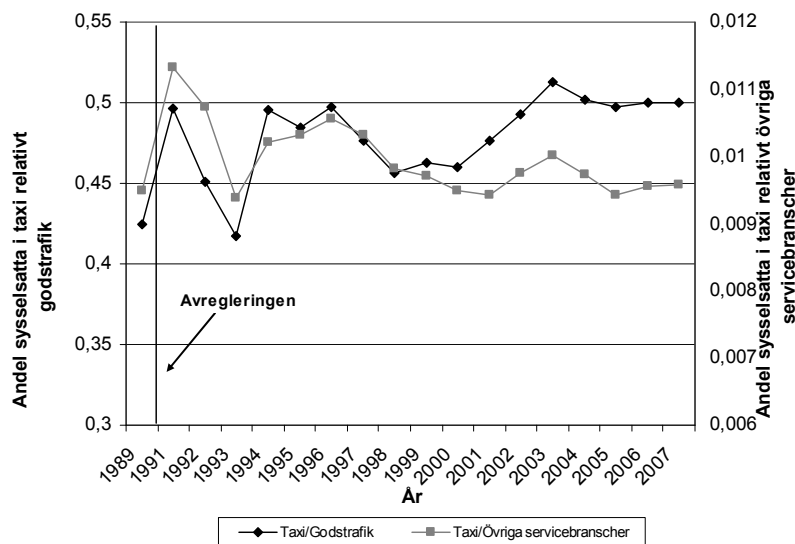

Källa: Strukturlönestatistiken.

Figur 10 beskriver utvecklingen av den relativa skillnaden i sysselsättningsnivå i taxibranschen jämfört med kontrollgrupperna (godstrafik/hela tjänstesektorn). Av figuren framgår att taxibranschen sysselsätter ungefär hälften så många som godstrafik medan andelen i förhållande till hela tjänstesektorn av naturliga skäl är mycket liten. Sysselsättningen inom taxibranschen föll under 1991–1993 jämfört de andra branscherna, vilket tyder på att branschen drabbades hårt av krisen. Detta visar också att det är viktigt att se till hur utvecklingen har sett ut på längre sikt då mycket av effekterna kort efter avregleringen kan drivas av att den

allmänna konjunkturbedgången drabbade taxibranschen extra hårt. Sedan 2003 har sysselsättningen i taxibranschen ökat något i jämförelse med sysselsättningen inom godstrafik. I jämförelse med hela tjänstesektorn har den däremot legat relativt konstant.

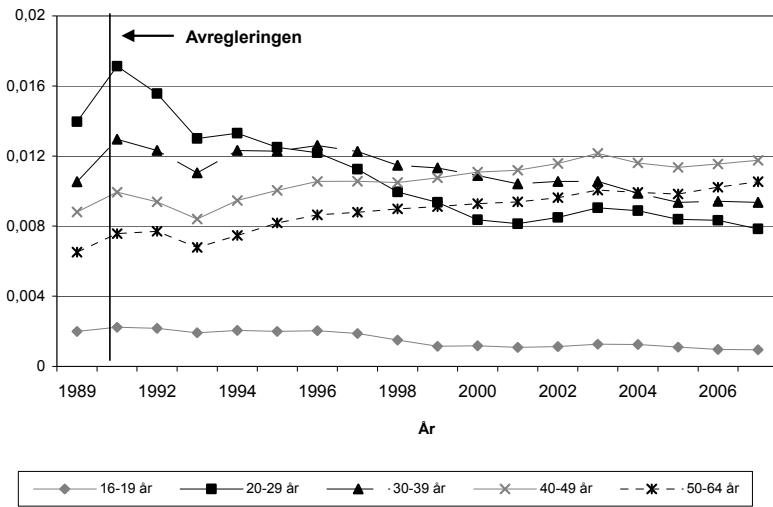
Figur 10 Sysselsättningen i taxibranschen jämfört med kontrollgrupperna 1989–2007

Källa: Strukturlönestatistiken.

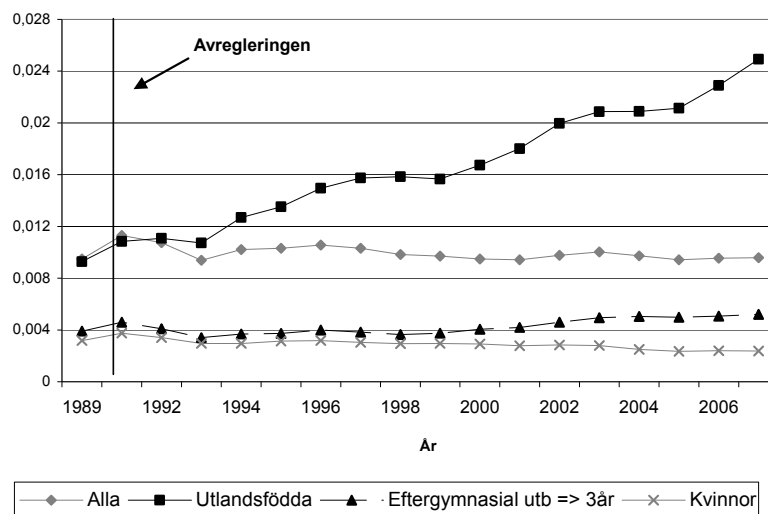
Vi har tidigare visat att andelen äldre, utlandsfödda och högutbildade som är anställda i taxibranschen har ökat kraftigt under den studerade perioden. Detta behöver inte betyda att den ökat mer i taxibranschen än i andra sektorer, utan kan vara ett resultat av generella demografiska förändringar. För att undersöka detta jämförs i figur 11 sysselsättningen i taxibranschen i olika åldersgrupper med sysselsättningen för dessa grupper i övriga tjänstesektorn. Andelen äldre har ökat konstant under perioden, medan andelen yngre har minskat. I figur 12 görs samma sak uppdelat på kön, födelseland och utbildningsnivå. Här framgår att andelen utlandsfödda och högutbildade har ökat kraftigt jämfört med resten av tjänstesektorn. Figuren visar däremot inte på någon förändring i andelen sysselsatta kvinnor som ett resultat av avregleringen.

Figur 11 Sysselsättningen i taxibranschen jämfört med övriga tjänstesektorn uppdelat på åldersgrupp

Källa: Strukturlönestatistiken.

Figur 12 Sysselsättningen i taxibranschen jämfört med övriga tjänstesektorn per demografisk grupp

Källa: Strukturlönestatistiken.

I nästa steg skattas effekterna av avregleringen med hjälp av regressionsanalys. Modellen jämför sysselsättningen 1989 med dels sysselsättningen inom fem år efter avregleringen (1990–1995), dels sysselsättningen på längre sikt (1996–2007). Avregleringens effekter fås genom att beräkna skillnaden i förändringen över tid för behandlings- och kontrollgruppen. Appendix B ger en mer detaljerad beskrivning av metoden. Eftersom sysselsättningsnivåerna skiljer sig avsevärt i taxibranschen och kontrollgrupperna används den logaritmerade sysselsättningen som utfallsvariabel. Skattningarna ska därmed tolkas som procentuella förändringar i sysselsättningen.

Resultatet från regressionsanalysen, vilka visas i tabell 5.1, bekräftar i stort sett de mönster som framträtt tidigare. Oavsett om sysselsatta inom godstrafik eller övriga tjänstesektorn används som kontrollgrupp framgår att den totala sysselsättningen har ökat signifikant inom taxibranschen, såväl på kort som på lång sikt. Om antalet heltidssysselsatta timmar används som utfallsvariabel ses samma mönster och effekten är till och med starkare här. Detta innebär att det inte bara har kommit in fler sysselsatta personer i branschen utan att sysselsättningen också har ökat i termer av

antalet timmar. Inom fem år efter avregleringen ökade antalet personer med tio procent i jämförelse med godstrafik (ca 3 700 individer). Då effekten skattas separat för olika grupper framgår att sysselsättningsökningen huvudsakligen drivs av att fler äldre och utlandsfödda har kommit in på taximarknaden (se Tabell C 1) . De yngre har däremot blivit färre på lång sikt.⁸

På samma sätt som för sysselsättningen skattas effekten på löner. Vi använder redovisade månadslöner från SCB:s lönesstrukturstatistik. Denna statistik omfattar samtliga anställda i privat sektor samt ett urval av privatanställda. För att få ett representativt urval av de anställda i privat sektor viktas observationerna med urvalssannolikheterna. Vid analysen används endast de individer som har sin huvudsakliga sysselsättning inom taxibranschen. Den sista panelen i tabell 2 redovisar dessa resultat. Resultaten tyder på att lönerna har minskat för de anställda inom taxibranschen jämfört med kontrollgrupperna. I jämförelse med anställda inom godstrafik sjönk lönerna i taxibranschen med ca 8 procent. Om arbetstagarna fick del av vinsterna på marknaden innan avregleringen är resultatet konsistent med att vinsterna minskat då fler aktörer kommit in på marknaden, vilket har medfört att lönerna sjunkit relativt andra branscher.

⁸ Tabell med fullständiga resultat finns i Appendix C. Här kan man också notera att den långsiktiga sysselsättningen för kvinnor går åt olika håll beroende på vilken jämförelsegrupp som används. Detta kan bero på en generell uppåtgående trend i sysselsättningen bland kvinnor inom hela tjänstesektorn. När sysselsättningen i taxibranschen jämförs med sysselsättningen i godstrafik, två branscher som före avregleringen hade ungefär lika stora andel kvinnor, har andelen kvinnor ökat mer inom taxibranschen.

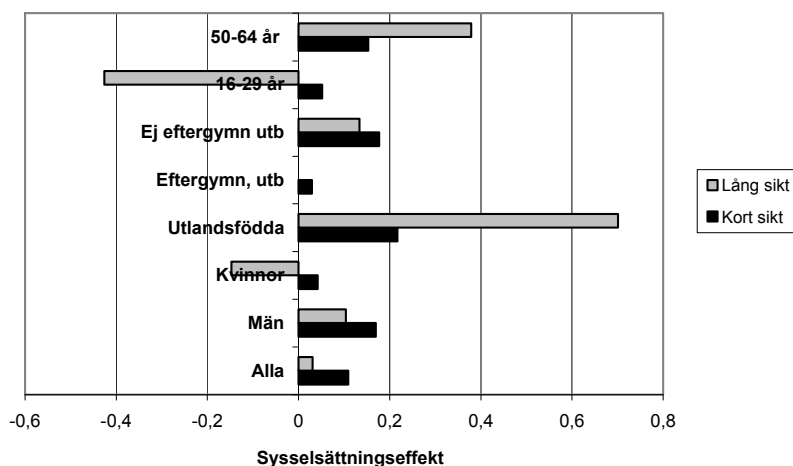
Tabell 5.1 Effekter på sysselsättning och löner inom taxibranschen

Utfallsvariabel: log(Antal sysselsatta individer)		
Kontrollgrupp:	Tjänstesektorn	Godstrafik
Kort sikt	0,109*** (0,032)	0,106*** (0,029)
Lång sikt	0,031** (0,011)	0,135*** (0,012)
Observationer	38	38
Utfallsvariabel: log(Antal sysselsatta timmar)		
Kontrollgrupp	Tjänstesektorn	Godstrafik
Kort sikt	0,098** (0,037)	0,047* (0,023)
Lång sikt	0,345*** (0,024)	0,242*** (0,018)
Observationer	38	38
Utfallsvariabel: log(Månadslön)		
Kontrollgrupp	Tjänstesektorn	Godstrafik
Kort sikt	-0,038*** (0,009)	-0,013 (0,008)
Lång sikt	-0,122*** (0,009)	-0,084*** (0,008)
Observationer	2973655	1254146

Not: Tjänstesektorn utgörs här av ett 25 % slumpmässigt urval. Med kort sikt avses perioden 1990–2005 och med lång sikt perioden 1996–2007. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t.ex. konjunkturella förändringar, inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. Kontrollvariabler på individnivå utgörs av ålder, kön, utbildning och utrikes född. I modellen ingår även kommunfixa effekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är korrigerade för heteroskedasticitet.

Källa: Strukturlönestatistiken.

Figur 13 Effekten på sysselsättning inom taxi för olika grupper av arbetstagare (jämförelsegrupp= tjänstesektorn)

Källa: Strukturlönestatistiken.

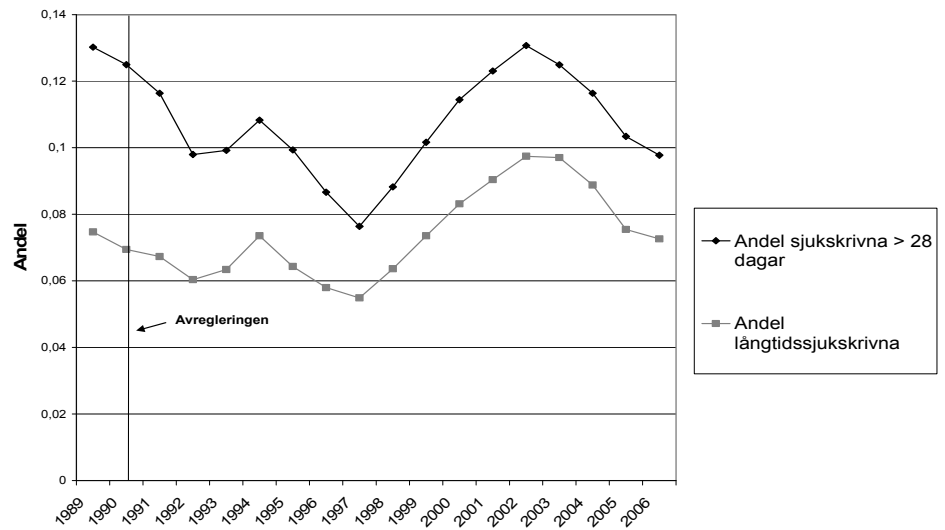
Tabell C 3 (Appendix C) redovisar löneeffekterna för olika grupper av arbetstagare inom taxibranschen. Denna analys förmedlar dock inte någon entydig bild. Om något verkar lönerna fallit mest i gruppen 50–64 år samt bland högutbildade, vilket skulle kunna tyda på att dessa grupper fick en oproportionerlig del av vinsterna på den reglerade marknaden. Då skillnaderna inte är statistiskt signifikanta bör de dock tolkas med försiktighet.

Effekter på sjukskrivningar

När det gäller sjukskrivningarna i taxibranschen talar teorin för att de kan öka till följd av avregleringen. Dels skulle effektiviseringar kunna bidra till att skapa en sämre arbetsmiljö, dels kan incitamenten till sjukskrivningar öka till följd av lägre löner.

I figur 14 redovisas utvecklingen av sjukskrivningarna (längre än 28 dagar) inom taxibranschen från och med året före avregleringen. Både sjukskrivningarna totalt sett och långtidssjukskrivningarna minskade kraftigt under första hälften av 1990-talet för att sedan uppvisa en skarp ökning.

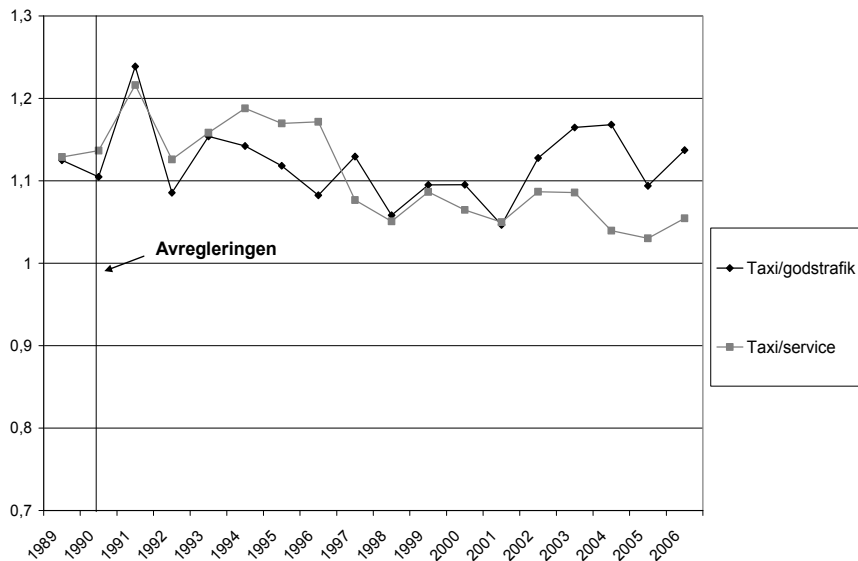
Figur 14 Andelen sjukskrivna i taxibranschen 1989–2006

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Utvecklingen i taxibranschen tycks dock ingå i ett generellt mönster av ökade sjukskrivningar i hela ekonomin. I figur 15 jämförs utvecklingen inom taxibranschen med godstrafiksektorn och tjänstesektorn i sin helhet och vi ser då att under hela perioden följs utvecklingen av andelen sjukskrivna åt. Av figuren framgår också att sjukskrivningarna i taxibranschen genomgående ligger på en något högre nivå än i övriga sektorer.

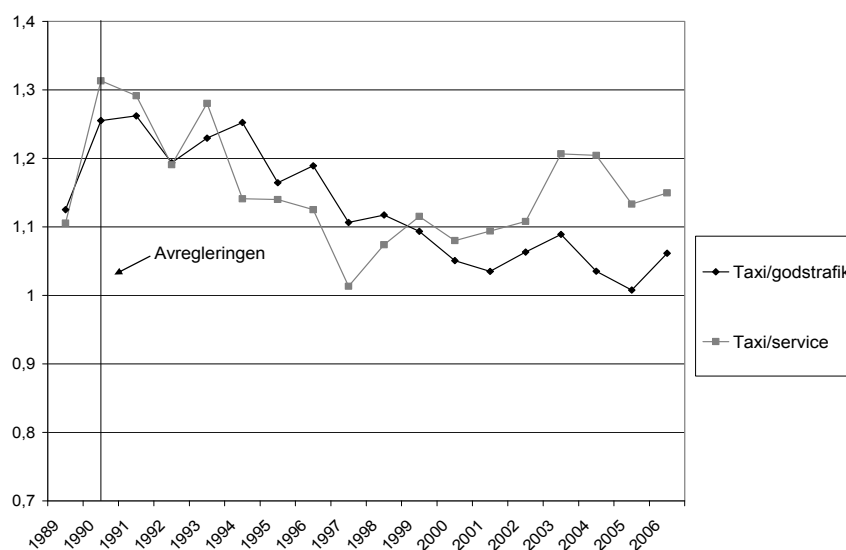
Figur 15 Andelen sjukskrivna i taxibranschen relativt godstrafiksektorn och tjänstesektorn 1989–2006

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Långtidssjukskrivningarna följer samma mönster som sjuk-skrivningarna generellt, men på en lägre nivå. Hur långtidssjuk-skrivningarna inom taxibranschen utvecklas i förhållande till godstrafiksektorn och tjänstesektorn framgår av figur 16. Även långtidssjukskrivningarna befinner sig på en högre nivå inom taxibranschen än inom godstrafik och serviceindustrin. Långtidssjukskrivningarna ser här ut att ha minskat i förhållande till godstrafiksektorn, men har fluktuerat kring ungefär samma nivå relativt tjänstesektorn.

Figur 16 Andelen långtidssjukskrivna i taxibranschen relativt godstrafiksektorn och tjänstesektorn 1989–2006

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

I den grafiska analysen framgår inte hur förändringar i arbetskraftens sammansättning påverkar det observerade mönstret. I tabell 5.2 redovisas resultaten från regressionsanalysen där den s.k. ”difference-in-difference”-metoden tillämpas (se Appendix B). När vi undersöker hur sjukskrivningstalen förändrades i taxibranschen efter avregleringen i förhållande till godstrafiksektorn samt hela tjänstesektorn framgår att sjukskrivningarna minskat, både på lång och kort sikt. I den första panelen framgår att sjukskrivningarna minskat med mellan 1 och 2 procentenheter på kort sikt, och ytterligare cirka 3 procentenheter på lång sikt. Detta innebär att sjukskrivningarna sedan 1989 har minskat med mellan 8 och 15 procent på kort sikt och med över 20 procent på lång sikt. Även när det gäller långtidssjukskrivningar och antalet dagar med sjukpenning tycks sambandet vara negativt, men minskningen är mindre än när det gäller sjukskrivningar generellt och gäller endast på lång sikt.

När vi studerar hur sjukskrivningarna hos specifika grupper har påverkats av avregleringen (resultaten återfinns i tabell C 3 och C 4 i appendix C) visar det sig att sjukskrivningarna minskat mest hos

utlandsfödda och att det är män, arbetstagare utan eftergymnasial utbildning och äldre som har stått för minskningen.

Tabell 5.2 Effekter på sjukskrivningar av avregleringen av taximarknaden

Utfallsvariabel: Sjukskriven > 28 dagar		
Kontrollgrupp:	Tjänstesektorn	Godstrafik
Kort sikt	-0,011*** (0,003)	-0,020*** (0,004)
Lång sikt	-0,028*** (0,003)	-0,033*** (0,003)
Observationer	12 474 331	581 453
Förklaringsgrad	0,02	0,02
Utfallsvariabel: Antal dagar med sjukfrånvaro		
Kontrollgrupp	Tjänstesektorn	Godstrafik
Kort sikt	1,230*** (0,467)	-0,816 (0,543)
Lång sikt	-1,561*** (0,455)	-1,682*** (0,506)
Observationer	12 474 331	581 453
Förklaringsgrad	0,02	0,02
Utfallsvariabel: Långtidssjukskriven		
Kontrollgrupp	Tjänstesektorn	Godstrafik
Kort sikt	0,005* (0,002)	-0,0005 (0,0028)
Lång sikt	-0,008*** (0,002)	-0,0072*** (0,0026)
Observationer	12 474 331	581 453
Förklaringsgrad	0,02	0,02

Not: Varje kolumn i tabellen redovisar skattningar från en separat regression. Tjänstesektorn utgörs här av ett 25 % slumpmässigt urval. Med kort sikt avses perioden 1990–2005 och med lång sikt perioden 1996–2007. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t.ex. konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. Kontrollvariabler på individnivå utgörs av ålder, kön, utbildning och utrikes född. I modellen ingår även kommunfixa effekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är korregerade för heteroskedasticitet.

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

5.2 Konkurrensutsättning inom välfärdstjänstebranschen

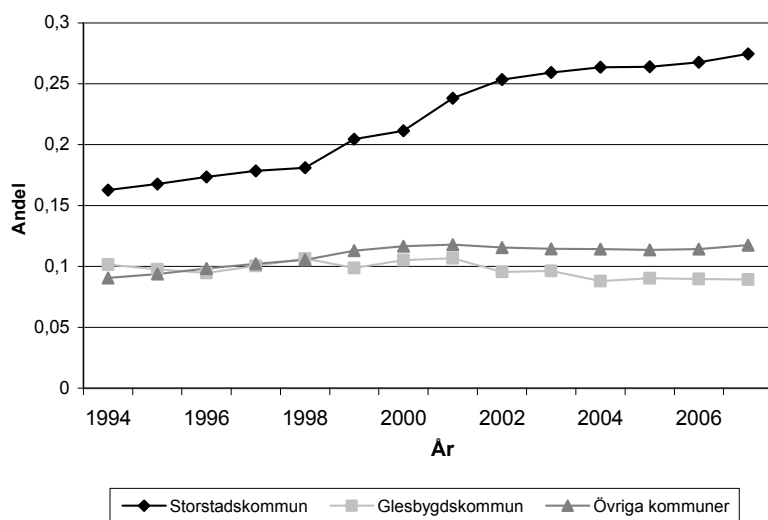
I detta avsnitt redovisas effekterna av privatiseringar inom förskolan (5.2.1), skolan (5.2.2) och äldreomsorgen (5.2.3). I samtliga fall möjliggör skillnader mellan olika kommuner i privatiseringsgrad att vi kan studera hur arbetsmarknaden förändrats i takt med att marknaderna privatiseras. För att kunna tolka resultaten i en sådan analys är det dock viktigt att ta hänsyn till andra skillnader som kan finnas mellan kommuner med hög respektive låg privatiseringsgrad. För respektive bransch ges därför en detaljerad beskrivning av kommunvariationen i privatiseringsgraden. Därefter redovisas effekterna av privatiseringsgraden på sysselsättning, löner och sjukskrivningar.

5.2.1 Privatisering inom förskolan

Beskrivning av variationen mellan kommuner

Eftersom det under huvuddelen av studieperioden (1994–2006) var upp till kommunerna att besluta om en privat förskola fick öppna eller inte finns det kommunala skillnader i nivå och ökningen av andelen privata alternativ. I figur 17 visas ökningen i andelen elever i friskolor för kommunerna indelade i tre kommungrupper: storstadskommuner, glesbygdskommuner samt övriga kommuner. Av figuren framgår att storstadskommuner har haft ett betydligt större inflöde av privata alternativ under studieperioden än övriga kommuntyper.

Figur 17 Förändring i privatiseringsgrad (per kommuntyp)

Källa: Sysselsättningsregistret.

Tabell 4 redovisar andra kommunkaraktäristika som skiljer sig åt mellan kommuner med olika privatiseringsgrad. I kolumn 1 och 2 delas kommunerna upp efter den konkurrensnivå de hade vid studieperiodens början. Som mått på konkurrens används andelen barn i förskolor som drivs i privat regi. Kommuner som hade privata förskolor år 1994 definieras som kommuner med hög konkurrens.⁹ Kolumn 3 och 4 skiljer på kommuner som haft mycket och lite förändring i privatandelen 1994–2007. Här skiljs kommunerna åt med hjälp av medianökningen i andelen privat förskola. Av tabellen framgår att kommuner med hög privatiseringsgrad 1994 hade fler invånare med hög (eftergymnasial) utbildning och fler utlandsfödda än kommuner utan privata alternativ inom förskolan. Kommuner med hög andel privata alternativ hade också högre medianinkomst, ett större invånarantal och oftare borgerlig majoritet. Om man tittar på kommunerna uppdelade efter graden av expansion av privata förskolor 1994–2008 är skillnaderna mellan kommunerna mindre även om kommuner med störst expansion karakteriseras av fler högutbildade, fler utlandsfödda, större befolkning och en högre

⁹ Mediankommunen hade inga barn i privat regi 1994.

medianinkomst. I kontrast till nivåerna 1994 är det dock inte så att kommuner med störst privat expansion är de med borgerligt styre.

Tabell 5.3 Kommuner med hög/låg konkurrensgrad

<i>Kommunvariabler (mätta 1994)</i>	Initial nivå 1994		Expansion 1994–2008	
	Låg	Hög	Lite	Mycket
Andel m. eftergymnasial utbildning	0,13	0,19	0,15	0,20
Andel invandrade	0,09	0,09	0,08	0,09
Medianinkomst	164 585	167 879	165 070	169 161
Borgerlig majoritet	0,14	0,25	0,23	0,21
Kommunstorlek	5 911	23 346	13 619	25 023
Andel 1994	-	-	0,09	0,09

Källa: Sysselsättningsregistret

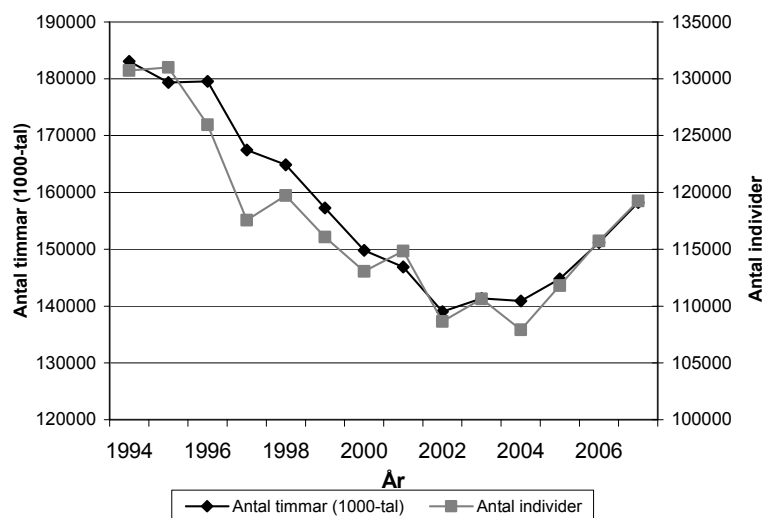
Det är troligt att det råder en hög korrelation mellan flera av kommunvariablerna i tabell 5.3. Exempelvis så är troligen medianinkomsten högre i kommuner med högre utbildningsnivå bland befolkningen. Om man istället tittar på de partiella korrelationerna, vilka fås genom skattningar av sambandet med hjälp av en linjär regressionsmodell, blir dock slutsatserna desamma. Kommuner med högre andel högutbildade har högre initial andel privata förskolor liksom en större expansion av privata alternativ även då inkomstnivån hålls konstant. En bidragande förklaring till detta kan vara en större efterfrågan på privata förskolor bland högutbildade föräldrar. Politiskt styre och storstadsvariabler bidrar också till att förklara expansionen i privata förskolealternativ. Det finns däremot en negativ korrelation mellan andelen privata förskolor 1994 och inflödet fram till 2007. Detta tyder på en högre efterfrågan av privata förskolor i kommuner med få privata alternativ.

Sysselsättning och löner

Figur 18 beskriver utvecklingen av antalet sysselsatta inom förskolan 1994–2007. Av figuren framgår att sysselsättningen föll under början av studieperioden för att öka igen under senare delen av 2000-talet. Dessa förändringar kan naturligtvis drivas av skillnader i storleken på barnkohorterna mellan olika år, men till

viss del beror de på besparingar i offentlig sektor under 1990-talet. Mellan 1990 och 1998 ökade antalet barn per anställd i förskolan från 4,4 till 5,6 (SOU 2000:3).

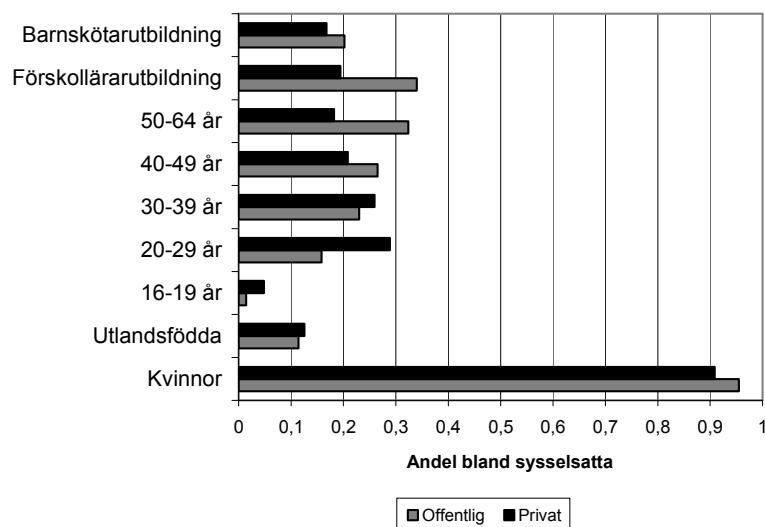
Figur 18 Sysselsättningen i förskolan 1994–2007

Källa: Strukturlönestatistiken.

Figur 19 visar den demografiska sammansättningen bland de sysselsatta inom förskolan, uppdelat på offentlig- och privatanställda. Det finns tydliga skillnader i sammansättningen mellan kommunala och privata förskolor. Privata förskolor sysselsätter fler män och utlandsfödda, men mindre utbildad personal än kommunala förskolor. Det finns också stora skillnader i ålderssammansättningen bland de anställda där privata förskolor sysselsätter fler yngre än offentliga förskolor. Tabell 5.3 redovisar de genomsnittliga lönerna bland offentlig- och privatanställda förskolelärare. Lönerna är något högre bland privatanställda förskolelärare och det finns en större lönespridning i privat sektor.

Figur 19 Vilka arbetar i förskolan 2007?

Not: Utbildningsinriktning definieras med hjälp av Svensk utbildningsnomenklatur SUN 2000. Individer definieras som förskollärare om de har avslutad utbildning inom "lärarutbildning och förskola" och barnskötare om de har utbildning inom "barnomsorg". Enligt skolverket hade ca 50 procent förskolläraryr utbildning och 40 procent barnskötarutbildning av årsarbetarna vilket är högre än andelen utbildad personal enligt vårt datamaterial. Skillnaden beror dels på att andelen utbildade här beräknas utifrån antalet individer som varit sysselsatta någon gång under året, dvs. såväl övrig personal, deltidsarbetare som tillfällig personal, dels på hur utbildade definieras (individer med utbildning inom pedagogik definieras ej som utbildade).

Källa: Strukturlönestatistiken.

Tabell 5.4 Lönerna i privata/offentliga förskolor (2007)

	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Genomsnittlig lön	20 639	20 552	21 210
Standardavvikelse	3 245	3 101	4 017
Observationer	67 307	58 350	8 957

Källa: Strukturlönestatistiken.

För att isolera det faktiska sambandet mellan privatisering och sysselsättning skattas en regressionsmodell där vi konstanthåller en mängd faktorer som skulle kunna orsaka ett falskt samband mellan andelen privata förskolor och sysselsättning. Den empiriska modellen utnyttjar den stora kommunala variationen i expansionen av privata förskolor som beskrivits ovan, vilken möjliggör att isolera effekten från skillnader i sysselsättningsnivåer mellan

kommuner med hög respektive låg konkurrens som är konstanta över tiden. För att få en säkrare tolkning av resultaten kontrollerar vi också för ett antal kommunala faktorer som skulle kunna påverka sysselsättningen och som kan variera över tiden (antal barn i förskolor totalt, demografisk sammansättning i kommunen, medianinkomst samt politisk majoritet). Resultaten från dessa skattningar visas i tabell 5.5.

I den övre delen av tabellen visas effekten av konkurrens från privata aktörer på det totala antalet sysselsatta timmar i förskolorna. I den nedre delen visas effekten på antalet individer som varit sysselsatta inom förskolan någon gång under året. Då deltidsarbete (och timvikariat) kan antas vara vanligt förekommande i denna bransch är båda utfallen intressanta. Variabeln av intresse är graden av konkurrens från privata förskolor i kommunen, vilken mäts som andelen barn i privat regi.

Av den första kolumnen i tabellen framgår att effekten på det totala antalet timmar är liten och inte statistiskt signifikant. Däremot finns det en positiv effekt på antalet individer som arbetar inom förskolan, vilket tyder på att fler personer har kommit in på arbetsmarknaden i kommuner med många privata förskolor, trots att den totala sysselsättningen inte har ökat. Detta kan bero på en omfördelning av det totala antalet timmar, genom en ökning i omfattningen av deltidsarbete. Effekterna mäter ökningen i sysselsättning om marknaden går från ingen till fullständig konkurrens. Detta innebär att om andelen barn i förskolor i privat regi ökar med 10 procentenheter stiger antalet sysselsatta individer med i genomsnitt 1,6 procent. Kolumn (2)–(8) visar sysselsättningseffekterna för olika grupper. Vi ser att kommuner med högre konkurrens sysselsätter fler män och unga, men färre utbildade förskolelärare. Det finns däremot inga tydliga effekter på antalet utlandsfödda anställda.¹⁰

¹⁰ Modellen antar att sysselsättningen i kommunerna hade utvecklats på samma sätt i avsaknad av variationen i privata förskolor. För att testa om resultaten är känsliga för detta antagande skattade vi också en modell som tillåter för olika kommunspecifika linjära tidstrender. Även när man tillåter för sådana trender kvarstår tendenserna av positiva effekter på antalet personer som sysselsätts i förskolan överlag liksom för antalet män och unga. När det gäller antalet sysselsatta med förskolelärarutbildning är slutsatsen mindre klar, vilket tyder på att den negativa effekten drivs av en generell neråtgående trend i antalet sysselsatta med förskoleutbildning i kommuner med fler privata alternativ. Det ska dock noteras att inga av effekterna är statistiskt signifikanta när trender inkluderas. Detta kan delvis bero på att en sådan modell är krävande då den endast identifierar effekten utifrån avvikelser från den kommunspecifika trenden.

Tabell 5.5 Sysselsättningseffekter av konkurrens i förskolan

Utfallsvariabel: log(Antal sysselsatta timmar)					
Urval:	Alla	Män	Kvinnor	Utlandsfödda	Förskollärarytb.
Andel barn	-0,022 (0,075)	1,251*** (0,199)	-0,044 (0,072)	-0,126 (0,117)	-0,200*** (0,063)
Observationer	3 690	3 526	3 689	3 553	3 689
Förklaringsgrad	0,983	0,898	0,988	0,975	0,985
		Barnskötarutb.	Saknar relevant utb.	Unga	Äldre
Andel barn		-0,041 (0,077)	0,191 (0,120)	0,476*** (0,174)	-0,309*** (0,079)
Observationer		3 688	3 685	3 680	3 687
Förklaringsgrad		0,987	0,967	0,960	0,980
Utfallsvariabel: log(Antal sysselsatta individer)					
Urval:	Alla	Män	Kvinnor	Utlandsfödda	Förskollärarytb.
Andel barn	0,244*** (0,0808)	1,374*** (0,174)	0,165** (0,0779)	0,0904 (0,117)	-0,135** (0,0573)
Observationer	3 690	3 526	3 689	3 553	3 689
Förklaringsgrad	0,982	0,942	0,988	0,980	0,985
		Barnskötarutb.	Saknar relevant utb.	Unga	Äldre
Andel barn		0,129* (0,0766)	0,457*** (0,121)	0,917*** (0,164)	-0,207*** (0,073)
Observationer		3 688	3 685	3 680	3 687
Förklaringsgrad		0,986	0,972	0,962	0,982

Not: Varje kolumn i tabellen redovisar skattningar från en separat regression. De kommunvariabler som ingår i modellen är medianinkomst, andel universitetsutbildade, invandrade och kvinnor, antal barn i förskoleålder samt om kommunen har högerstyre. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t.ex. konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. Samtliga estimat är viktade med kommunstorleken. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå.

Källa: Strukturlönestatistiken.

På samma sätt som för sysselsättning skattas effekten av konkurrensen från privata aktörer på löner. Tabell 5.6 visar hur andelen barn i privata förskolor påverkar månadslönerna för de anställda i förskolan. Vi analyserar endast personal som har sin huvudsakliga sysselsättning inom förskolan och skattar effekten för dessa gemensamt samt separat för offentliganställda och privatanställda förskolelärare. Resultaten visar inte på några tydliga löneeffekter av

konkurrens. Man kan se vissa tendenser till en positiv effekt i offentliga förskolor och en viss negativ effekt i privata, men dessa effekter är inte statistiskt säkerställda.

Tabell 5.6 Löneeffekter av konkurrens i förskolan

Beroendevariabel: log(månadslön)			
Urval:	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Andel barn	0,002 (0,028)	0,031 (0,020)	-0,033 (0,045)
Observationer	790 153	716 817	73 336
Förklaringsgrad	0,683	0,680	0,741

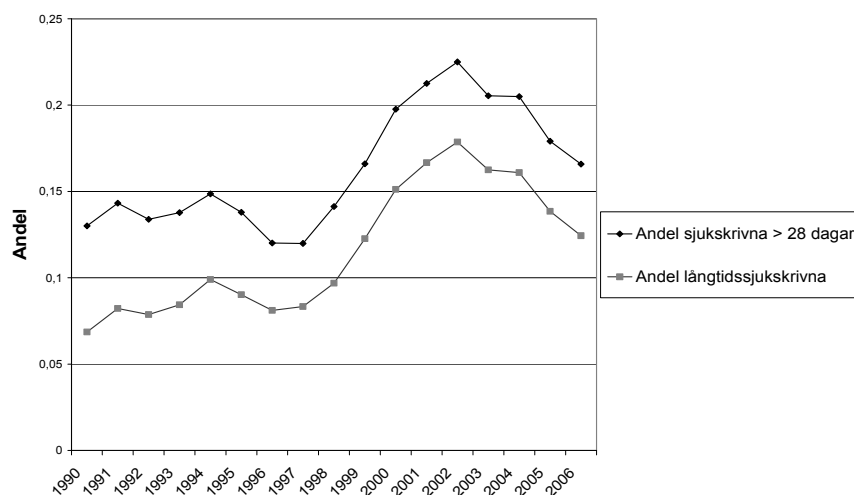
Not: Varje kolumn i tabellen redovisar skattningar från en separat regression. Modellen inkluderar individens kön, ålder, ålder² samt en dummy för om individen har lärarutbildning eller inte. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t.ex. konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter samt antalet barn i grundskole-/gymnasieålder. Estimatet i privat sektor är viktade med urvalssannolikheten. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå.

Källa: Strukturlönestatistiken.

Sjukskrivningar

Figur 20 visar hur andelen sjukskrivna har utvecklats inom förskolan under perioden 1990–2006. I likhet med sjukskrivningarna i hela ekonomin så har den största ökningen ägt rum sedan 1997. Utvecklingen för långtidssjukskrivningar följer ett snarlikt mönster, men ligger på en lägre nivå.

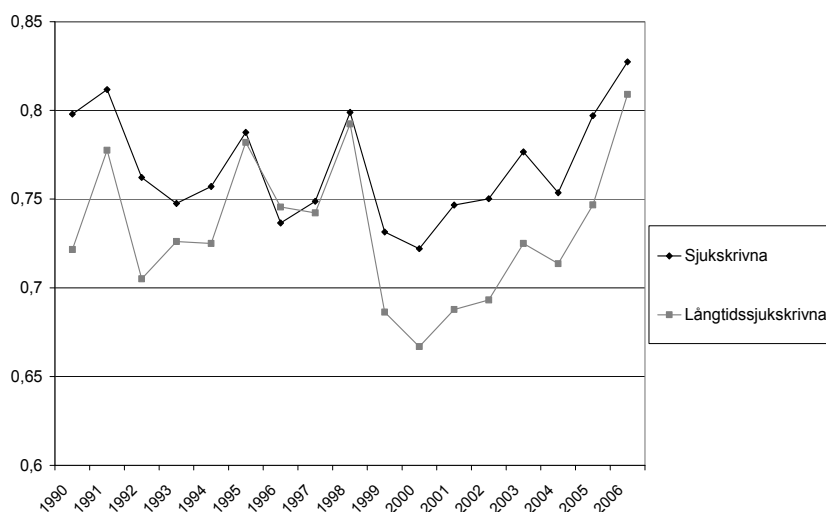
Figur 20 Andelen sjukskrivna inom förskolan 1990–2006

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Figur 21 visar att det finns stora nivåskillnader i sjukfrånvaro mellan privat- och offentliganställda. Andelen som varit sjuka mer än 28 dagar någon gång under året är cirka 25 procent högre inom offentlig än i privat sektor. Även när det gäller långtidssjukskrivningarna skiljer sig offentliganställda från privatanställda. En större andel av de offentliganställda är sjukskrivna i mer än 60 dagar. Naturligtvis beror detta mönster till stor del på att ålderstrukturen och andra faktorer hos arbetskraften skiljer sig åt mellan offentlig och privat sektor. En annan faktor som skulle kunna förklara mönstret är att det i kommuner med konkurrens kan vara så att anställda med hög risk för sjukskrivning arbetar i offentliga förskolor och anställda med låg risk för sjukskrivning arbetar i privat sektor. Lönerna är dessutom högre inom privat sektor, vilket ökar marginalkostnaderna att vara sjukskriven. Ytterligare en möjlighet är att barnen som går i privata och offentliga förskolor skiljer sig åt på ett sådant sätt att arbetsbelastningen inom offentliga förskolor blir högre. Till exempel skulle det kunna vara så att barn med kortare vistelsetid per dag i högre grad går på privata förskolor.

Figur 21 Andelen sjukskrivna i förskolan, enskild relativt offentlig regi 1990–2006

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Nedan studerar vi sambandet mellan privatisering och andelen sjukskrivna med hjälp av kommunvariation i privatiseringsgraden. Som redan nämnts i inledningen finns flera olika hypoteser om sambandet mellan konkurrens och privatiseringar. Ett tänkbart scenario är att konkurrens tvingar fram effektiviseringar som i sin tur påverkar sjukskrivningarna. Om sjukskrivningarna minskar eller ökar på grund av ökade effektiviseringar är en empirisk fråga. Å ena sidan kan man tänka sig att sjukskrivningarna skulle kunna minska på grund av att de anställda blir mer restriktiva med sjukskrivningar, å andra sidan skulle de kunna öka eftersom ökade effektiviseringar kan leda till ett högre arbetstempo och en större risk för skada och sjukdom. Vår modell kontrollerar för ett antal individkaraktäristika (t.ex. ålder, kön, och utbildning). Dessa variabler ska förhindra att effekten av privatisering fångar upp andra förändringar bland de sysselsatta i förskolan, t.ex. förändringar i åldersstruktur och könssammansättning. Vi inkluderar också ett antal kommunala faktorer samt tidseffekter. Resultaten från regressionsanalysen visas i tabell 5.7.

Den första kolumnen visar effekten av privatisering på andelen sjukskrivningar bland samtliga som haft sin huvudanställning i

förskolan samma eller föregående år. I den översta panelen ser vi ett svagt negativt samband mellan andelen sjukskrivningar och konkurrens. Detsamma gäller för långtidssjukskrivningar i panelen nederst. Då man kontrollerar för kommunegenskaper, individkarakteristika, gemensamma tidstrender samt kommunfixa effekter så är dock inte effekterna statistiskt signifikanta. När det gäller längden på sjukskrivningar, mätt som antalet dagar per år som man varit sjukskriven i en mer än 28 dagar lång sjukskrivningsperiod, så hittar vi ett statistiskt säkerställt negativt samband.

Kolumn 2–3 visar effekten av konkurrens på sjukskrivningar för offentlig- respektive privatanställda. Skattningarna för både offentlig- och privatanställda är positiva men inte statistiskt signifikanta när det gäller sjukskrivningar. Tittar man på effekten på långtidssjukskrivningar och sjukskrivningarnas längd tycks ökade privatiseringar innebära en högre sjukfrånvaro bland offentliganställda, men lägre bland privatanställda. Dessa effekter, som kan påverkas av vilka som söker sig till de olika sektorerna, är dock inte statistiskt säkerställda.

Tabell 5.7 Effekter på sjukskrivningar av konkurrens i förskolan

Utfallsvariabel: Sjukskriven > 28 dagar			
	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Andel barn	-0,010 (0,016)	0,011 (0,031)	0,016 (0,018)
Observationer	1 405 332	1 234 682	170 650
Förklaringsgrad	0,03	0,03	0,02
Utfallsvariabel: Antal dagar med sjukfrånvaro			
	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Andel barn	-5,584* (3.028)	3.362 (6.932)	-0.826 (3.531)
Observationer	1 405 332	1 234 682	170 650
Förklaringsgrad	0,04	0,04	0,03
Utfallsvariabel: Långtidssjukskriven			
Urval:	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Andel barn	-0,017 (0,014)	0,011 (0,027)	-0,002 (0,016)
Observationer	1 396 117	1 226 361	169 756
Förklaringsgrad	0,03	0,03	0,02

Not: Varje kolumn i tabellen redovisar skattningar från en separat regression. De kommunvariabler som ingår i modellen är medianinkomst, andel universitetsutbildade, invandrade och kvinnor, antal barn i förskoleålder samt om kommunen har högerstyre. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t.ex. konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. Kontrollvariabler på individnivå utgörs av ålder, kön, förskolläraryr utbildning, barnskötaryr utbildning och utrikes född. I modellen ingår även kommunfixa effekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är klustrade på kommunnivå och korregerade för heteroskedasticitet.

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

När det gäller sjukskrivningar i förskolan tycks alltså inte ökad konkurrens innebära att den genomsnittliga sannolikheten för sjukskrivning påverkas bland de anställda. Mönstret som observeras kan antingen bero på att det inte finns något samband, eller på att det finns flera, motverkande, effekter för olika grupper av anställda. Studerar vi olika grupper separat (se tabell C 6, Appendix C) framgår att såväl sjukskrivningar, antalet dagar med sjukpenning samt långtidssjukskrivningar minskat bland de utbildade förskollärarna. Bland barnskötarna ökar sjukskrivningarna, men inte signifikant. Resultaten för förskollärare kan tolkas som att en 10 procentig

ökning av privata arbetsgivare i en kommun minskar sjuk-skrivningarna med i genomsnitt cirka 1,5 procent. En tänkbar förklaring till att sjuktalen minskat för just denna grupp skulle kunna ha varit förändrade lönenivåer, men våra löneskattningar ger inga indikationer på att så skulle vara fallet.¹¹ En annan tänkbar förklaring är att det inte funnits något utrymme för löneökningar för att parera effekten av ökad konkurrens och att arbetsgivarna försökt konkurrera om den högt utbildade arbetskraften genom bättre arbetsvillkor. Sannolikheten att vara sjukskriven och lång-tidssjukskriven har även minskat bland yngre anställda. Däremot tycks inte antalet sjukskrivningsdagar ha påverkats inom denna grupp.

¹¹ Eftersom löneestimatet inte visar på några effekter är de utelämnade i denna rapport, men kan erhållas från författarna på begäran.

5.2.2 Skolan

Beskrivning av variationen mellan kommuner

Liksom för förskolan börjar vi med att titta närmare på hur expansionen av privata alternativ sett ut inom skolan under studieperioden. Tabell 5.8 visar skillnaden mellan kommuner med hög respektive låg initialnivå och expansion av friskolor på grundskolenivå. Precis som i förskolan framgår det att nivån och ökningen av friskolor varit störst i regioner med högre genomsnittlig utbildnings- och inkomstnivå. Ökningen i andelen friskolor har också, till skillnad från förskolan, varit mer koncentrerad till regioner med borgerlig majoritet och högre initial nivå. Ökningen har vidare varit störst i kommuner med fler invånare. Detta mönster bekräftas i figur 22, som visar att ökningen i friskoleandelen har varit större i storstadskommunerna.

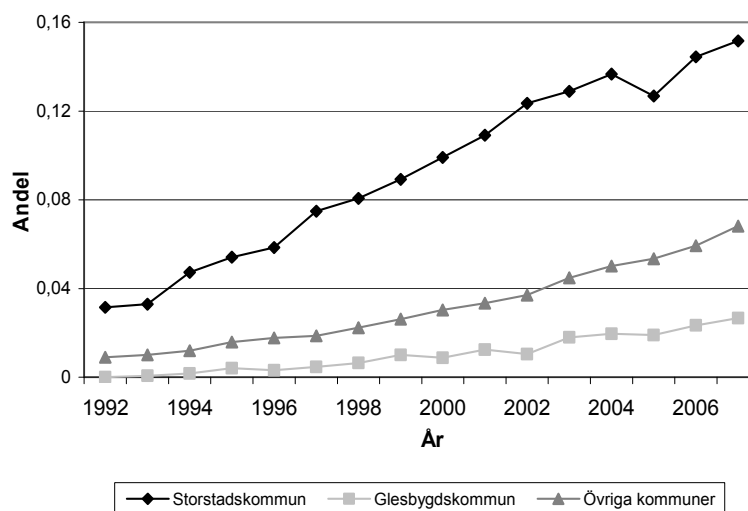
I Tabell D 1 görs samma jämförelse för gymnasieskolan. Här ser mönstret lite annorlunda ut och det verkar inte finnas några stora systematiska skillnader mellan kommuner med liten respektive stor friskoleexpansion, förutom att den är större i kommuner med borgerlig majoritet.

Tabell 5.8 Beskrivning av den kommunala variationen i konkurrenstryck

<i>Kommunvariabler (mätta 1992)</i>	Initial nivå 1992		Expansion 1992-2007	
	Låg	Hög	Lite	Mycket
Andel m. eftergymnasial utbildning	0,143	0,19	0,139	0,187
Andel utlandsfödda	0,069	0,09	0,065	0,091
Medianinkomst	155 600	161 983	155 706	160 921
Högermajoritet	0,415	0,613	0,460	0,541
Kommunstorlek	11 741	28 011	10 411	26 817
Andel 1992	-	-	0,001	0,006

Källa: Strukturlönestatistiken.

Figur 22 Förändring i ökad privat produktion i grundskolan 1992–2007 (per kommuntyp)

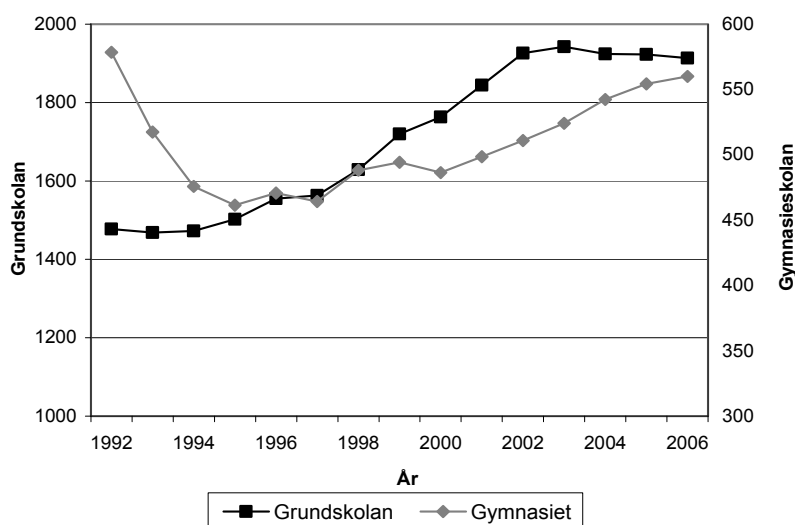

Källa: Strukturlönestatistiken.

Sysselsättning och löner

Figur 23 beskriver sysselsättningen bland lärare 1992–2007. Till skillnad från sysselsättningen i förskolan så steg sysselsättningen bland lärare under merparten av den studerade perioden. En potentiell orsak till detta kan vara att då privatiseringen inom förskolan i högre grad har skett genom övertagande av redan existerade förskolor, har expansionen av friskolor inte lett till att redan befintliga skolor har stängt igen. Att sysselsättningen sjönk bland lärarna på gymnasienivå i början av 1990-talet men inte bland lärarna i grundskolan kan troligtvis förklaras med att privatiseringen infördes och kom igång tidigare i grundskolan (1992) än i gymnasieskolan (1994).

Figur 23 Sysselsättningen i skolan 1992–2007

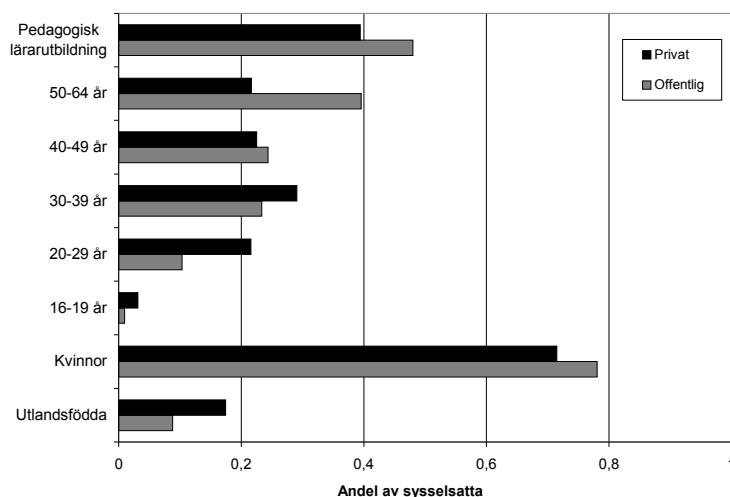

Källa: Strukturlönestatistiken.

Nedan redovisas effekter av ökad privat produktion inom skolan på sysselsättning, löner och sjukskrivningar. Analysen fångar effekterna av den förändring i konkurrenstryck som skett i och med inträdet av privata friskolor på marknaden, vilket medfört en större konkurrens om arbetskraften. För att underlätta framställningen fokuserar vi på marknaden för grundskolelärare. Motsvarande resultat för gymnasieskolan redovisas i Appendix D.

Figur 24 beskriver sammansättningen av de sysselsatta inom grundskolan, uppdelat på offentlig- och privatanställda. Branschen domineras av kvinnor, men en något högre andel män sysselsätts i friskolorna. Friskolorna har också en högre andel utlandsfödda och yngre bland de anställda, men färre med avslutad lärarutbildning. Bland gymnasielärarna ses ett liknande mönster, även om fler män sysselsätts bland lärarna på gymnasienivå. Lönerna är ungefär 500 kronor högre i genomsnitt per månad bland privatanställda grundskolelärare än bland offentliganställda. Det finns också en större lönespridning bland lärare i friskolorna, speciellt på gymnasienivå.

Figur 24 Vilka arbetar i grundskolan?

Not: Till kategorin "Pedagogisk lärarexamen" hör individer med avslutad utbildning inom "pedagogik och lärarutbildning" exklusive lärarutbildning för förskola och fritidsverksamhet. Notera att figuren visar sammansättningen bland samtlig personal i skolan.

Källa: Strukturlönestatistiken.

Tabell 5.9 Lönerna i fristående och kommunala skolor (2007)

	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Grundskolan			
Genomsnittlig lön	23 638	23 602	24 106
Standardavvikelse	4 464	4 290	6 309
Observationer	14 207	133 152	10 055
Gymnasieskolan			
Genomsnittlig lön	25 600	25 479	26 864
Standardavvikelse	5 281	4 555	10 026
Observationer	41 344	37 735	3 619

Källa: Strukturlönestatistiken.

För att ta reda på om inträde av nya privata alternativ ledde till ökad sysselsättning utnyttjas den snabba ökningen i friskoleandelen inom vissa kommuner. Som mått på konkurrens-

utsättning använder vi andelen friskoleelever för grundskolan och andelen friskolor för gymnasieskolan.¹²

Tabell 5.10 redovisar sambandet mellan privatiseringsgrad och antal sysselsatta timmar omräknat i heltidsekvivalenter. Både i grund- och gymnasieskolan finns ett positivt samband mellan öppnandet av privata friskolor och sysselsättningen. Detta kan delvis bero på högre lärartäthet i kommuner med högre privatiseringsgrad. Den genomsnittliga effekten i den första kolumnen innebär att antalet sysselsatta timmar ökar med ca 6 procent om andelen elever i friskolor ökar med 10 procentenheter.

Effekterna ser olika ut beroende på kön, födelseland och behörighet.¹³ En högre friskoleandel har framförallt haft positiva sysselsättningseffekter för manliga lärare. Inom grundskolan ses även positiva sysselsättningseffekter för utlandsfödda och yngre lärare. En tänkbar förklaring till dessa mönster inom grundskolan är att expansionen av friskolor varit större i kommuner med en högre andel utlandsfödda.

Tabell 5.10 Sysselsättningseffekter av konkurrens i grundskolan

Urval:	Alla	Män	Kvinnor	Utlandsfödda
Andel friskoleelever	0,591*** (0,164)	1,750*** (0,239)	0,183 (0,148)	1,106*** (0,240)
Observationer	4 234	4 233	4 234	4 213
Förklaringsgrad	0,989	0,985	0,989	0,983
Urval:	Läroarbetsutbildning	Ej läroarbetsutbildning	Unga	Äldre
Andel friskoleelever	0,613*** (0,160)	0,324* (0,195)	1,002*** (0,240)	0,604*** (0,181)
Observationer	4 234	4 234	4 234	4 234
Förklaringsgrad	0,989	0,982	0,966	0,988

Not: Varje kolumn i tabellen redovisar skattningar från en separat regression. De kommunvariabler som ingår i modellen är medianinkomst, andel universitetsutbildade, invandrade och kvinnor, antal barn i grundskole-/gymnasieålder samt om kommunen har högerstyre. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t.ex. konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. Samtliga estimat är viktade med kommunstorleken. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå och ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå.

Källa: Strukturlönestatistiken.

¹² Det använda måttet för andelen elever i fristående skolor avser andelen elever i fristående skolor som är folkbokförda i kommunen. En mycket liten andel av eleverna i grundskolan går i gymnasiet i en annan kommun än folkbokföringskommunen (0,4 procent) mäter. Om antal sysselsatta personer i friskolor respektive kommunala skolor används istället fås snarlika resultat.

¹³ Som behöriga lärare räknas lärare med avslutat pedagogik- och läroarbetsutbildning. Individer med inriktning mot förskolan räknas till gruppen "Ej läroarbetsutbildning".

Tabell 5.11 redovisar effekten på löner för lärare i grundskolan. Hensvik (2010) har tidigare undersökt löneeffekterna av friskolereformen bland gymnasielärare. Hon visar att konkurrensen från de nya friskolorna ledde till löneökningar bland lärarna i de konkurrensutsatta områdena. För att kunna jämföra resultaten används här samma mått på konkurrens som i Hensvik (2010), nämligen andelen friskolelärare.¹⁴ Dessa resultat redovisas i Tabell D 3, Appendix D. För grundskolan används liksom tidigare andelen friskolelever.

Resultaten visar att kommuner med störst expansion av friskolor också har haft störst ökning av lönerna. Sambandet är starkast bland grundskolelärare, men man ska komma ihåg att expansionen varit mindre på denna nivå. Resultaten ska tolkas så att lönen ökar med ca 2 procent om andelen elever i friskolor ökar med 10 procentenheter. I relation till den genomsnittliga månadslönen (19 600 kr) motsvarar detta en löneökning på ca 400 kronor. Effekten är koncentrerad till lärare i offentliga skolor, vilket tyder på att lönerna bland offentliga lärare påverkas positivt av konkurrens från friskolor.¹⁵

I Hensvik (2010) görs en djupare analys av hur den ökade konkurrensen från friskolorna har påverkat olika grupper av lärare. Här framgår att löneeffekten är störst bland lärare som är nyetablerade i yrket, vilket kan bero på att dessa är mer rörliga och kan utnyttja den ökade konkurrenssituationen i löneförhandlingarna. Bland befintliga lärare är effekterna starkast bland män inom naturvetenskapliga ämnen och bland kvinnor inom yrkesinriktade ämnen (främst inom vård och omsorg). Då det är större lärarbrist inom dessa områden är det tänkbart att skolorna anstränger sig mer för att behålla lärare med denna inriktning när konkurrensen ökar. Dessutom verkar skolkonkurrens främst gynna lärare med hög kognitiv förmåga mätt vid den militära mönstringen (bland män). Detta antyder att skolkonkurrens kan bidra till en mer differentierad lönesättning bland lärare, genom starkare koppling mellan lön och förmåga.

¹⁴ Anledningen till att detta utgör ett bättre mått än andelen friskolor är att friskolor ofta är mindre än offentliga skolor vilket innebär att andelen friskolor tenderar att överskatta graden av konkurrens om lärarna i en kommun.

¹⁵ Effekterna för gymnasielärarna liknar de som redovisas i Hensvik (2010). Marginella skillnader finns dock, eftersom Hensvik (2010) använder ett annat datamaterial (lärarregistret) för att identifiera lärarna. Då vi utgår från SNI-koderna inkluderas i vårt urval en bredare grupp anställda vid gymnasieskolorna. Klassificeringen av privata och offentliga lärare skiljer sig också åt. Slutsatserna av analyserna är dock samma.

Tabell 5.11 kompletterar denna bild genom att redovisa hur effekterna för olika grupper av arbetstagare ser ut. På både grund- och gymnasienivå är effekterna starkare bland kvinnliga och utlandsfödda lärare. Detta skulle kunna bero på att konkurrensen om arbetskraften har ökat mest för dessa lärare. En alternativ förklaring i linje med teorin är att dessa grupper missgynnades under bristande konkurrens, vilket medför större löneökningar för dessa grupper då konkurrensen ökar. Liksom Hensvik finner vi dessutom att effekten är betydligt starkare för unga lärare jämfört med den genomsnittliga effekten bland alla lärare.

Tabell 5.11 Löneeffekter av konkurrens i grundskolan

Beroendevariabel: log(månadslön)			
Urval:	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Andel friskoleelever	0,204*** (0,045)	0,195*** (0,045)	-0,197 (0,206)
Observationer	1 751 907	1 694 222	57 685
Förklaringsgrad	0,669	0,677	0,487

Not: Varje kolumn i tabellen redovisar skattningar från en separat regression. Modellen inkluderar individens kön, ålder, ålder² samt en dummy för om individen har lärarutbildning eller inte, gemensamma tidseffekter för att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t.ex. konjunkturella förändringar. Vidare inkluderas kommunfixa effekter för att kontrollera för skillnader mellan kommunerna som inte varierar över tiden samt ett antal kommunspezifika variabler (kommunstorlek, antalet barn i grundskole-/gymnasieålder, genomsnittlig inkomst och ålder i kommunen, andel invandrade samt politiskt styre). Estimaten in privat sektor är viktade med urvalssannolikheterna. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå och ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå.

Källa: Strukturlönestatistiken.

Tabell 5.12 Löneeffekter av konkurrens i grundskolan

Beroendevariabel: log(månadslön)				
Urval:	Alla	Män	Kvinnor	Utlandsfödda
Andel friskoleelever	0,204*** (0,045)	0,195*** (0,045)	0,214*** (0,050)	0,348*** (0,075)
Observationer	1 751 907	1 299 428	452 479	114 836
Förklaringsgrad	0,669	0,687	0,624	0,574
Urval:	Läraryr utbildning	Ej läraryr utbildning	Unga	Äldre
Andel friskoleelever	0,145*** (0,038)	0,215*** (0,053)	0,187*** (0,057)	0,182*** (0,037)
Observationer	706 341	1 045 566	158 524	718 267
Förklaringsgrad	0,524	0,723	0,796	0,641

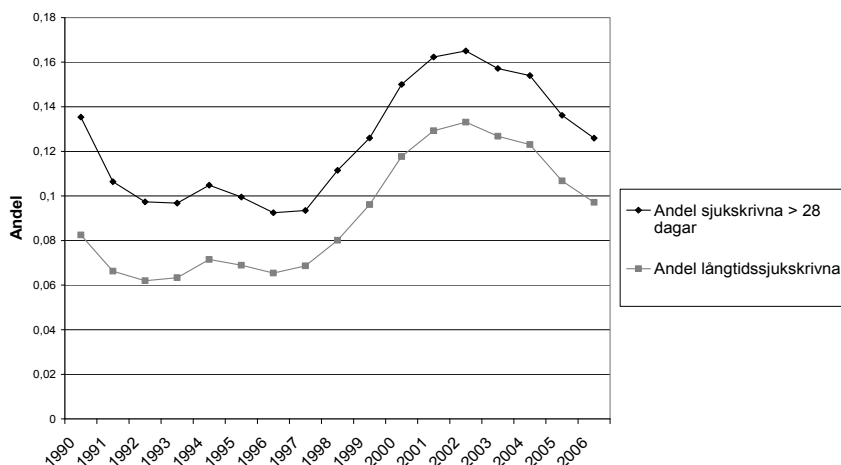
Not: se Tabell 5.11 ovan.

Källa: Strukturlönestatistiken.

Sjukskrivningar

Även inom skolan har sjukskrivningstalen följt den allmänna utvecklingen med en nedgång i början av 1990-talet och en uppgång i slutet. Utvecklingen illustreras i figur 25. Initialt kan nivåerna liknas vid dem i förskolan, men inom skolan har inte sjukskrivningarna nått samma höga nivåer på över 20 procent av de anställda som inom äldreomsorgen och förskolan.

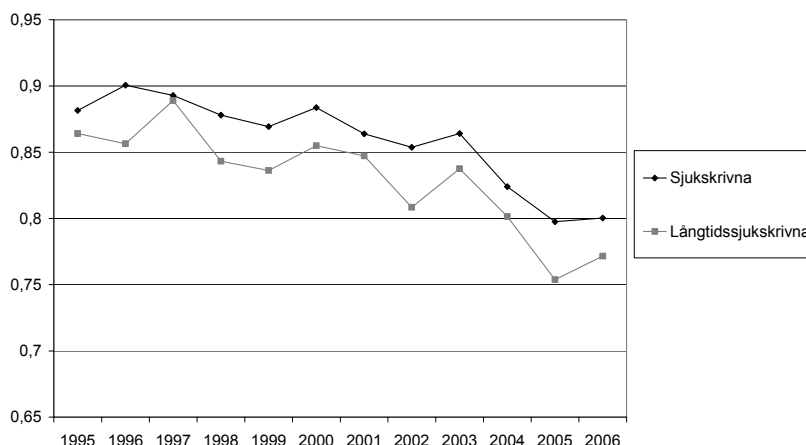
Figur 25 Andelen sjukskrivna inom skolan 1990–2006

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Liksom inom förskolan är andelen sjukskrivna inom skolan betydligt större i de kommunala skolorna än i de fristående skolorna, men här har skillnaden uppstått med tiden. Som vi ser i figur 26 så finns under de första åren ingen nämnvärd skillnad mellan lärare i kommunala och fristående skolor, men efter år 2000 så har sjukskrivningarna blivit allt vanligare inom offentlig sektor. Det kan bero på att antalet friskolor och andelen anställda i friskolor på både grund- och gymnasieskolenivå var betydligt lägre under periodens början än vad som var fallet inom förskolan. I takt med att fler friskolor har öppnats ökar risken för systematisk sortering av lärare, vilket kan påverka resultaten om fristående skolor i större utsträckning anställer lärare med lägre sjukskrivningsrisk (t.ex. yngre lärare).

Figur 26 Andel sjukskrivna i friskolor relativt kommunala skolor 1995–2006

Not: Då underlaget av lärare i fristående skolor är litet innan 1995 redovisas endast sjukfrånvaron för kommunala och fristående skolor separat för perioden 1995–2006.

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Även långtidssjukskrivningar är vanligare i kommunala skolor än inom fristående skolor. Kommunalanställda lärare uppvisar även en snabbare ökning när det gäller långtidssjukskrivningar.

För att undersöka sambandet mellan konkurrens inom skolsektorn och sjukskrivningar tillämpas samma metod som tidigare. I analysen, som redovisas i tabell 5.14, används samma kontrollvariabler som för förskolan, förutom att denna analys kontrollerar för antalet skolbarn istället för antalet barn i förskoleålder. I samtliga fall är effekterna små och inte statistiskt signifikanta. Studerar vi olika grupper av anställda separat (tabellerna redovisas i tabell C 7, appendix C) framgår statistiskt signifikanta men svagt positiva samband mellan ökad privat produktion och sjukskrivningar för utlandsfödda samt lärarutbildade. Resultaten som avser sjukskrivningsdagar och långtidssjukskrivningar är dock inte signifikanta för dessa grupper. Det finns flera potentiella mekanismer som skulle kunna innebära såväl positiva som negativa samband. Exempelvis så innebär den högre lönen en ökad kostnad att vara sjukskriven, vilket kan minska sjukskrivningarna. Men det kan också vara så effektiviseringar skapar sämre arbetsmiljö som ökar

sjukskrivningarna bland de anställda. Om det inte finns något samband mellan sjukskrivningar och konkurrens eller om det är olika effekter som tar ut varandra är omöjligt att uttala sig om.

Tabell 5.13 Effekter på sjukskrivningar av ökad privat produktion i skolan

Utfallsvariabel: Sjukskriven > 28 dagar			
	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Andel friskoleelever	0,008 (0,009)	0,011 (0,011)	0,005 (0,029)
Observationer	3 080 387	2 944 781	135 606
Förklaringsgrad	0,03	0,03	0,03
Utfallsvariabel: Antal dagar med sjukfrånvaro			
	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Andel friskoleelever	0,203 (2,730)	1,247 (3,049)	-6,614 (4,516)
Observationer	3 080 387	2 944 781	135 606
Förklaringsgrad	0,03	0,03	0,03
Utfallsvariabel: Långtidssjukskriven			
	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Andel friskoleelever	0,004 (0,009)	0,007 (0,010)	-0,008 (0,023)
Observationer	3 069 952	2 934 953	134 999
Förklaringsgrad	0,03	0,03	0,03

Not: Varje kolumn i tabellen redovisar skattningar från en separat regression. De kommunvariabler som ingår i modellen är medianinkomst, andel universitetsutbildade, invandrade och kvinnor, antal barn i skolålder samt om kommunen har högerstyre. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t.ex. konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. Kontrollvariabler på individnivå utgörs av ålder, kön, lärarutbildning och utrikes född. I modellen ingår även kommunfixa effekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå och ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är klustrade på kommunnivå och korrigerade för heteroskedasticitet.

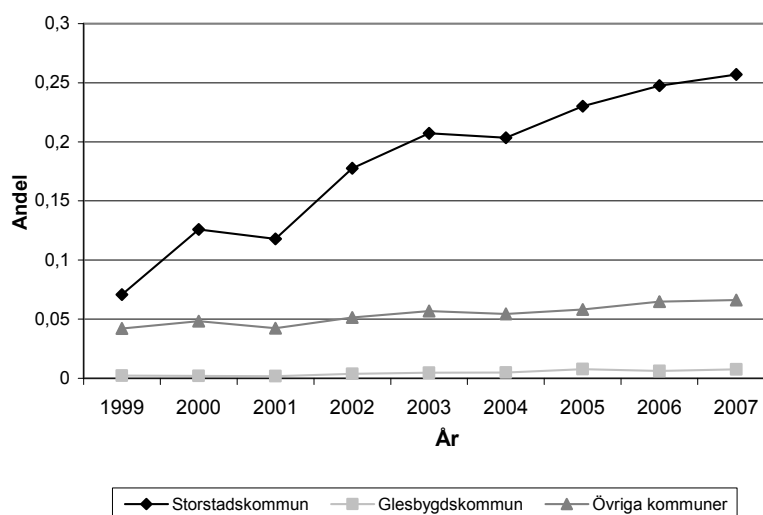
Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

5.2.3 Äldreomsorgen

Beskrivning av den regionala variationen

Precis som inom de andra välfärdstjänstesektorerna (förskolan och skolan) så finns det inom äldreomsorgen stor kommunal variation i expansionen av privata alternativ.¹⁶ Tabell 5.14 beskriver egenkaperna hos kommuner med mycket respektive lite konkurrens inom hemtjänsten. Mönstret liknar det vi tidigare sett; privat produktion är vanligast i storstadskommuner och i kommuner med större invånarantal, högre andel högutbildade, fler utlandsfödda, högre genomsnittlig inkomst och borgerlig majoritet (se figur 27 och tabell 5.14). En trolig förklaring är att efterfrågan på privata tjänster inom äldreomsorgen är högre hos brukare med högre utbildnings- och inkomstnivå.

Figur 27 Förändring i privatiseringsgrad inom hemtjänsten 1992–2007 (per kommuntyp)

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

¹⁶ Inom hemtjänsten förekommer även valfrihetssystem inom vissa kommuner, medan andra kommuner tillämpar entreprenader. På grund av bristande datatillgång har det inte varit möjligt att dela upp analysen mellan valfrihetssystem och entreprenader inom ramen för denna analys.

Tabell 5.14 Beskrivning av den kommunala variationen i konkurrenstryck inom hemtjänsten

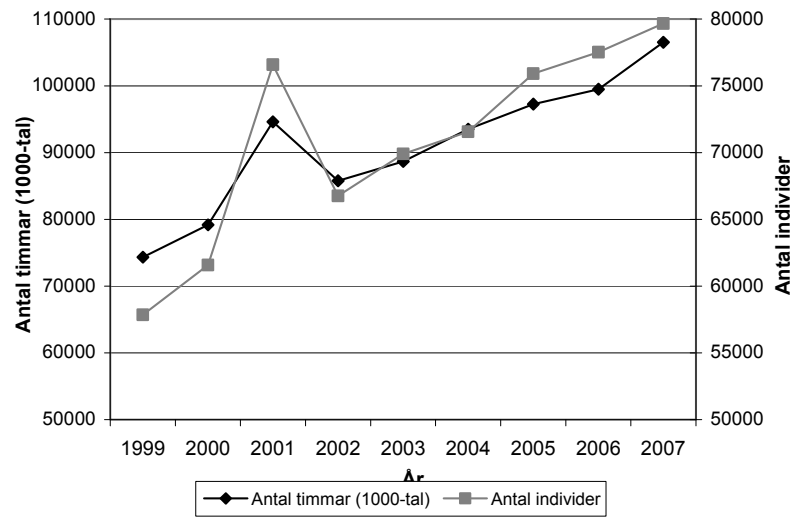
Kommunvariabler (mätta 1999)	Initial nivå 1999		Expansion 1999-2007	
	Låg	Hög	Lite	Mycket
Andel m. eftergym. utbildning	0,187	0,281	0,186	0,260
Andel utlandsfödda	0,084	0,119	0,085	0,109
Medianinkomst	203 093	212 066	202 839	210 374
Högermajoritet	0,273	0,341	0,280	0,304
Kommunstorlek	14 216	58 528	15 926	41 863
Andel 1999			0,011	0,060

Källa: Strukturlönestatistiken.

Sysselsättning och löner

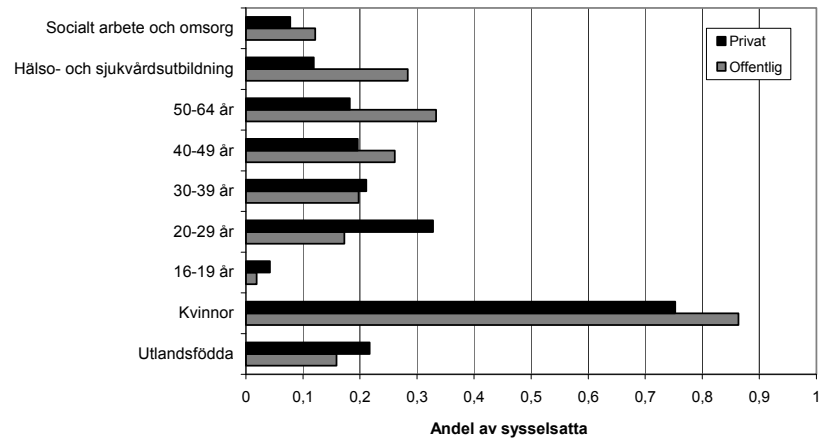
Sysselsättningen inom hemtjänsten följer en positiv trend under den studerade perioden, såväl antalet individer som antalet timmar har ökat i branschen (figur 28). Det finns skillnader bland de sysselsatta i privat och offentlig sektor (figur 29). Framförallt sysselsätts fler män, utlandsfödda och yngre individer inom privat sektor. Till skillnad från de andra välfärdstjänstebanscher som analyserats så har anställda i privata företag högre lön än offentliganställda inom hemtjänsten (tabell 5.15). Lönespridningen är något högre i privat sektor.

Figur 28 Sysselsättning inom hemtjänsten

Källa: Strukturlönestatistiken.

Figur 29 Vilka arbetar inom hemtjänsten (2007)?

Källa: Strukturlönestatistiken.

Tabell 5.15 Lönerna i privat/offentlig sektor (2007)

	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Genomsnittlig lön	20 525	20 562	20 138
Standardavvikelse	3 739	3 709	4 032
Observationer	49 100	44 832	4 268

Källa: Strukturlönestatistiken.

Tabell 5.16 redovisar effekterna av ökad privat produktion på sysselsättningen. Förekomsten av privata alternativ mäts som andelen hjälptimmar utförda i privat regi. Av resultaten framgår att det finns positiva sysselsättningseffekter av ökad produktion i privat regi, vilket ses såväl som en ökning av antalet individer som arbetar inom hemtjänsten som en ökning av antalet heltider. Det är också värt att notera att för vissa grupper är effekten på antalet sysselsatta timmar större än effekten på antalet sysselsatta individer. Detta gäller främst för kvinnor och äldre samt för personal med relevant utbildning och det tyder på att graden av deltidarbete har minskat i dessa grupper då de sysselsatta individerna nu får dela på fler timmar. För andra grupper, t.ex. de unga arbetstagarna ses dock omvända tendenser, vilket tyder på att privatiseringseffekten för denna grupp framförallt har lett till mer deltidarbete.

Tabell 5.16 Sysselsättningseffekter av ökad privat produktion inom hemtjänsten

Utfallsvariabel: log(Antal sysselsatta timmar)									
Urval:	Alla	Män	Kvinnor	Utländska födda	Hälsa- och sjukvårds- utbildning	Utbildad inom socialt arbete och omsorg	Saknar relevant ut- bildning	Unga	Äldre
Andel hjälp- timmar i privat regi	0,574*** (0,168)	0,354 (0,237)	0,607*** (0,166)	0,222 (0,195)	0,380* (0,207)	0,951*** (0,268)	0,501*** (0,192)	0,551** (0,261)	0,531*** (0,167)
Observa- tioner	1 763	1 700	1 761	1 513	1 730	1 653	1 755	1 631	1 748
Förklarings- grad	0,960	0,953	0,955	0,956	0,946	0,931	0,962	0,941	0,953
Utfallsvariabel: log(Antal sysselsatta individer)									
Urval:	Alla	Män	Kvinnor	Utländska födda	Hälsa- och sjukvårds- utbildning	Utbildad inom socialt arbete och omsorg	Saknar relevant ut- bildning	Unga	Äldre
Andel hjälp- timmar i privat regi	0,244*** (0,081)	1,374*** (0,174)	0,165** (0,078)	0,090 (0,117)	-0,135** (0,057)	0,129* (0,077)	0,457*** (0,121)	0,917*** (0,164)	-0,207*** (0,073)
Observa- tioner	3 690	3 526	3 689	3 553	3 689	3 688	3 685	3 680	3 687
Förklarings- grad	0,982	0,942	0,988	0,980	0,985	0,986	0,972	0,962	0,982

Not: Varje kolumn i tabellen redovisar skattningar från en separat regression. De kommunvariabler som ingår i modellen är medianinkomst, andel universitetsutbildade, invandrade och kvinnor, antal pensionärer samt om kommunen har borgerlig majoritet. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t.ex. konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. Samtliga estimat är viktade med kommunstorleken. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå.

När det gäller lönerna kan man konstatera att dessa har ökat relativt sett bland de offentliganställda i kommuner med hög privatiseringsgrad. Effekten kan dock anses vara relativt liten: en ökning i den privatproducerade andelen med 10 procentenheter medför en ökning av lönerna med 0,6 procent (ca 100 kronor per månad). Bland de privatanställda är löneeffekterna av högre konkurrens istället negativa, och nettoeffekten bland samtliga anställda

i branschen är noll. Skillnaden mellan offentlig- och privatanställda är konsistent med att de kommunala arbetsgivarna agerar som monopsonister i lönesättningen under lågt konkurrenstryck, vilket medför löneökningar då konkurrensen ökar. Det ska dock poängteras att denna slutsats inte kan dras med säkerhet då samma effekter skulle kunna uppstå om de arbetstagare som går från offentlig till privat sektor systematiskt är de med lägre löner.

Tabell 5.17 Löneeffekter av konkurrens inom hemtjänsten

Beroendevariabel: log(månadslön)			
Urval:	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Andel hjälptimmar i privat regi	0,029 (0,042)	0,064*** (0,023)	-0,017 (0,045)
Observationer	341 898	280 265	61 633
Förklaringsgrad	0,343	0,376	0,313

Not: Varje kolumn i tabellen redovisar skattningar från en separat regression. Modellen inkluderar individens kön, ålder, ålder² samt en dummy för om individen har relevant utbildning eller inte, gemensamma tidseffekter, kommunfixa effekter samt ett antal kommunspecifika variabler (kommunstorlek, antalet äldre i kommunen, genomsnittlig inkomst och ålder i kommunen, andel utlandsfödda samt politiskt styre). Estimatet i privat sektor är viktade med urvalssannolikheterna. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå.

Källa: Strukturlönestatistiken.

Tabell 5.18 redovisar löneeffekterna för olika grupper av arbetstagare inom offentlig sektor. Det är mest intressant att titta på denna grupp då löneeffekterna tycks vara koncentrerade här. Resultaten pekar på att löneökningarna framförallt tillfallit arbetstagare med svensk bakgrund samt individer med utbildning inom hälso- och sjukvård eller inom socialt arbete och omsorg. Återigen kan detta bero på att konkurrensen ökat mest om dessa grupper av arbetstagare, men det kan också drivas av att det systematiskt är så att en viss grupp av arbetstagare gått till privat sektor. Om modellen skattas för samtliga arbetstagare finns dock inga signifikanta löneeffekter.

Tabell 5.18 Löneeffekter uppdelat på grupper av arbetstagare inom offentlig sektor

Beroendevariabel: log(månadslön)				
Urval:	Män	Kvinnor	Utlandsfödda	Hälso- och sjukvårds- utbildning.
Andel hjälptimmar i privat regi	0,090*** (0,020)	0,060** (0,024)	0,014 (0,014)	0,089*** (0,029)
Observationer	33 545	246 720	36 232	86 818
Förklaringsgrad	0,347	0,388	0,388	0,376
Urval:	Utbildad inom socialt arbete och omsorg	Saknar relevant utbildning	Unga	Äldre
Andel hjälptimmar i privat regi	0,104* (0,053)	0,037** (0,018)	0,051** (0,021)	0,063** (0,028)
Observationer	36 315	157 132	48 692	91 101
Förklaringsgrad	0,378	0,357	0,381	0,336

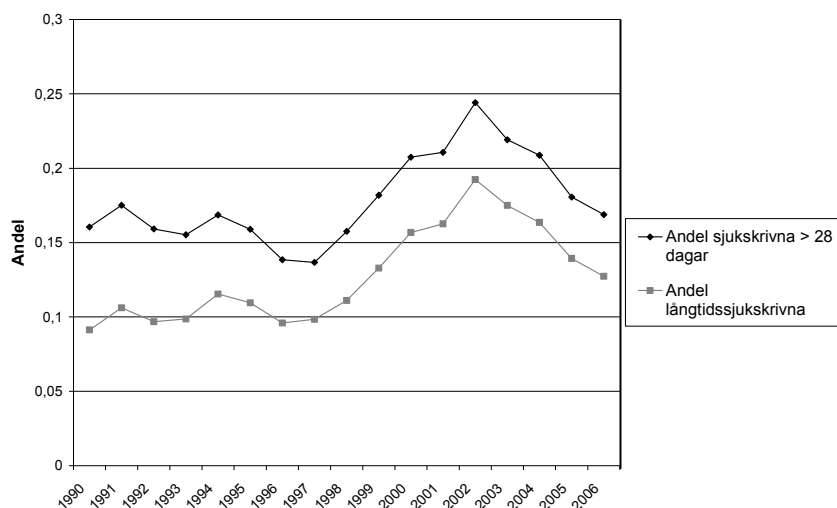
Not: se Tabell 5.17.

Källa: Strukturlönestatistiken.

Sjukskrivningsmönster inom hemtjänsten

Andelen sjukskrivna inom hemtjänsten är betydligt högre än för de flesta andra yrkesgrupper. Vi ser i figur 30 att andelen sjukskrivna legat mellan 15 och 25 procent under den studerade perioden. Flera undersökningar visar att de anställda upplever arbetsmiljön som mycket dålig inom äldreomsorgen och att arbetsrelaterade besvär är vanliga (se t.ex. SCB 2002 och Bäckman 2001). Undersökningarna visar också att anställda inom äldreomsorgen oftare utför tunga lyft, arbetar i olämpliga arbetsställningar och har arbetsrelaterade besvär än den arbetande befolkningen generellt.

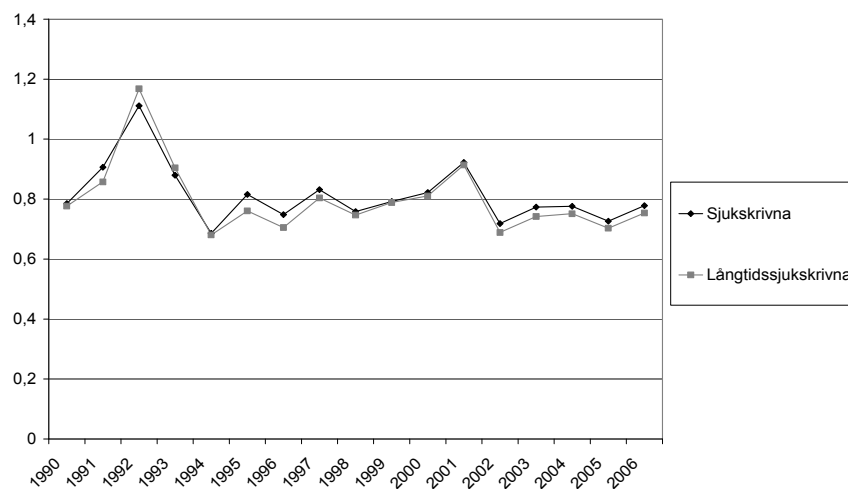
Figur 30 Andelen sjukskrivna i hemtjänsten 1989–2006

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Liksom inom förskola och skola skiljer sig offentlig- och privatanställda åt när det gäller såväl sjukskrivningar som långtidssjukskrivningar. I figur 31 redovisas utvecklingen för alla sjukskrivningar för dessa grupper separat. De offentliganställdas frånvaro är högre och har även ökat i förhållande till de privatanställdas över tiden. Långtidssjukskrivningarna uppvisar ett liknande mönster som sjukskrivningar generellt – de offentliganställda är oftare långtidssjukskrivna och skillnaden har dessutom ökat.

Figur 31 Andel sjukskrivna inom hemtjänsten, enskild relativt offentlig regi 1989–2006

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Tabell 5.19 visar resultaten från regressionsanalysen av hur sjukskrivningarna påverkats av ökad konkurrens från privata aktörer. Överlag så tycks en högre andel hemtjänststimmar utförda i enskild regi leda till färre sjukskrivningar. Skattningarna antyder att en ökning av privatiseringsgraden med 10 procent ger 0,3 procentenheter lägre sjukfrånvaro. Detta motsvarar en minskning av sjukskrivningar och långtidssjukskrivningar med 1,5 respektive 2 procent. Motsvarande effekt för antalet sjukskrivningsdagar är knappt en dag, vilket är synonymt med en minskning med 2 procent.

Tabell 5.19 Effekter på sjukskrivningar av ökad privat produktion inom hemtjänsten

Utfallsvariabel: Sjukskriven > 28 dagar			
Urval:	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Andel hjälptimmar i privat regi	-0,026** (0.011)	-0,032* (0.018)	-0,001 (0.011)
Observationer	515 126	390 541	124 585
Förklaringsgrad	0,04	0,04	0,04
Utfallsvariabel: Antal dagar med sjukfrånvaro			
Urval:	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Andel hjälptimmar i privat regi	-6,727*** (2,170)	-8,754** (4,345)	-0,620 (2.181)
Observationer	515 126	390 541	124 585
Förklaringsgrad	0,04	0,04	0,03
Utfallsvariabel: Långtidssjukskriven			
Urval:	Alla	Offentliganställda	Privatanställda
Andel hjälptimmar i privat regi	-0,030*** (0.010)	-0,034* (0,018)	-0,010 (0.009)
Observationer	510 404	386 885	123 519
Förklaringsgrad	0,04	0,04	0,03

Not: Varje kolumn i tabellen redovisar skattningar från en separat regression. De kommunvariabler som ingår i modellen är medianinkomst, andel universitetsutbildade, invandrade och kvinnor, antal personer i åldrarna 65+ samt om kommunen har högerstyre. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t.ex. konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. Kontrollvariabler på individnivå utgörs av ålder, kön, utbildning inom hälso- och sjukvård samt utbildning inom socialt arbete och omsorg och utrikes född. I modellen ingår även kommunfixa effekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är klustrade på kommunnivå och korrigerade för heteroskedasticitet.

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Vi ser också att effekten verkar drivas av att de offentliganställda minskat sina sjukskrivningar. När de gäller de privatanställda är de skattade effekterna små och inte statistiskt signifikanta.

Till skillnad från i förskolan och skolan ser andelen privat produktion alltså ut att kunna påverka sjukskrivningarna inom äldreomsorgen, trots att det i alla dessa sektorer är samma mekanismer som är aktuella. Det som dock skiljer äldreomsorgen från skolan, och i viss mån förskolan, är att sjuktalen är betydligt högre i denna sektor. Tidigare studier har även visat att arbets-

miljön är sämre och belastningen för de anställda högre än inom andra sektorer. Detta skulle kunna innebära att effektiviseringarna inneburit att arbetsvillkoren faktiskt förbättrats.

Studerar vi hur effekterna varierar mellan olika grupper ser vi att det framförallt är kvinnor och de med utbildning inom yrket som minskat sina sjukskrivningar (se tabell C 8, appendix C). Att det är de utbildade som står för reduktionen är i linje med resultaten för förskolan, men skiljer sig från resultatet när det gäller skolan. Det är svårt att uttala sig om vad detta mönster beror på, men även här kan förklaringen vara kopplad till att arbetsmiljön tycks vara mer utsatt inom förskola och äldreomsorg än inom skolan. En annan möjlighet är att skolorna i högre grad konkurrerat om utbildad personal via lönen än via förbättrad arbetsmiljö eftersom det bara är inom skolan vi finner positiva löneeffekter.

5.3 Införandet av personalliggare i restaurangbranschen

I detta avsnitt analyserar vi effekterna av införandet av krav på personalliggare inom restaurangbranschen. Lagen trädde i kraft den 1 januari 2007 och vi undersöker effekten på sysselsättning och löner fram till 2008.¹⁷ Liksom inom taxibranschen utgörs restaurangbranschen huvudsakligen av många små företag. Därför är skattningarna som ligger till grund för beräkningen av heltids-ekvivalenter mindre tillförlitliga här än inom de branscher där den offentliga sektorn utgör den största aktören.¹⁸ Analysen fokuserar därmed huvudsakligen på det totala antalet personer som sysselsätts i dessa branscher. Detta kan också anses motiverat utifrån den regelförändring som studeras – införandet av personalliggare kan framförallt tänkas påverka sysselsättningen genom ett inflöde av redovisad arbetskraft. Samtidigt är det möjligt att en del av den oredovisade arbetskraften finns bland ordinarie anställda som exempelvis arbetar övertid utan redovisning. För att försöka fånga även denna mekanism skattar vi även sambandet för arbetade timmar, men dessa resultat bör tolkas med försiktighet. Införandet av personalliggare skulle i teorin också kunna leda till en mer rättvis

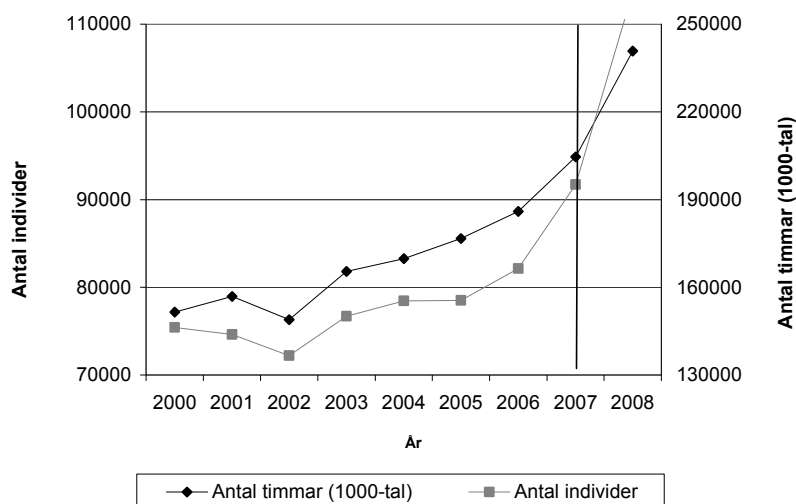
¹⁷ Någon analys av sjukskrivningar görs inte då reformen ägde rum 2007 och Sjukförsäkringsdatabasen endast omfattar perioden till och med 2006.

¹⁸ Skattningarna baseras på lönedata från Strukturlönestatistiken, vilken endast täcker ett urval om 3 procent av företagen i privat sektor med mindre än 10 anställda (se Appendix A för mer information).

konkurrens mellan företag och på så sätt påverka sysselsättningen genom en förändring av existerande företags marknadsmakt. Eftersom det endast är möjligt att studera effekterna på kort (ett års) sikt är dessa effekter mindre troliga.

Figur 32 beskriver utvecklingen av sysselsättningen under perioden 2000–2008. Vi ser en svag positiv trend i antalet sysselsatta i restaurangbranschen fram till 2006. Därefter ökade antalet sysselsatta kraftigt, framförallt genom en ökning i antalet personer som sysselsätts i branschen.

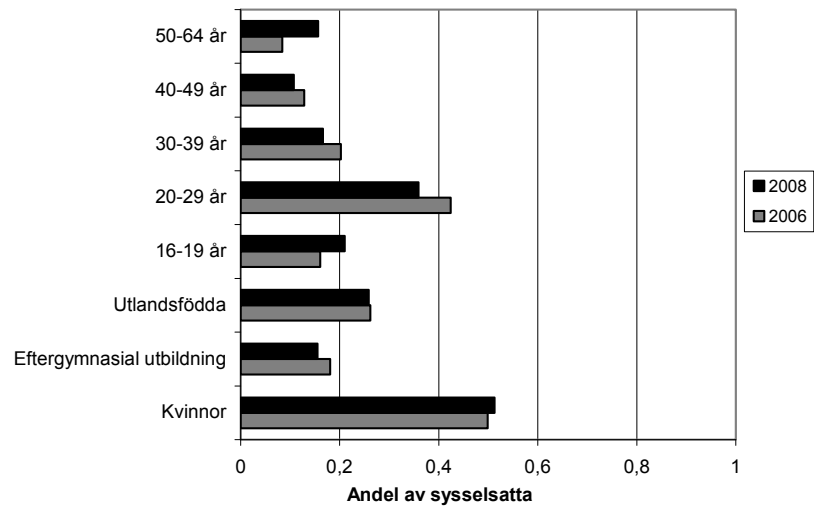
Figur 32 Sysselsättningen inom restaurangbranschen 2000–2008

Källa: Strukturlönestatistiken.

Eftersom personalliggarna infördes 2007 mäts effekterna genom en jämförelse av skillnaden i sysselsättning och löner precis före (2006) och precis efter (2008) införandet med skillnaden i dessa utfall i närliggande branscher. Figur 33 visar att sammansättningen av de anställda har förändrats sedan personalliggare infördes. Redan ett år efter införandet sysselsatte restaurangbranschen fler unga individer i åldersgrupper 16–19 år.

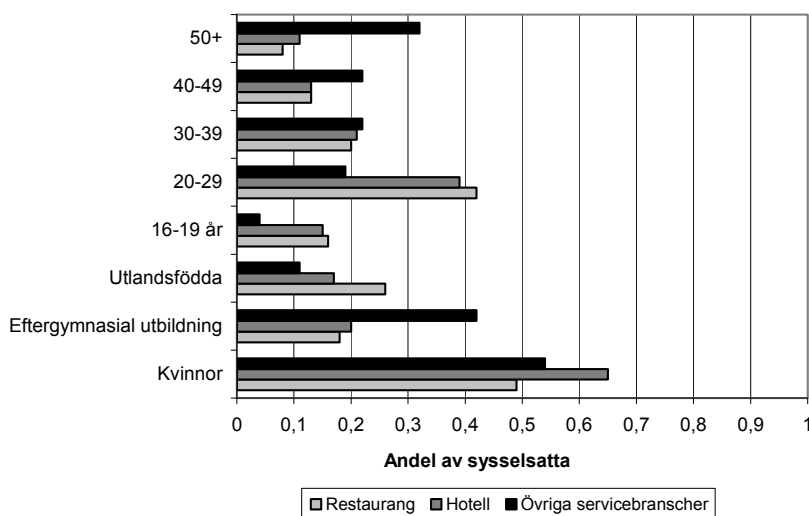
Figur 33 Sysselsatta i restaurangbranschen före och efter införandet av personalliggare

Källa: Strukturlönestatistiken.

Om man jämför sammansättningen i restaurangbranschen med kontrollgrupperna (hotell samt hela tjänstesektorn) år 2006 kan man se att de sysselsatta inom restaurangbranschen är mer lik de sysselsatta inom hotellbranschen än övriga tjänstesektorn i termer av ålderstruktur och utbildningsnivå (figur 34). Restaurangbranschen anställer dock färre kvinnor och fler utlandsfödda än kontrollgrupperna.

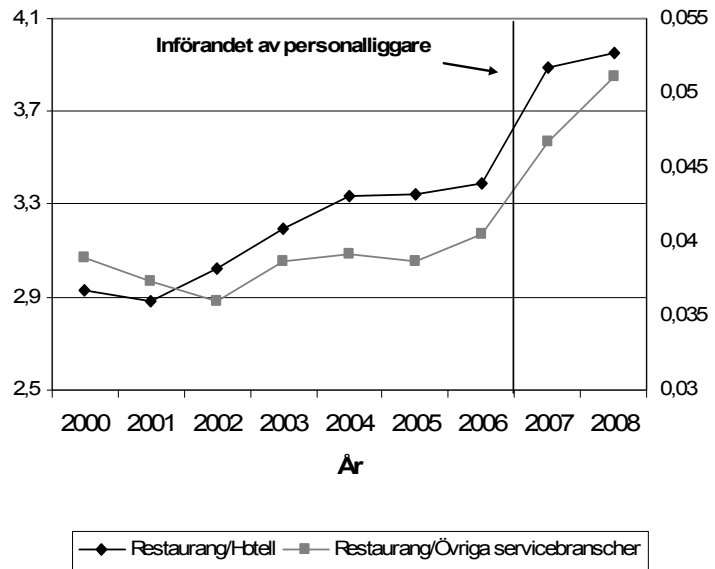
Figur 34 Sammansättningen av anställda i olika branscher

Källa: Strukturlönestatistiken.

Figur 35 beskriver utvecklingen av den relativa sysselsättningsnivån i restaurangbranschen jämfört med kontrollgrupperna (hotell/hela tjänstesektorn). Av figuren framgår att sysselsättningen ökade något mer jämfört med kontrollgrupperna redan innan införandet av personalliggarna. Den relativa ökningen är dock betydligt större efter det att lagen infördes, vilket tyder på en positiv effekt på antalet sysselsatta i branschen. Denna slutsats är konsistent med resultaten i utredningen Närvaroliggare och kontrollbesök (Ds 2009:43) som visade på betydande sysselsättningseffekter inom restaurangbranschen jämfört med bland annat restaurangverksamhet som del av hotell- och restaurangverksamhet (som inte omfattas av lagändringen), tjänstesektorn (exklusive restaurangbranschen) och restaurangbranschen i de övriga nordiska länderna. För att skapa större förståelse för dessa effekter studerar vi även om effekterna skiljer sig åt mellan olika grupper av arbetstagare samt om införandet haft påverkan på redovisade löner. Man skulle kunna tänka sig att ökade krav på redovisade löner leder till en sänkning av genomsnittslönen, om det är de arbetstagare med lägst löner som tidigare arbetat utanför den redovisade sektorn.

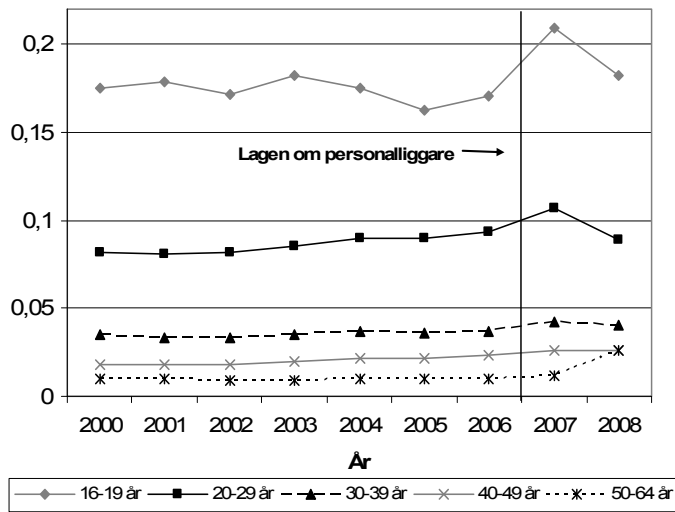
Figur 35 Sysselsättningen i restaurangbranschen jämfört med kontrollgrupperna 2000–2007

Källa: Strukturlönestatistiken.

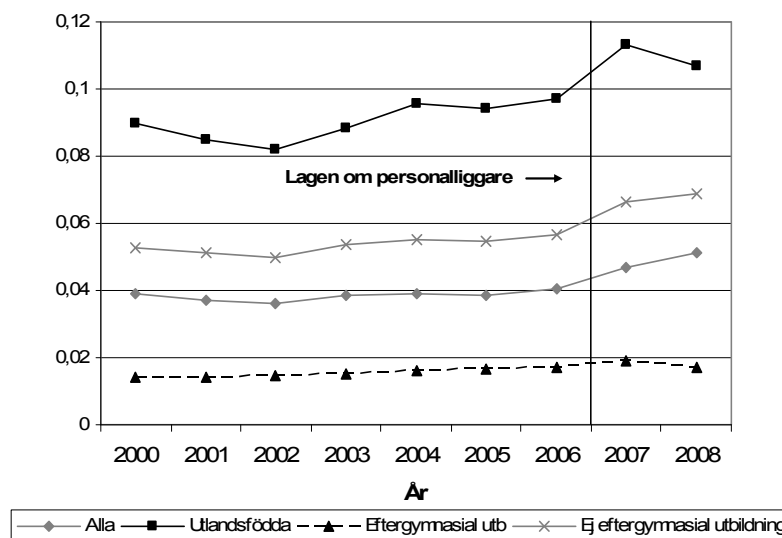
Figur 36 och 37 beskriver utvecklingen av antalet sysselsatta i olika grupper inom restaurangbranschen jämfört med tjänstesektorn som helhet. Vi ser att den relativa sysselsättningen har utvecklats på ett liknande sätt som resten av tjänstesektorn för samtliga åldersgrupper fram till 2006. Därefter händer det något där den största förändringen ses i de två yngsta åldersintervallen (16–19 år och 20–29 år) samt bland dem som är över 50 år. I samtliga grupper har sysselsättningen ökat i jämförelse med hela tjänstesektorn. Den största ökningen har dock skett bland individer med låg utbildning samt bland dem med utländsk bakgrund (figur 37).

Figur 36 Sysselsättningen i restaurangbranschen jämfört med övriga tjänstesektorn uppdelat på åldersgrupp

Källa: Strukturlönestatistiken.

Figur 37 Sysselsättningen i restaurangbranschen jämfört med övriga tjänstesektorn per demografisk grupp

Källa: Strukturlönestatistiken.

På samma sätt som för taxibranschen skattas effekten genom att jämföra skillnaden i sysselsättningen ett år före införandet av personalliggare (2006) med sysselsättningen under två år efter reformen (2007 och 2008) i restaurangbranschen med skillnaden i kontrollgrupperna (metoden brukar kallas "difference-in-differences").¹⁹

Av tabell 5.20 framgår att sysselsättningen ökade mer inom restaurangbranschen än i kontrollgrupperna efter införandet av personalliggare. Om sysselsättningen inom hotellbranschen används som kontrollgrupp är ökningen statistiskt signifikant. Både det totala antalet individer och antalet heltider har ökat, men precis som förväntat består ökningen till stor del av att fler individer har kommit in på marknaden. Effekten tolkas som en ökning av antalet individer med 14 procent, vilket motsvarar ca 20 000 personer.

¹⁹ I Appendix C ges en mer detaljerad beskrivning av denna empiriska metod. Precis som innan används som utfallsvariabel den logaritmerade sysselsättningen vilket motiveras av att sysselsättningsnivåerna skiljer sig åt i restaurangbranschen och kontrollgrupperna.

Figur 38 redovisar sysselsättningseffekten med avseende på utbildningsnivå, kön, ålder och födelse-land. Utbildningsnivå i det här fallet gäller inte branschspecifik utbildning utan utgörs av ett generellt mått på den högsta avslutade utbildning enligt SCB:s klassificering SUN 2000. Här framgår att ökningen i sysselsättningen framförallt kan förklaras av ett inflöde av unga (16–19 år) på arbetsmarknaden. I jämförelse med den genomsnittliga effekten ses också en något större effekt bland dem med utländsk bakgrund (se C9 och C10, Appendix C för fullständiga resultat).

Sammantaget pekar analysen på att det är de grupper som står längst från arbetsmarknaden som sysselsatts i branschen efter införandet av personalliggare. Detta beror förmodligen på att dessa grupper var överrepresenterade bland den oredovisade arbetskraften.

Lönerna inom restaurangbranschen har minskat i förhållande till kontrollgrupperna efter införandet av personalliggare. Detta kan delvis bero på att kravet på redovisad arbetskraft medförde ökade kostnader för företagen, men också på att det oredovisade arbetet framförallt omfattade de arbetstagare med lägst löner i branschen. Om effekterna skattas separat för olika grupper (Appendix C, tabell C11) framgår att de är ojämnt fördelade över arbetskraften. Störst negativa effekter finns inom gruppen utlandsfödda och högutbildade.

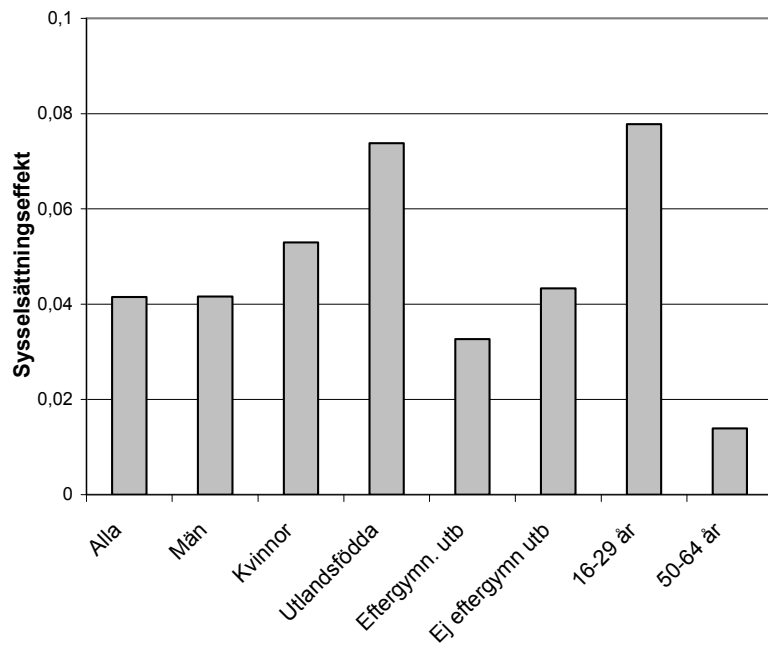
Tabell 5.20 Effekter på sysselsättning och löner inom restaurangbranschen

Utfallsvariabel: log(Antal sysselsatta individer)		
Kontrollgrupp:	Tjänstesektorn	Hotell
Personalliggare	0,187 (0,056)	0,145** (0,010)
Observationer	6	6
Utfallsvariabel: log(Antal sysselsatta heltidsekvivalenta timmar)		
Kontrollgrupp	Tjänstesektorn	Hotell
Personalliggare	0,070 (0,025)	0,042* (0,005)
Observationer	6	6
Utfallsvariabel: log(Månadslön)		
Kontrollgrupp	Tjänstesektorn	Hotell
Personalliggare	-0,006*** (0,002)	-0,023*** (0,003)
Observationer	5 892 218	92 839

Not: För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t.ex. konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. I löneskattningarna ingår kontrollvariablerna ålder, kön, utbildning och utrikes född. I modellen ingår även kommunfixa effekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är korrigerade för heteroskedasticitet.

Källa: Strukturlönestatistiken.

Figur 38 Effekten för olika grupper av arbetstagare
(jämförelsegrupp=hotell)

Not: För fullständiga resultat se tabell 9–10 i Appendix C.

Källa: Strukturlönestatistiken.

6 Slutsatser

I den här rapporten har vi studerat sambandet mellan konkurrensutsättning och tre arbetsmarknadsutfall: sysselsättning, löner och sjukfrånvaro.

Inledningsvis konstaterades att sambanden kan se olika ut beroende på vilken marknad som studeras. När det gäller avregleringar på privata marknader förmodas ökad konkurrens leda till ökad sysselsättning och lägre löner, medan den ökade konkurrensen som privatiseringar av offentlig verksamhet medför förväntas innebära ökad sysselsättning samt högre löner. Det teoretiska sambandet mellan konkurrens och sjukskrivningar är inte entydigt, men sannolikt borde effekten innebära ökade sjukskrivningar inom den privata sektorn då de potentiellt negativa löneeffekterna gör dessa mindre kostsamma för individen samtidigt som ökad konkurrens kan förväntas innebära sämre arbetsmiljö. Inom offentligt finansierade verksamheter förväntas istället positiva löneeffekter, vilket gör sambandets riktning oklar.

Analysen av de fem delmarknader som studerats visar att sysselsättningen stigit inom alla de studerade branscherna i takt med ökad konkurrens. Ökningen av sysselsättningen har främst skett genom ett större antal sysselsatta personer, men inom de flesta områdena har det även antalet arbetade timmar ökat. Ökningen gäller särskilt grupper med en svagare ställning på arbetsmarknaden. Exempelvis så tycks avregleringen av taxibranschen ha lett till högre sysselsättning bland personer födda utanför Sverige samt bland äldre. Inom välfärdstjänstesektorn har privatiseringen medfört en ökning av män och yngre inom förskolan och hemtjänsten och män och utlandsfödda inom skolan. Även efter införandet av personalliggare i restaurangbranschen har sysselsättningen ökat, främst bland unga, äldre samt lågutbildade och utlandsfödda. Detta beror troligtvis på att oredovisad arbetskraft

har överförts till den redovisade sektorn, vilket tyder på att dessa grupper varit överrepresenterade i den förstnämnda gruppen.

Avregleringen inom taxibranschen tycks ha inneburit minskade löner, vilket kan förklaras av att det blivit svårare för taxibolagen att föra över (löne-) kostnadsökningar på konsumenterna. De minskade lönerna kan vara en bidragande förklaring till att sysselsättningen inom branschen ökat.

Inom de offentligt finansierade tjänsterna finner vi att lönerna antingen ökat (skolan) eller varit opåverkade (förskola och äldreomsorg). Att lönerna ökat inom skolan ger visst stöd för att de kommunala arbetsgivarna här har använt sin dominerande ställning som enda arbetsgivare till att hålla nere de lokala lönerna. När sedan fler aktörer kommit in på marknaden kan detta ha inneburit att kommunerna tvingats börja konkurrera om arbetskraften, vilket kan driva upp lönerna. Något som stöder denna bild är att löneökningen främst ses hos arbetstagare som är fortsatt anställda i den offentliga sektorn. Det ska poängteras att vi inte kan särskilja effekterna av ett ökat inslag av privat ägande eller av ökad konkurrens i denna rapport. Därmed kan vi inte fastslå hur ökning i konkurrensen offentliga aktörer emellan påverkar arbetsmarknaden.

När det gäller sambandet mellan sjukskrivningar och konkurrens finner vi inga effekter inom förskolan och skolan, med undantag för utbildade förskolelärare där konkurrensen från privata förskolor tycks ha medfört mindre sjukskrivningar. Inom äldreomsorgen ser vi en generell minskning av antalet sjukskrivningar när konkurrensen ökat.

Sjukskrivningar är betydligt vanligare bland offentliganställda än bland privatanställda inom förskola, skola och äldreomsorg, men detta kan bero på att arbetstagare med lägre risk för sjukskrivningar i högre grad söker sig till privata arbetsgivare. Effekterna av ökad privatisering på sjuktalen verkar istället framförallt bero på att sjuktalen bland offentliga arbetsgivare minskar när de utsätts för konkurrens från privata aktörer eftersom det är bland de offentligt anställda som minskningen ägt rum.

Det bör noteras att sambanden mellan konkurrens och de arbetsmarknadsutfall som studeras här är komplexa, och att det därför är svårt att exakt uttala sig om interaktionen mellan effekterna. I och med att sysselsättningen förändrats kan arbetskraftens sammansättning ha förändrats, vilket i sin tur kan ha påverkat utfallen av övriga variabler – exempelvis så kan ett inträde

av personal med annorlunda egenskaper bidra till att förklara förändringar i exempelvis lönen eller sjukskrivningsmönster. För att kunna svara mer precist på hur orsakssambanden ser ut behövs ytterligare forskning.

Sammantaget talar dock resultaten för att regleringar och marknadskoncentration innebär att färre individer sysselsätts än under mer marknadsmässiga förhållanden. Att marknader öppnas upp för nya aktörer kan på privatfinansierade marknader resultera i att lönerna anpassar sig till att motsvara kostnaden för att producera en tjänst istället för att till viss del finansieras av vinster orsakade av företagets monopolställning. Detta kan innebära att sysselsättningen ökar i och med att arbetskraften blir billigare för företagen och efterfrågan på företagens tjänster ökar. Inom taxi-branschen ser vi att lönerna sänkts och att sysselsättningen ökat, vilket talar för att avregleringarna inneburit en anpassning till en mer effektivt fungerande arbetsmarknad. Reformen som avregleringen av taxibranschen kan bidra till att sänka jämvikts-arbetslösheten genom ökad återhållsamhet av lönekraven.

Inom välfärdstjänstesektorn är det inte lika tydligt vad man kan förvänta sig för sysselsättningseffekter, eftersom verksamheten styrs av fler ändamål än vinstmaximering. Offentliga arbetsgivare har dock incitament att hålla nere kostnaderna, och därmed sysselsättning och löner. Vi kan också konstatera att ökad konkurrens från privata aktörer har påverkat sysselsättningen i positiv riktning. Konkurrensen skulle också kunna tänkas ha medfört en ökad arbetsbelastning för de anställda för att motivera de ökade lönekostnaderna, vilket i sig skulle kunna få konsekvenser i form av ökade sjukskrivningar. Analysen ger dock inte något stöd för en sådan hypotes. Det är endast inom skolan som lönerna har stigit, men det tycks inte ha skett några förändringar i sjukfrånvaron inom just denna sektor. Inom äldreomsorgen saknas istället löneeffekter medan vi ser ett negativt samband mellan konkurrens och sjukskrivningar. Detta samband observeras även bland förskollärare. En tänkbar förklaring skulle kunna vara att aktörerna valt att inte konkurrera om arbetskraften genom höjda löner, utan istället prioriterat att förbättra arbetsvillkoren som en konkurrensfördel.

Under 1990-talet kom många avregleringar till stånd – förutom taxibranschen avreglerades t.ex. kollektivtrafiken, inrikesflyget och postmarknaden och en rad statliga monopol såldes. Detta är en process som fortfarande pågår – nyligen avreglerades till exempel

det statliga apoteksmonopolet. Det är en förändring där man kan vänta sig stora effekter för personalen. Apoteksbranschen är en sektor där en arbetsgivare har dominerat bland en mycket specialiserad grupp arbetare, vilket kan ha inneburit en press nedåt på både anställningar och löner. Effekterna av avregleringen av delmarknaden som Apoteket utgjort kan därför förväntas bli större än om det exempelvis varit Systembolaget, med en förhållandevis flexibel personalstyrka, som avreglerades.

Under 1990-talet påbörjades också privatiseringen av produktionen av välfärdstjänster. I synnerhet sedan lagen om valfrihetssystem (LOV 2008:962) infördes har antalet kommuner som använder olika typer av valfrihetssystem när det gäller t.ex. hemtjänst ökat markant. En utökning av etableringsfriheten på exempelvis hemtjänstområdet har också diskuterats. Reformen som dessa kan få stor betydelse för konkurrensen och därmed också för arbetsmarknaden. Ett ökat inslag av konsumentval kan innebära att konkurrensen om arbetskraften får ökat genomslag i form av löner och/eller anställningsvillkor, via ökad efterfrågan på den arbetskraft som attraherar konsumenter. En parallell kan göras till Hensvik (2010) som visar att konkurrensen om lärare från nya friskolor framförallt lett till ökade löner hos lärare med goda kognitiva förmågor.

Att ytterligare avregleringar kan få konsekvenser för sysselsättning och löner inom de berörda sektorerna är tydligt. Det är dock mer oklart hur sysselsättningen i enskilda branscher påverkas om i princip samtliga marknader avregleras. När man observerar att lönerna ändras på en delmarknad bör man komma ihåg att det är den relativa lönen som ändrats. Om lönerna för alla yrkesgrupper ändras är det därmed inte lika tydligt hur totaleffekterna kommer att se ut. Genom att bidra till en lönebildning där lönen i högre grad motsvarar individernas produktivitet och konsumenternas efterfrågan på arbetskraft kan man dock förvänta sig att högre konkurrens i sig både kan leda till en minskning av jämviktsarbetslösheten samt medföra en mer effektiv allokering av arbetskraften på arbetsmarknaden.

Referenser

- Alchian, A. och R. Kessel (1962), "Competition, Monopoly, and the Pursuit of Money", *Aspects of labor economics*. Princeton University Press, New Jersey, s.157-83.
- Allen, S. G. (1981), "Compensation, Safety, and Absenteeism: Evidence from the Paper Industry", *Industrial and Labor Relations Review*, Vol 34, s. 207-218.
- Altonji, J. G. och R. Blank (1999), "Race and Gender in the Labor Market," i Orley Ashenfelter och David Card, red., *Handbook of labor economics*, Vol. 30. Amsterdam, North-Holland, s. 3143-259.
- Ashenfelter, O. och T. Hannan (1986), "Sex Discrimination and Product Market Competition: The Case of the Banking Industry." *The Quarterly Journal of Economics* Vol 101 Nr 1, s. 149-174.
- Becker, G. (1957), *The Economics of Discrimination*, (2 uppl.), Chicago University press, Chicago.
- Bertrand, M. och F. Kramarz (2002), "Does Entry Regulation Hinder Job Creation? Evidence From the French Retail Industry", *The Quarterly Journal of Economics* Vol 117 Nr 4, s. 1369-1413.
- Blanchard, O. and F. Giavazzi (2002), "Macroeconomic Effects of Regulation and Deregulation in Goods and Labor Markets", Mimeo MIT
- Blanchard, O. och F. Giavazzi (2003) "Macroeconomic Effects of Regulation and Deregulation in Goods and Labor Markets", *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 118, s. 879-907.
- Black, S. och P. Strahan (2003), "The division of Spoils: Rent-sharing and Discrimination in a Regulated Industry", *The American Economic Review*, Vol. 4, s. 814-831.

- Boal, W. och M. R. Ransom (1997), "Monospony in the Labor Market", *Journal of Economic Literature*, Vol. 35, No 1, s. 86-112.
- Bäckman, O. (2001), "Med välfärdsstaten som arbetsgivare – arbetsmiljön och dess konsekvenser inom välfärdstjänstområdet på 1990-talet", i Szebehely, M. (red) *Välfärdens finansiering och fördelning* SOU 2001:57
- Calmfors, L. och J. Driffill (1988), "Centralization of Wage Bargaining and Macroeconomic Performance" *Economic Policy* vol 11, s. 13-61.
- Card, D., (1997), "Deregulation and Labor Earnings in the Airline Industry", in James Peoples *Regulatory Reform and Labor Markets*, Kluwer Academic Publishers, Norwell, MA
- Ds 2009:43, *Närvaroliggare och kontrollbesök* Finansdepartementet, Stockholm.
- Epple, D. och R. Romano (1998), "Competition between Private and Public Schools, Vouchers, and Peer-Group Effects." *American Economic Review*, Vol 88 Nr 1, s. 33-62.
- Falch, T. (2010), "The Elasticity of Labor Supply at the Establishment Level", *Journal of Labor Economics*, Vol. 28, No 2.
- Hensvik, L. (2010), "Competition and Wages: Lessons Learned from Swedish Teachers", mimeo Uppsala universitet.
- Heyman, F., H. Svaleryd och J. Vlachos (2008), "Competition, Takeovers and Gender Discrimination", IFN Working Paper 734.
- Grossman, M. (1972), "On the Concept of Health Capital and the Demand for Health", *Journal of Political Economy* Vol. 80 Nr 2, s. 223–255.
- Hirsch B. T och E. Schumacher (1995), "Monopsony Power and Relative Wages in the Labor Market for Nurses", *Journal of Health Economics* Vol. 14, s. 443-476
- Holmlund B (2003), "The Rise and Fall of Swedish Unemployment", Working Paper 2003:13, Department of Economics, Uppsala University
- Hoxby, C. (1994), "Do Private Schools Provide Competition for Public Schools?", NBER Working Paper No. 4978.

- Hoxby, C. (2002), "Would School Choice Change the Teaching Profession", *The Journal of Human Resources*, 37(4): 846-891.
- Jackson C. K. och J. Cowan (2009) "School Competition and Teacher Quality: Evidence from Charter Schools in North Carolina", manuscript 22 december 2009.
- Jordahl, H (2008), "Privat produktion av offentligt finansierade tjänster", *Ekonomisk debatt*, Nr 3 s. 46-58.
- Konkurrensverkets rapportserie 2008:5 Åtgärder för bättre konkurrens
- Moore A T och T Balaker (2006), "Do Economists Reach a Conclusion on Taxi Deregulation?", *Econ Journal Watch*, Vol. 3, No 1, s 109-132
- Nordström Skans, O (2005), "Produktmarknadskonkurrens och jämviktsarbetslöshet", bilaga till Regelutredningen.
- Ohlson, M. (2008), "Essays on Immigrants and Institutional Change in Sweden". Växjö: Växjö University Press
- Oreland, C. (2010), "Övergång till privat drift inom offentlig sektor – Högre lön för den anställde", *Ekonomisk debatt*, Nr 5, s. 61-74.
- Peoples, J. (1998), "Deregulation and the Labor Market", *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 12, No. 3, s. 111-130.
- Ransom, M. och D. P. Sims (2010), "Estimating the Firm's Labor Supply Curve in a "New Monopsony" Framework: School Teachers in Missouri", *Journal of Labor Economics*, Vol 28, No. 2.
- Rapp, G. (2000), "Agency and Choice in Education: does school choice enhance the work effort of teachers?", *Education Economics*, Vol 8, No. 1, s 37-63.
- Salinger, M. A. (1984,) "Tobin's q, Unionization, and the Concentration-Profits Relationship", *The RAND Journal of Economics* Vol. 15 No 2, s. 159-170.
- SCB (2004), "Sjukfrånvaro och ohälsa i Sverige en belysning utifrån SCB:s statistik", *Bakgrundsfakta till arbetsmarknads- och utbildningsstatistiken 2004:3*, Örebro, Statistiska Centralbyrån.

- Shapiro, C., och J. Stiglitz (1984), "Equilibrium unemployment as a worker discipline device," *American Economic Review*, Vol 74, s. 433-444.
- Socialstyrelsen (2007), "Kundval inom äldreomsorgen", Socialstyrelsen, Stockholm.
- SOU 1999:60, Kundvänligare taxi
- SOU 2000:3, Valfärd vid vägskal
- SOU 2001:52, Valfärdstjänster i omvandling
- SOU 2001:79, Valfärdsbokslut för 1990-talet
- SOU 2005:4, Liberalisering, regler och marknader
- Steiger D, J. Spetz och C. Phibbs (2010), "Is There Monopsony in the Labor Market? Evidence from a Natural Experiment", *Journal of Labor Economics*, Vol 28, No 2.
- Suzuki, K. (2001), "Marketization of elderly care in Sweden", EIJS Working Paper 137, Handelshögskolan, Stockholm.
- Svenska Kommunalarbetsförbundet (2002), "Solidaritet och valfrihet i välfärden", Rapport antagen av förbundsmötet 2002.
- Svenskt Näringsliv och VIAM (2002), "Hur nöjda är sjuksköterskorna", Stockholm, Svenskt Näringsliv och VIAM.
- Trydegård, G. (2001), "Valfärdstjänster till salu – privatisering och alternativa driftsformer under 1990-talet" i SOU 2001:52 Valfärdstjänster i omvandling.
- Utbildningsdepartementet, (2006), *Förskolan i politiken – om intentioner och beslut bakom den svenska förskolans framväxt*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Vedder R. och J. Hall (2000), "Private School Competition and Public School Teacher Salaries" *Journal of Labor Research*, Volume XXI, No. 1, s. 162-168
- Weiss, A. (1985), "Absenteeism and Wages", *Economics Letters* Vol 19, s. 277- 279.

Appendix A: Data/definitioner

Bilagan använder statistik från SCB:s olika register via Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU). IFAU har en sammanställd databas vilken består av flera olika register från SCB som kan kopplas till varandra. Utgångspunkten är ett länkat individ-företagsdataset som innehåller uppgifter om samtliga personer och arbetsställen i Sverige mellan åren 1989 och 2008 (RAMS). För varje individ finns samtliga inkomstkällor under året samt information om respektive arbetsställe. Branschtillhörigheten identifieras genom detaljerade SNI-koder. Registret kompletteras med individuella bakgrundsvariabler som ålder, kön och invandringsstatus (LOUISE), löner (Lönestrukturstatistiken) och sjukfrånvaro (Sjukförsäkringsdatabasen). Med hjälp av dessa data skapas de sysselsättnings-, löne- och sjukskrivningsmått som används som utfallsvariabler genomgående i bilagan.

Sysselsättning

När vi skattar sysselsättningseffekterna av konkurrens används huvudsakligen två mått på sysselsättningen: antalet individer som hade en positiv inkomst från den aktuella branschen under året samt antalet heltidsekvivalenter uttryckt som sysselsatta timmar. Då vårt datamaterial inte innehåller uppgifter om arbetad tid eller tjänstgöringsomfattning är det senare måttet uppskattat utifrån individens totala årsinkomst delat med månadslönen uppräknad till heltid. Uppgifterna om månadslön omfattar endast ett urval av individerna i privat sektor (se avsnittet om löner nedan). Därför används vid beräkningen den uppskattade månadslönen utifrån individens bakgrundskaraktäristika. Antalet heltidsekvivalenter i branschen har därmed uppskattats som årsinkomsten/predicerade månadslönen.

De två sysselsättningsmåttan har såväl fördelar som nackdelar. Medan antalet individer i branschen inte skiljer på heltids- och deltidsarbete säger antalet heltidsekvivalenter ingenting om antalet individer som flödat in/ut i branschen. Tillsammans kan de två måtten dock förmedla en mer fullständig bild av sysselsättnings-effekterna. Om det t.ex. sker en omfördelning av antalet timmar, så att vissa grupper som annars haft det svårt att komma in på arbetsmarknaden nu anställs, kommer detta fångas i kontrasten mellan antalet sysselsatta timmar och antalet individer sysselsatta i branschen.

Löner

Lönemåttet kommer från SCB:s lönestrukturstatistik. Lönerna mäter månadslöner uppräknade till heltid. I begreppet ingår fast lön, fasta lönetillägg, rörlig lön, OB/skifttillägg, förmåner samt jour- och beredskapsersättning. Statistiken inom offentliga sektorn baseras på totalundersökningar medan statistiken inom den privata sektorn baseras på en urvalsundersökning. Urvalet sker genom ett stratifierat obundet slumpmässigt urval vilken baseras på näringsgren och företagsstorlek. Detta innebär att lönerna för anställda inom små företag i privat sektor är underrepresenterade i statistiken. För att få ett representativt urval i löneanalyserna viktas alltid observationerna med urvalssannolikheten.

Sjukfrånvaro

För att studera sjukfrånvaro har vi använt oss av de individer som har eller har haft sin huvudsakliga anställning inom den aktuella sektorn. Majoriteten av de sysselsatta har inkomst från ett arbetsställe men för de med fler än en inkomstkälla definieras den huvudsakliga inkomstkällan som det arbetsställe från vilket individen fått sin högsta inkomst. För att definieras som sjukskrivna från en viss sektor ska man ha haft sin huvudsakliga anställning inom denna sektor samma år eller året innan man blev sjukskrivna. Undantaget från denna definition är sjukskrivningar inom taxibranschen där endast huvudsaklig anställning samma år som sjukskrivningen ägde rum då data om huvudsaklig anställning tidigare än 1989 saknas och 1989 är det enda året som föregår den

studerade reformen. Huvudsaklig anställning definieras som en anställning som har genererat minst 10 procent av den genomsnittliga löneinkomsten hos den 10:e percentilen i lönefördelningen samt att det är den anställning som genererat störst inkomster under året. För de individer som uppfyller dessa kriterier har vi tagit fram sjukfrånvaro för perioden 1989–2006. Eftersom data över sjukskrivna bygger på Försäkringskassans uppgifter finns endast uppgifter för de sjukskrivningar som berättigar till ersättning från Försäkringskassan. Då den kortaste sjukskrivningsperioden som berättigat till ersättning under samtliga år är 28 dagar har det använts som minimilängd för att en individ ska anses ha varit sjukskriven under ett aktuellt år. Långtidssjukskrivningar definieras som att man varit sjukskriven i mer än 60 dagar då det enligt försäkringskassan är den vedertagna gränsen för långtidssjukskrivning.

I nedanstående tabell ges en beskrivning av de variabler som används. Valet av konkurrensmått beskrivs i analysen då detta är specifikt för respektive bransch.

Tabell A 1 Beskrivning av utfallsvariablerna

Utfallsvariabel:	Beskrivning
Antal sysselsatta individer	Antalet anställningar där individen hade någon inkomst under året.
Antal sysselsatta heltidsekvivalenter	Ett uppskattat mått på det totala antalet timmar räknat som heltidsekvivalenter i branschen. Beskrivning av hur måttet tas fram ges i texten ovan.
Månadslön	Den månadslön som individen hade i november (september för anställda i privat sektor). I lönebegreppet ingår fast lön, fasta lönetillägg, rörlig lön, OB/skifttillägg, förmåner samt jour- och beredskapsersättning.
Sjukskrivning	Indikatorvariabel för om individen varit sjukskriven i en mer än 28 dagar lång sjukfrånvaroperiod innevarande år.
Antalet sjukskrivningsdagar	Antalet dagar som individen varit sjukskriven under året, givet att individen varit sjukskriven i minst 28 dagar.
Långtidssjukskrivning	Indikatorvariabel för om individen varit sjukskriven i en mer än 60 dagar lång sjukfrånvaroperiod innevarande år.

Tabell A 2 Beskrivning av förklarande variabler

Sektor	Beskrivning
Taxibranschen	Indikatorvariabel som markerar avregleringen av taximarknaden 1990.
Förskola	Andelen barn i förskolor i enskild regi. Med enskild regi avses enheter som ägs av annan än statlig eller kommunal aktör.
Skola	Andelen elever i grundskolor i enskild regi. Med enskild regi avses enheter som ägs av annan än statlig eller kommunal aktör.
Äldreomsorg	Andelen omsorgstimmar utförda i enskild aktör. Med enskild aktör avses enheter som ägs av annan än statlig eller kommunal aktör.
Restaurangbranschen	Indikatorvariabel som markerar införandet av personalliggare 2007.

Tabell A 3 Beskrivning av SNI-koderna för utvalda branscher

Utfallsvariabel:	Beskrivning
Taxi (60220)	Taxitrafik (omfattar ej drift av taxicentraler eller skolskjuts med buss)
Restaurang (55300)	Restaurangverksamhet (även kafé, konditori, korvkiosk, gatukök, restaurangvagnar på tåg m.m.)
Förskola (80101)	Förskoleutbildning (förskolor, ej dagmammor eller fritidshem)
Grundskola (80101)	Grundskoleutbildning och förskoleklass (ej särskola)
Gymnasieskola (802)	Gymnasial utbildning
Äldre- och handikappomsorg (85323)	Hemtjänst, dagcenterverksamhet och administration av handikapptransporter. Ej särskilda boenden.
Kontrollgrupper	
Godstrafik (60240)	Vägtransport av gods (även flytttransporter av möbler, uthyrning av lastbil med förare m.m.)
Hotell m. restaurang (55101)	Hotellverksamhet med restaurangrörelse (även motell och pensionat)
Hela Service sektorn	Bokstavs-SNI G-U enligt SNI 2007.

Appendix B: Metodbeskrivning

Detta avsnitt redogör i större detalj för ”difference-in-differences”-metoden (D-i-D). Denna metod används ofta för att belägga kausala orsakssamband när det gäller att utvärdera effekter av olika typer av reformer. I denna rapport används metoden för att skatta sysselsättnings-, löne- och sjukskrivningseffekter av avregleringen av taxibranschen samt sysselsättnings- och löneeffekter av införandet av personalliggare i restaurangbranschen. Nedan används taxibranschen som illustrerande exempel men metoden kan användas på alla typer av förändringar där en behandlad grupp jämförs med en obehandlad kontrollgrupp.

Tabell B 1 illustrerar hur D-i-D-metoden går till. Metoden jämför skillnaden i sysselsättningen i taxibranschen (T) före och efter avregleringen med skillnaden i sysselsättning i en kontrollgrupp (K) över samma tid. Eftersom man endast jämför skillnaderna över tid mellan de olika grupperna ((T₁- T₀) respektive (K₁- K₀)) behöver kontrollgruppen endast ha en liknande utveckling som gruppen som påverkas av reformen, inte vara liknande i andra avseenden för att analysen ska vara giltig. Kontrollgruppen används för att utesluta effekter av förändringar som inträffar under mätperioden och som påverkar båda grupperna likadant. Det är viktigt att välja ut grupper som är så lika den behandlade gruppen som möjligt, eftersom det då är rimligare att tro att den påverkas likartat av dessa förändringar. I fallet med taxibranschen används två olika kontrollgrupper, sysselsatta inom godstrafik samt hela tjänstesektorn (exklusive taxibranschen).

Tabell B 1 Effektskattning genom D-i-D metoden

	Före	Efter	Förändring
Behandlad grupp	T ₀	T ₁	(T ₁ - T ₀)
Kontrollgrupp	K ₀	K ₁	(K ₁ - K ₀)
<i>Diff-in-diff</i>			(T ₁ - T ₀)- (K ₁ - K ₀)

För att det ska bli en riktig skattning, antas att förändringar utöver reformen påverkar de båda grupperna identiskt och att inga andra förändringar som systematiskt påverkar de båda grupperna olika sker under mätperioden. Det som skulle kunna orsaka problem i analysen är om något annat i ekonomin förändras så att den ena gruppen påverkas, men inte den andra.

Appendix C: Resultat

Tabell C 1 Sysselsättningseffekter i taxibranschen

Utfallsvariabel: log(Antal sysselsatta individer i branschen)								
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	Alla	Män	Kvinnor	Utlandsfödda	Eftergymn. utbildning	Ej eftergymn utbildning	1-29 år	50-64 år
Kontrollgrupp= Godstrafik								
<i>Taxi*Kort</i>	0,106*** (0,0286)	0,106*** (0,0261)	0,124* (0,0640)	0,233** (0,101)	-0,0133 (0,0608)	0,0982*** (0,0272)	0,0753** (0,0321)	0,159*** (0,0274)
<i>Taxi*Lång</i>	0,135*** (0,0119)	0,131*** (0,0157)	0,233*** (0,0221)	0,921*** (0,0632)	0,132*** (0,0238)	0,0744*** (0,00893)	-0,235*** (0,0353)	0,386*** (0,0243)
Observer- tioner	38	38	38	38	38	38	38	38
Kontrollgrupp= Övriga servicebranscher								
<i>Taxi*Kort</i>	0,109*** (0,0318)	0,170*** (0,0289)	0,0421 (0,0455)	0,217*** (0,0412)	0,0298 (0,0558)	0,177*** (0,0229)	0,0518 (0,0596)	0,153*** (0,0262)
<i>Taxi*Lång</i>	0,0307** (0,0108)	0,104*** (0,0102)	-0,147*** (0,0315)	0,701*** (0,0513)	0,120*** (0,0403)	0,134*** (0,0105)	-0,426*** (0,0407)	0,379*** (0,0188)
Observer- tioner	38	38	38	38	38	38	38	38

Not: tjänstesektorn utgörs här av ett 25 % slumpmässigt urval. Med kort sikt avses perioden 1990–2005 och med lång sikt perioden 1996–2007. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t ex konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är korrekterade för heteroskedasticitet.

Källa: Strukturlönestatistiken.

Tabell C 2 Sysselsättningseffekter i taxibranschen

Utfallsvariabel: log(Antal sysselsatta heltidsekvivalenta månader)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	Alla	Män	Kvinnor	Utlands- födda	Eftergymn, utbildning	Ej eftergymn utbildning	19-29 år	50-64 år
Kontrollgrupp= Godstrafik								
<i>Taxi*Kort</i>	0,098** (0,037)	0,091** (0,039)	0,158** (0,058)	0,158 (0,117)	-0,075 (0,054)	0,096** (0,036)	0,109*** (0,030)	0,078** (0,036)
<i>Taxi*Lång</i>	0,345*** (0,024)	0,381*** (0,029)	0,260*** (0,039)	1,059*** (0,083)	0,450*** (0,058)	0,287*** (0,016)	-0,100* (0,050)	0,451*** (0,040)
Observer- tioner	38	38	38	38	38	38	38	38
Kontrollgrupp= Övriga servicebranscher								
<i>Taxi*Kort</i>	0,0467* (0,023)	0,051* (0,026)	0,051*** (0,017)	0,130 (0,088)	0,034 (0,040)	0,123*** (0,029)	0,113*** (0,022)	-0,011 (0,023)
<i>Taxi*Lång</i>	0,242*** (0,0178)	0,290*** (0,021)	-0,029 (0,031)	0,927*** (0,078)	0,588*** (0,073)	0,377*** (0,027)	-0,115** (0,043)	0,379*** (0,052)
Observer- tioner	38	38	38	38	38	38	38	38

Not: tjänstesektorn utgörs här av ett 25 % slumpmässigt urval. Med kort sikt avses perioden 1990–2005 och med lång sikt perioden 1996–2007. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t.ex. konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är korrigerade för heteroskedasticitet.

Källa: Strukturlönestatistiken.

Tabell C 3 Löneeffekter i taxibranschen

Utfallsvariabel: log(månadslön)								
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	Alla	Män	Kvinnor	Utlands- födda	Eftergymn, utbildning	Ej eftergymn utbildning	19-29 år	50-64 år
Kontrollgrupp= Godstrafik								
<i>Taxi*Kort sikt</i>	-0,013 (0,008)	-0,022* (0,011)	0,032*** (0,009)	-0,047*** (0,014)	0,129*** (0,042)	-0,016** (0,008)	-0,039*** (0,011)	-0,040*** (0,015)
<i>Taxi*Lång sikt</i>	-0,084*** (0,008)	-0,091*** (0,011)	-0,039*** (0,009)	-0,011 (0,014)	-0,031 (0,040)	-0,088*** (0,008)	-0,084*** (0,011)	-0,080*** (0,014)
Observer- tioner	1 254 146	1 170 880	83 266	58 214	43 618	1 209 696	229 146	360 302
R ²	0,608	0,610	0,599	0,542	0,323	0,640	0,776	0,498
Kontrollgrupp= Övriga servicebranscher								
<i>Taxi*Kort sikt</i>	-0,038*** (0,009)	-0,032** (0,013)	-0,033*** (0,008)	0,001 (0,021)	0,017 (0,042)	-0,006 (0,009)	-0,043*** (0,011)	-0,078*** (0,018)
<i>Taxi*Lång sikt</i>	-0,122*** (0,009)	-0,093*** (0,012)	-0,088*** (0,008)	-0,037* (0,021)	-0,139*** (0,040)	-0,068*** (0,009)	-0,077*** (0,010)	-0,125*** (0,018)
Observer- tioner	2 973 655	1 361 899	1 611 756	241 771	1 224 540	1 748 121	433 414	942 961
R ²	0,440	0,349	0,511	0,366	0,430	0,512	0,635	0,378

Not: Tjänstesektorn utgörs här av ett 25 % slumpmässigt urval. Med kort sikt avses perioden 1990–2005 och med lång sikt perioden 1996–2007. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t ex konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är korrekterade för heteroskedasticitet.

Källa: Strukturlönestatistiken.

Tabell C 4 Effekter av konkurrens på sjukskrivningar i taxibranschen jämfört med tjänstesektorn

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
	Män	Kvinnor	Utlands- födda	Eftergymn. utb.	Ej eftergymn. utb.	19-29 år	50-64 år
Sjukskriven > 28 dagar							
Kort sikt	-0,016*** (0,004)	-0,010 (0,008)	-0,066*** (0,013)	0,007 (0,010)	-0,011*** (0,003)	-0,014*** (0,005)	-0,009 (0,007)
Lång sikt	-0,027*** (0,003)	-0,016** (0,007)	-0,085*** (0,013)	-0,016* (0,009)	-0,028*** (0,003)	-0,016*** (0,005)	-0,037*** (0,007)
Observationer	5 380 348	7 075 192	1 197 879	4 459 806	7 995 734	2 698 599	3 471 312
R ²	0,019	0,018	0,025	0,028	0,021	0,017	0,015
Antal dagar							
Kort sikt	-0,266 (0,512)	3,498*** (1,113)	-6,105*** (2,104)	1,519 (1,452)	1,214** (0,491)	-0,372 (0,600)	3,062** (1,339)
Lång sikt	-1,394*** (0,498)	3,127*** (1,099)	-8,512*** (2,048)	-2,512* (1,408)	-1,414*** (0,479)	-0,069 (0,597)	-3,599*** (1,266)
Observationer	5 380 348	7 075 192	1 197 879	4 459 806	7 995 734	2 698 599	3 471 312
R ²	0,017	0,021	0,023	0,026	0,021	0,010	0,012
Långtidssjukskriven							
Kort sikt	-0,002 (0,003)	0,011* (0,006)	-0,022** (0,010)	0,014** (0,007)	0,005* (0,003)	-0,004 (0,004)	0,012* (0,006)
Lång sikt	-0,008*** (0,003)	0,011* (0,006)	-0,034*** (0,010)	-0,004 (0,007)	-0,008*** (0,003)	-0,003 (0,004)	-0,016*** (0,006)
Observationer	5 380 348	7 075 192	1 197 879	4 459 806	7 995 734	2 698 599	3 471 312
R ²	0,017	0,019	0,022	0,026	0,020	0,011	0,012

Not: Tjänstesektorn utgörs här av ett 25 % slumpmässigt urval. Med kort sikt avses perioden 1990–2005 och med lång sikt perioden 1996–2007. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t ex konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är korregerade för heteroskedasticitet.

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Tabell C 5 Effekter av konkurrens på sjukskrivningar i taxibranschen jämfört med godstrafik

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
	Män	Kvinnor	Utlands- födda	Eftergymn. utb.	Ej eftergymn. utb.	19-29 år	50-64 år
Sjukskriven > 28 dagar							
Kort sikt	-0,020*** (0,004)	-0,025** (0,010)	-0,089*** (0,015)	-0,018 (0,012)	-0,021*** (0,004)	-0,015** (0,006)	-0,030*** (0,008)
Lång sikt	-0,036*** (0,004)	-0,013 (0,009)	-0,101*** (0,013)	-0,029*** (0,010)	-0,0328*** (0,004)	-0,019*** (0,006)	-0,051*** (0,00738)
Observationer	503 377	78 076	76 056	50 179	531 274	111 101	169 050
R ²	0,014	0,022	0,022	0,029	0,015	0,021	0,008
Antal dagar							
Kort sikt	-1,457** (0,584)	2,163 (1,544)	-10,08*** (2,446)	-1,413 (1,821)	-0,818 (0,568)	-0,601 (0,715)	-2,139 (1,510)
Lång sikt	-3,039*** (0,545)	4,847*** (1,406)	-9,791*** (2,114)	-3,264** (1,564)	-1,548*** (0,532)	-0,162 (0,683)	-4,892*** (1,337)
Observationer	503 377	78 076	76 056	50 179	531 274	111 101	169 050
R ²	0,014	0,025	0,021	0,027	0,016	0,015	0,008
Långtidssjukskriven							
Kort sikt	-0,002 (0,003)	0,004 (0,008)	-0,030** (0,012)	0,005 (0,009)	-0,001 (0,003)	-0,003 (0,005)	-0,005 (0,007)
Lång sikt	-0,012*** (0,003)	0,018** (0,007)	-0,033*** (0,011)	-0,005 (0,008)	-0,007*** (0,003)	-0,003 (0,004)	-0,023*** (0,006)
Observationer	503 377	78 076	76 056	50 179	531 274	111 101	169 050
R ²	0,014	0,022	0,019	0,025	0,015	0,016	0,007

Not: jänstesektorn utgörs här av ett 25 % slumpmässigt urval. Med kort sikt avses perioden 1990–2005 och med lång sikt perioden 1996–2007. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t. ex. konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är korrigerade för heteroskedasticitet.

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Tabell C 6 Effekter av konkurrens på sjukskrivningar inom förskolan

Utfallsvariabel: log(månadslön)								
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	Män	Kvinnor	Utlands- födda	Förskol- lärar- utbildning	Barnskötar utbildning	Saknar pedagogisk utbildning	16-29 år	50-64 år
Sjukskriven > 28 dagar								
Andelen barn i privat regi	-0,090 (0,066)	-0,006 (0,014)	0,001 (0,0342)	-0,021** (0,010)	-0,005 (0,036)	0,009 (0,022)	-0,028* (0,015)	-0,012 (0,026)
Observationer	75 253	1 330 079	132 130	531 173	538 017	336 142	266 760	351 769
R ²	0,042	0,026	0,030	0,028	0,029	0,030	0,022	0,015
Antal dagar								
Andelen barn i privat regi	-14,02 (11,61)	-5,089* (2,658)	2,404 (6,745)	-11,70*** (2,304)	-1,130 (6,177)	-3,998 (3,459)	-1,485 (1,952)	-8,921* (4,600)
Observationer	75 253	1 330 079	132 130	531 173	538 017	336 142	266 760	351 769
R ²	0,041	0,034	0,036	0,038	0,033	0,040	0,015	0,020
Långtidssjukskriven								
Andelen barn i privat regi	-0,082 (0,055)	-0,014 (0,012)	-0,001 (0,032)	-0,037*** (0,009)	0,003 (0,029)	-0,013 (0,014)	-0,018* (0,010)	-0,020 (0,019)
Observationer	74 636	1 321 481	131 099	528 655	533 327	334 135	264 344	350 089
R ²	0,039	0,028	0,032	0,032	0,029	0,033	0,018	0,017

Not: De kommunvariabler som ingår i modellen är medianinkomst, andel universitetsutbildade, invandrade och kvinnor, antal barn i förskoleålder samt om kommunen har högerstyre. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t ex konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. Kontrollvariabler på individnivå utgörs av ålder, kön, förskolläro-utbildning, barnskötarutbildning och utrikes född. I modellen ingår även kommunfixa effekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är klustrade på kommunnivå och korrigerade för heteroskedasticitet.

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Tabell C 7 Effekter av konkurrens på sjukskrivningar inom skolan

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
	Män	Kvinnor	Utlands- födda	Läro- utbild- ning	Ej läro- utbild- ning	16-29 år	50-64 år
Sjukskriven > 28 dagar							
Andel barn i privat regi	-0,008 (0,011)	0,012 (0,009)	0,041** (0,020)	0,016* (0,009)	0,001 (0,012)	-0,012 (0,010)	0,001 (0,013)
Observationer	844 339	2 236 048	245 438	1 481 768	1 598 619	403 155	1 206 082
Förklaringsgrad	0,024	0,024	0,030	0,028	0,028	0,025	0,017
Antal dagar							
Andel barn i privat regi	-0,974 (1,897)	0,244 (3,120)	8,017 (5,670)	1,980 (2,756)	-1,369 (2,971)	-1,175 (1,463)	0,246 (3,634)
Observationer	844 339	2 236 048	245 438	1 481 768	1 598 619	403 155	1 206 082
Förklaringsgrad	0,023	0,027	0,028	0,032	0,028	0,017	0,018
Långtidssjukskriven							
Andel barn i privat regi	-0,001 (0,010)	0,004 (0,009)	0,029 (0,022)	0,008 (0,009)	0,001 (0,011)	0,004 (0,008)	-0,004 (0,012)
Observationer	842 208	2 227 744	244 184	1 479 803	1 590 149	400 896	1 203 407
Förklaringsgrad	0,024	0,025	0,028	0,029	0,026	0,020	0,016

Not: De kommunvariabler som ingår i modellen är medianinkomst, andel universitetsutbildade, invandrade och kvinnor, antal barn i förskoleålder samt om kommunen har högerstyrelse. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t.ex. konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. Kontrollvariabler på individnivå utgörs av ålder, kön, förskolläro-utbildning, barnskötarutbildning och utrikes född. I modellen ingår även kommunfixa effekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är klustrade på kommunnivå och korrigerade för heteroskedasticitet.

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Tabell C 8 Effekter av konkurrens på sjukskrivningar inom hemtjänsten

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	Män	Kvinnor	Utlands- födda	Hälso- sjukvårds- uth.	Utbildad inom socialt arbete och omsorg	Saknar relevant utbildning	16-29 år	50-64 år
Sjukskriven > 28 dagar								
Andel hemtjänsttimmar i privat regi	-0,014 (0,019)	-0,029** (0,014)	-0,004 (0,013)	-0,025 (0,035)	-0,158*** (0,039)	-0,016 (0,013)	0,002 (0,018)	0,006 (0,023)
Observationer	76 839	438 287	80 471	131 795	56 967	326 364	253 433	135 070
R ²	0,037	0,032	0,042	0,031	0,037	0,042	0,030	0,018
Antal dagar								
Andel hemtjänsttimmar i privat regi	-2,271 (3,493)	-7,738*** (2,484)	-0,603 (4,200)	-15,72*** (4,902)	-25,99** (11,40)	-2,684 (2,934)	0,284 (1,438)	-6,204 (5,667)
Observationer	76 839	438 287	80 471	131 795	56 967	326 364	253 433	135 070
R ²	0,036	0,036	0,043	0,035	0,044	0,039	0,018	0,017
Långtidssjukskriven								
Andel hemtjänsttimmar i privat regi	-0,019 (0,0158)	-0,032*** (0,0117)	-0,010 (0,0154)	-0,046* (0,0270)	-0,146*** (0,0330)	-0,016 (0,0121)	0,001 (0,0123)	0,00002 (0,0207)
Observationer	76 370	434 034	79 707	130 471	56 449	323 484	250 923	134 108
R ²	0,036	0,031	0,038	0,031	0,038	0,038	0,023	0,016

Not: De kommunvariabler som ingår i modellen är medianinkomst, andel universitetsutbildade, invandrade och kvinnor, antal personer i åldrarna 65+ samt om kommunen har högerstyre. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t ex konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. Kontrollvariabler på individnivå utgörs av ålder, kön, utbildning inom hälso- och sjukvård samt utbildning inom socialt arbete och omsorg och utrikes född. I modellen ingår även kommunfixa effekter. *** indikerar signifikans på 1 %, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är klustrade på kommunnivå och korrigerade för heteroskedasticitet.

Källa: Sjukförsäkringsdatabasen.

Tabell C 9 Sysselsättningseffekter i restaurangbranschen

Utfallsvariabel: log(Antal sysselsatta individer)								
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	Alla	Män	Kvinnor	Utlands- födda	Eftergymn, utbildning	Ej eftergymn, utbildning	16-29 år	50-64 år
Kontrollgrupp= Hotell								
	0,145**	0,122	0,144*	0,158*	0,108	0,142***	0,134	0,227
Personalliggare	(0,010)	(0,041)	(0,021)	(0,016)	(0,038)	(0,002)	(0,025)	(0,171)
Observationer	6	6	6	6	6	6	6	6
Kontrollgrupp= Övriga servicebranscher								
	0,187	0,208	0,162	0,123	0,0695	0,178*	0,0437	0,512
Personalliggare	(0,056)	(0,076)	(0,030)	(0,036)	(0,063)	(0,022)	(0,115)	(0,490)
Observationer	6	6	6	6	6	6	6	6

Not: För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t ex konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för gemensamma tidseffekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är korrigerade för heteroskedasticitet.

Källa: Lönestrukturstatistiken.

Tabell C 10 Sysselsättningseffekter i restaurangbranschen

Utfallsvariabel: log(Antal sysselsatta heltidsekivalenta månader)								
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	Alla	Män	Kvinnor	Utlands- födda	Eftergymn, utbildning	Ej eftergymn, utbildning	16-29 år	50-64 år
Kontrollgrupp= Hotell								
	0,042*	0,042	0,053	0,074*	0,033	0,043**	0,078**	0,014
Personalliggare	(0,005)	(0,044)	(0,037)	(0,007)	(0,051)	(0,003)	(0,002)	(0,011)
Observationer	6	6	6	6	6	6	6	6
Kontrollgrupp= Övriga servicebranscher								
	0,070	0,053	0,090	0,019	0,034	0,087	0,048	0,018
Personalliggare	(0,025)	(0,011)	(0,068)	(0,014)	(0,021)	(0,031)	(0,024)	(0,006)
Observationer	6	6	6	6	6	6	6	6

Not: För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t ex konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för gemensamma tidseffekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är korrigerade för heteroskedasticitet.

Källa: Lönestrukturstatistiken.

Tabell C 11 Löneeffekter i restaurangbranschen

Utfallsvariabel: log(Månadslön)								
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	Alla	Män	Kvinnor	Utlands- födda	Eftergymn, utbildning	Ej eftergymn, utbildning	16-29 år	50-64 år
Kontrollgrupp= Hotell								
	-0,023***	0,001	-0,040***	-0,063***	-0,103***	-0,018***	0,006*	0,003
Personalliggare	(0,003)	(0,005)	(0,004)	(0,006)	(0,011)	(0,003)	(0,003)	(0,010)
Observationer	92 839	44 419	48 420	22 720	13 363	78 612	31 102	14 831
R ²								
Kontrollgrupp= Övriga servicebranscher								
	-0,006***	-0,022***	-0,011***	-0,065***	-0,090***	0,003	0,008***	-0,007
Personalliggare	(0,002)	(0,003)	(0,003)	(0,004)	(0,009)	(0,002)	(0,002)	(0,007)
Observationer	5 892 218	2 675 062	3 217 156	594 338	2 735 210	3 143 606	803 106	2 037 243
R ²	0,128	0,100	0,061	0,070	0,168	0,136	0,190	0,089

Not: För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t ex konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för gemensamma tidseffekter. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå. Standardfelen är korrekterade för heteroskedasticitet.

Källa: Lönestrukturstatistiken.

Appendix D: Resultat gymnasieskolan

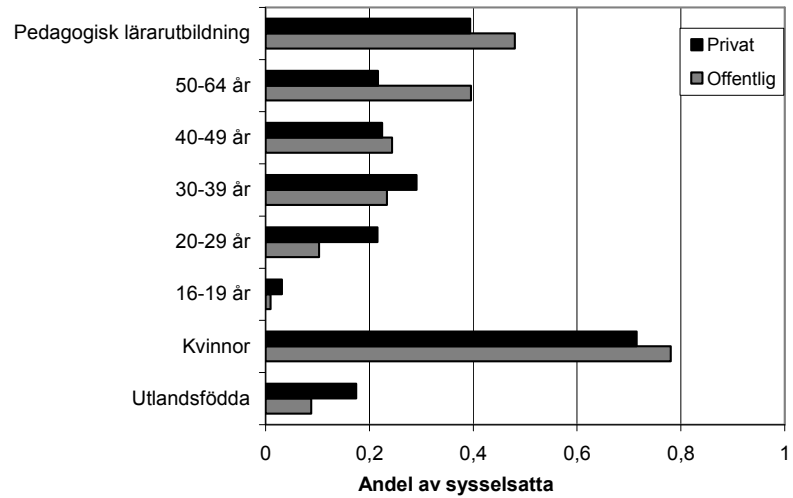
Detta avsnitt kompletterar resultatredovisningen i kapitel 5.2.2 genom att redovisa resultaten för gymnasielärare. Figurer och tabeller kommenteras i huvudtexten.

Tabell D 1 Beskrivning av den kommunala variationen i konkurrenstryck

	Initial nivå 1992		Expansion 1992-2007	
<i>Nivå:</i>	<i>Gymnasieskolan</i>			
<i>Kommunvariabler (mätta 1992)</i>	Låg	Hög	Lite	Mycket
Andel m, eftergymnasial utbildning	0,185	0,142	0,168	0,176
Andel utlandsfödda	0,086	0,068	0,084	0,077
Medianinkomst	160 490	155 515	159 169	158 795
Högermajoritet	0,424	0,533	0,385	0,537
Kommunstorlek	25 869	19 566	19 737	28 600
Andel 1992			0,007	0,007

Källa: Lönestrukturstatistiken.

Figur D1 Vilka arbetar i gymnasieskolan?

Källa: Lönestrukturstatistiken.

Tabell D 2 Sysselsättningseffekter av konkurrens i gymnasieskolan

Urval:	Alla	Män	Kvinnor	Utlandsfödda
Andel friskoleelever	0,114* (0,0632)	0,135** (0,0525)	0,0249 (0,0615)	0,085 (0,0806)
Observationer	2 437	2 429	2 426	2 356
R2	0,926	0,962	0,938	0,962

Urval:	Lärarutbildning	Ej lärarutbildning	Unga	Äldre
Andel friskoleelever	0,099 (0,0638)	0,088 (0,0580)	0,270** (0,108)	0,0067 (0,0576)
Observationer	2 425	2 433	2 383	265 304
R2	0,921	0,956	0,908	0,544

Not: Varje kolumn i tabellen redovisar skattningar från en separat regression. De kommunvariabler som ingår i modellen är medianinkomst, andel universitetsutbildade, invandrade och kvinnor, antal barn i gymnasieålder samt politisk majoritet. För att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t ex konjunkturella förändringar inkluderas även indikatorvariabler för att fånga gemensamma tidseffekter. Samtliga estimat är viktade med kommunstorleken. *** indikerar signifikans på 1 % signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 % signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 % signifikansnivå.

Källa: IFAU-databasens uppgifter från Lönestrukturstatistiken.

Tabell D 3 Löneeffekter av konkurrens i gymnasieskolan

Urval:	Alla	Män	Kvinnor	Utlandsfödda
Andel friskoleelever	0,107*** (0,0280)	0,096*** (0,030)	0,110*** (0,032)	0,151*** (0,044)
Observationer	542 857	285 405	257 452	40 569
R2	0,589	0,637	0,538	0,535

Urval:	Läroarutbildning	Ej läroarutbildning	Unga	Äldre
	0,100*** (0,031)	0,109*** (0,030)	0,103*** (0,031)	0,099*** (0,032)
Observationer	221 138	321 719	29 256	265 304
R2	0,438	0,651	0,723	0,544

Not: Varje kolumn i tabellen redovisar skattningar från en separat regression. Modellen inkluderar individens kön, ålder, ålder² samt en dummy för om individen har läroarutbildning eller inte, gemensamma tidseffekter för att fånga upp nationella trender i sysselsättningen, t ex konjunkturella förändringar. Vidare inkluderas kommunfixa effekter för att kontrollera för skillnader mellan kommunerna som inte varierar över tiden samt ett antal kommunspezifika variabler (kommunstorlek, antalet barn i grundskole/gymnasieålder, genomsnittlig inkomst och ålder i kommunen, andel invandrade samt politiskt styre). Estimatet i privat sektor är viktade med urvalssannolikheterna. *** indikerar signifikans på 1 procents signifikansnivå, ** indikerar signifikans på 5 procents signifikansnivå och * indikerar signifikans på 10 procents signifikansnivå.

Källa: Lönestrukturstatistiken

Competition and employment – An empirical study of five markets

1 Introduction

This report aims at investigating how regulatory reforms in different sectors affect wages and employment in the Swedish labor market. In the 1990's Sweden went through a number of sweeping market oriented reforms aimed at increasing competition in traditionally regulated markets. The evidence on the effects of these reforms is limited and mainly focused on the effects on consumer prices. From an employment policy perspective it is also important to understand how these interventions have affected the labor market.

We mainly focus on the following questions: *How does competition affect employment and wages? Are the effects different in different markets and for different groups of workers and how does sickness absence relate to the degree of competition in a market?* We do this by empirically describing the relationship between various labor market outcomes on the one hand and competition induced by institutional factors on the other. The institutional changes of interest are the following:

- The deregulation of the taxi business
- The introduction of private alternatives in the preschool/school and elderly care sector
- The introduction of personnel registers in the restaurant business

From an imperfect competition perspective, changes in the competitive environment will lead to changes in employers' market power. Market power is typically associated with higher profits than under competitive conditions. To keep prices, and hence

profits, above their equilibrium levels monopolists need to keep production at lower levels. Thus, production and employment is bound to increase when competition rises. Lower production levels results in a lower labor demand. Blanchard and Giavazzi (2001) points at entry costs as a cause for low employment. Deregulation means that entry costs are reduced, and can therefore lead to higher employment.

The rents generated by market concentration can be shared with the employees to different extent and in different forms. Competition can also alleviate labor market discrimination. Since discrimination is costly, increased competition forces firms to behave more efficiently and to end discriminatory behavior.

If the profits made in the non-competitive market are shared with workers wages will be higher than under full competition. The theoretical literature has presented several reasons to why monopolists might share their profits with employees. Alchian and Kessel (1962) suggest that large profits challenge the very existence of the monopoly, since they might draw the authorities' attention to them. Another theoretical approach, represented by for instance Salinger (1984) emphasizes the role of unions. Unions force firms to pay out higher wages if profits are high. Higher wage claims due to market concentration may also spill over into higher long run unemployment levels. The reason is that less competition makes it possible for firms to raise prices in response to higher wage claims, which lead to lower quantities sold and produced, and hence a lower labor demand.

The monopsony theory on the other hand, emphasizes the dominant role of a firm in the labor market (for an overview, see Boal and Ransom 1997). When workers have low wage elasticity firms can use their market power to keep wages down. This scenario is particularly applicable when analyzing the market dominance of the public sector, since these markets often are characterized by high specialization and, accordingly, few alternative employers outside the profession.

The relationship between competition and sickness absence has not received as much attention in previous literature. Since competition is perceived to increase efficiency one possible mechanism is that increased efficiency would affect sickness absence. In which direction, depends on what firms find efficient – to improve the work environment to reduce absence or to increase the effort of the employed. Since the Swedish sickness insurance

system involves firms co-financing short term but not long term absence the latter effect is potentially more likely. Another important mechanism is that increased wages increase the cost of absence. This suggests that there can be a negative effect on sickness absence in sectors that experience an increase in wages.

The first outcome of interest in the empirical analysis is employment, measured as the number of people working in each of the markets of study. Our data also make it possible to look at aggregated hours worked, derived from information on individual annual income divided by the individual wage.²⁰ Apart from average effects we also describe the employment outcomes for different groups of workers with a special focus on immigrants, youths and workers close to retirement age. Given the systematically lower employment in these groups it is particularly interesting to study whether competition leads to compositional changes among the employed in these dimensions.

A second outcome of interest is wages. The theoretical predictions of changes in wages differ depending on the market of study. According to the monopsony model wages should increase when more participants enter the market. Another argument is that wages decrease as rents are diminished when competition increases.

A third focus is to investigate the effects on sickness absence. Due to the large increase in sickness absence since the 1990's in Sweden this outcome is of large interest among Swedish policy makers. Increased competition is predicted to increase efficiency, which may affect the work environment negatively and increase sickness absence. If wages are affected, the effect might be enhanced or counteracted by making sickness absence more or less costly, depending on the direction of the wage effect. An increase in competition can in addition lead to improvements in the work environment through an increased competition over workers. Which effect that dominates is an empirical question and previous literature gives little guidance.

2 Data and empirical strategy

The data comes from the IFAU-database and IFAU's social insurance register, which contain population-wide registers collected by Statistics Sweden. The analysis is based on four main

²⁰ The data do not contain hours worked for each individual.

data sources. The first register, RAMS is a linked employer-employee database containing all workers in Sweden between 1985 and 2008. The data contains the individual workplace, its location and detailed industry affiliation (5-digits). This makes it possible to identify all workers employed in each industry of interest. The data can be linked to information on a large number of individual characteristics (LOUISE), monthly wages (Strukturlönestatistiken) as well as sickness absence (Socialförsäkringsdatabasen, 1990–2006). While most of the data are nation wide, wages are available for all publicly employed and for a sample of private firms. Data contains weights that make it possible to obtain aggregated statistics that are nationally representative.

We measure the impact of competition on the outcomes of interest by comparing the outcomes of the policy changes the variation in competitive pressure over time and across regions or occupational groups. The empirical method is presented in conjunction with each of the markets below.

3 Results

3.1 Taxi

The taxi market was liberalized in a reform in June 1990. Prior to the reform, the number of taxi cars was regulated. In order to put a car into traffic one needed a permit from the County Administrative Board, who based their decision on advice from trade organizations within the taxi business. A permit was also location specific and all taxi businesses had to be connected to one common taxi central. Since 1990 it is free to set up a taxi business and to chose which (if any) taxi central to use.

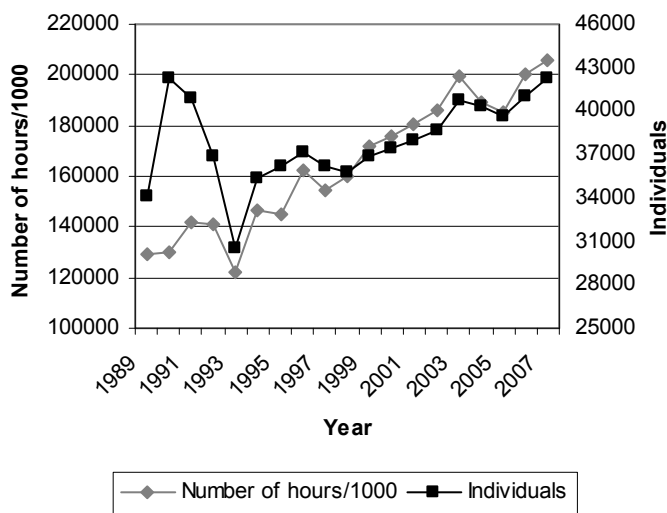
We compare employment in the taxi business before and after the reform with employment in the service sector and with carrying traffic. Workers in carrying traffic are similar in terms of educational/licensing requirements and should thus constitute an alternative occupation for taxi drivers. Taxi drivers are identified using the firm register but since most taxi drivers are self-employed, which increases the risk of measurement error in their primary source of living and hours worked, it will be difficult to assess the full impact of employment and wages in this sector.

Because of this the primary focus relies on compositional changes in this group.

Main results

The deregulation of the taxi industry represents an example of reduced entry costs in the private market. The theoretical prediction for employment is that it will increase in response to increased production levels and reduced costs of entry. Figure 1 illustrates the development of employment in the taxi industry. We can see that the number of employed individuals experienced a sharp decrease in the years following the deregulation, but that the number of hours worked exhibit a steady increase during the whole period, except for a temporary drop in 1993.

Figure 1 Employment in the taxi industry 1989–2007

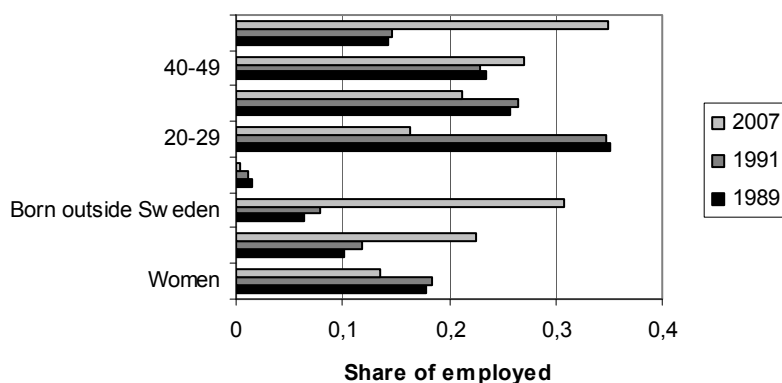

The sharp drop in the number of employed in 1991–1993 can be attributed to the recession in Sweden during this period. If we compare the employment level in taxi with the service industry in general and with carrying traffic, it seems to have been more affected, but in the long run it has gained in comparison with carrying traffic and to some extent in comparison to the service

sector. However, the relative level compared to the service sector lies of approximately the same level as in the year preceding the deregulation.

When we turn to compositional changes in the labor force employed in the taxi industry we observe considerable changes. For most groups there seem to be a modest change in the likelihood to work in the taxi industry in the year immediately following deregulation, although the employment among highly educated and those born outside Sweden have increased somewhat. However, in 2007 there is a remarkable increase in the share born outside Sweden, highly educated and older people (Figure 2).

Figure 2 Changes in the demographic composition among taxi drivers

In the regression analysis, we contrast the development of employment in the taxi industry to the service industry in general and to carrying traffic²¹. The regression results confirm the picture from the graphical analysis; the number of employed has increased and it has done so in comparison to both the service sector in general and the carrying traffic industry. The effects are especially pronounced for individuals aged 50–64 and those born outside Sweden. The change among highly educated is smaller in magnitude than in the previous groups and occurs on long term only.

²¹ The comparison with carrying traffic yields approximately the same pattern. Thus, the estimates from these regressions are omitted.

Table 1 Effects of deregulation on employment and monthly wages

Comparison group: Service sector					
	Employed individuals	50+	Born outside Sweden	High education	Monthly wage
Short term	0.109*** (0.032)	0.153*** (0.0262)	0.217*** (0.0412)	0.0298 (0.0558)	-0.038*** (0.009)
Long term	0.031** (0.011)	0.379*** (0.0188)	0.701*** (0.0513)	0.120*** (0.0403)	-0.122*** (0.009)
Observations	38	38	38	38	2,973,655

Note: *, ** and *** denote statistical significance at 10, 5 and 1 percent level respectively.

Since entry regulations allow firms to exert rents, we expect wages to decrease after the deregulation. Column 5 in Table 1 confirms the theoretical prediction; wages have decreased by about 4 percentage point in the short run and with an additional 12 percentage point decrease in the long run.

Decreasing wages and more efficiency in production would suggest an increase in sickness absence. We find that long term absence and the length of sickness absence do increase in the short run, but in the long run the effect seems to cancel out. The estimates can be found in Table 2.

Table 2 Effects of deregulation on sickness absence

	Sickness absence	Sickness benefit days	Long term absence
Short term	-0,011*** (0,003)	1,230*** (0,467)	0,005* (0,002)
Long term	-0,028*** (0,003)	-1,561*** (0,455)	-0,008*** (0,002)
Observations	12 474 331	12 474 331	12 474 331

Note: *, ** and *** denote statistical significance at 10, 5 and 1 percent level respectively.

3.2 Preschools

In 1995, a new law gave local governments the right to allow private daycare centers to enter the market. Before this law only non-profit parent cooperatives or other non-profit organizations could receive public funds. Since the barriers to enter this market are low due to e.g. low start up costs, the new law gave rise to an

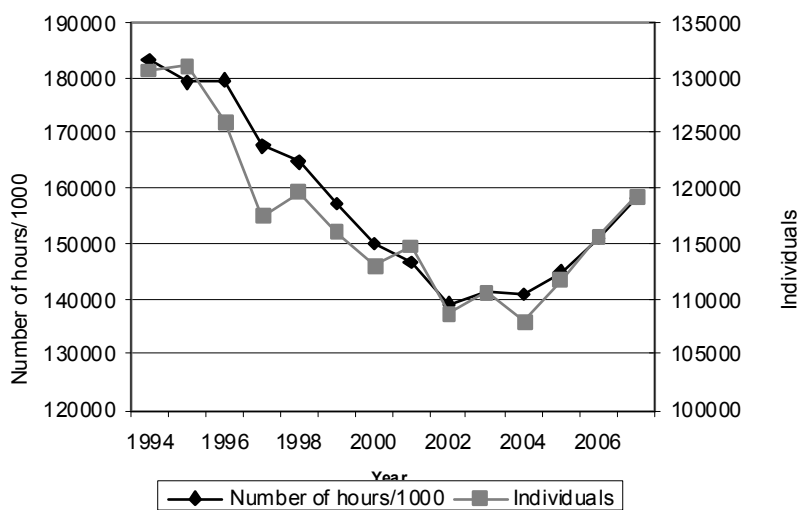
increase in private alternatives. However, there is large variation in the degree of privatization across municipalities. The bulk of non-public preschools are still not owned by for profit firms, but of cooperatives and non-profit organizations. Since 2006 all municipalities are obliged to provide all preschools with funds as long as they fulfill certain requirements. It is therefore interesting to study how lowering the entry barriers for daycare centers affect employment, wages and sickness absence in this market.

We use the regional variation in the share of children in private daycare over time to estimate the relationship between private competition and employment, wages and sickness absence,

Main results

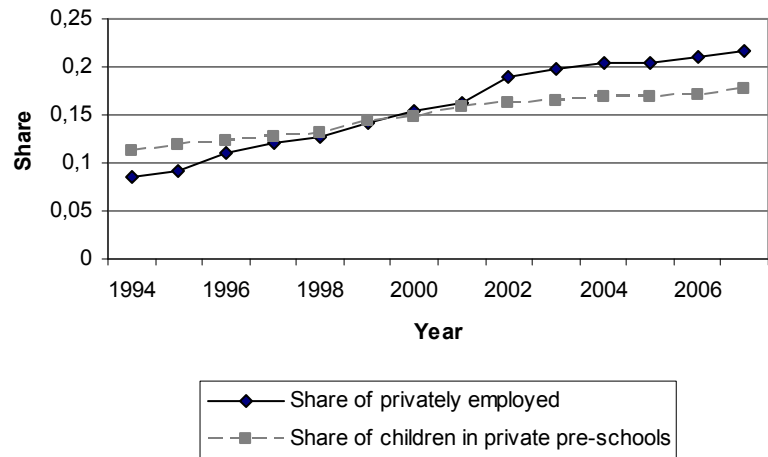
The number of employed in Swedish preschools have decreased since 1994, although there is some recovery in the numbers since 2002. Some of the pattern we observe in figure 3 may of course be a result of changes in children cohorts, but following the cut backs due to the economic crisis in the 1990's the number of children per worker increased from 4.4 in 1990 to 5.6 in 1998 (SOU 2000:3).

Figure 3 Employment among preschool personnel 1994–2007

During the same period private initiatives in the preschool sector have increased. Figure 4 describes the development of private versus public preschools, measured as the share of children and workers in private preschools from 1994 to 2007.

Figure 4 Privatization 1994–2007

In the regression analysis we turn to the question of whether privatization has affected the the number of employed in the preschool sector, their wages and their sickness absence. We exploit regional variation in the extent of privatization measured as the share of children in private preschools over time and control for municipal characteristics such as political majority and immigrant share, the number of children of preschool age, municipality fixed effects and common time effects. In the wage and sickness absence analysis we also include a number of individual characteristics.

We find a positive relationship between competition from private preschools and the number of employed in preschools. However, since the increase in the number of employed was not followed by an increase in the number of worked hours it seems like the increase was not due to an increase in the number of fully employed. In the first panel of Table 3 we can see that the effect on the log of hours worked was negative although not significant whereas the second panel shows a significant increase in the number of employed of 24 percent as a response to full privatization. Interestingly, competition from private alternatives seem to lead to an increase in male personnel and youths, measured both as the number of hours worked and the number of individuals. For both measures we also find a decrease in personnel with a pedagogic education.

Table 3 Impact of privatization on employment

Sample:	All	Males	Born outside Sweden	Educated teachers	Youths
<i>Outcome log(Hours worked)</i>					
Share of children	-0,022 (0,075)	1,251*** (0,199)	-0,126 (0,117)	-0,200*** (0,063)	0,476*** (0,174)
Observations	3 690	3 526	3 553	3 689	3 680
R2	0,983	0,898	0,975	0,985	0,960
Sample	All	Males	Born outside Sweden	Educated teachers	Youths
<i>Outcome: log(Employed individuals)</i>					
Share of children	0,244*** (0,0808)	1,374*** (0,174)	0,0904 (0,117)	-0,135** (0,0573)	0,917*** (0,164)
Observations	3 690	3 526	3 553	3 689	3 680
R2	0,982	0,942	0,980	0,985	0,962

Note: *, ** and *** denote statistical significance at 10, 5 and 1 percent level respectively.

Table 4 contains the estimates of the effect of competitions from private preschools on the wages for all employed in the preschool sector (column 1), and for publicly and privately employed separately (column 2 and 3). The point estimates are positive for the publicly employed and negative for the privately employed, which is consistent with theory. None of the estimates are, however, statistically significant.

Table 4 Impact of privatization on wages

Outcome: log(Monthly wages)			
Sample:	All	Public sector	Private sector
Share of children	0,002 (0,028)	0,031 (0,020)	-0,033 (0,045)
Observations	790 153	716 817	73 336
R2	0,683	0,680	0,741

Note: *, ** and *** denote statistical significance at 10, 5 and 1 percent level respectively.

When studying the effect of privatization on sickness absence, we find negative point estimates, although the effects are not statistically significant except for the number of days of sickness

absence. The results can be found in table 5. Thus, it seems that privatization does not affect the probability of being absent due to sickness, but that there might be a negative effect on the length of the sickness spell. Using the sample of public and private employees separately does not generate any significant effects.

Table 5 Impact of privatization of sickness absence

Outcome:	Absence >28 days	Absence days	Long term absence
Share of children	-0,010 (0,016)	-5,584* (3,028)	-0,017 (0,014)
Observations	1 405 332	1 405 332	1 396 117
R2	0,03	0,04	0,03

Note: *, ** and *** denote statistical significance at 10, 5 and 1 percent level respectively.

3.3 Schools

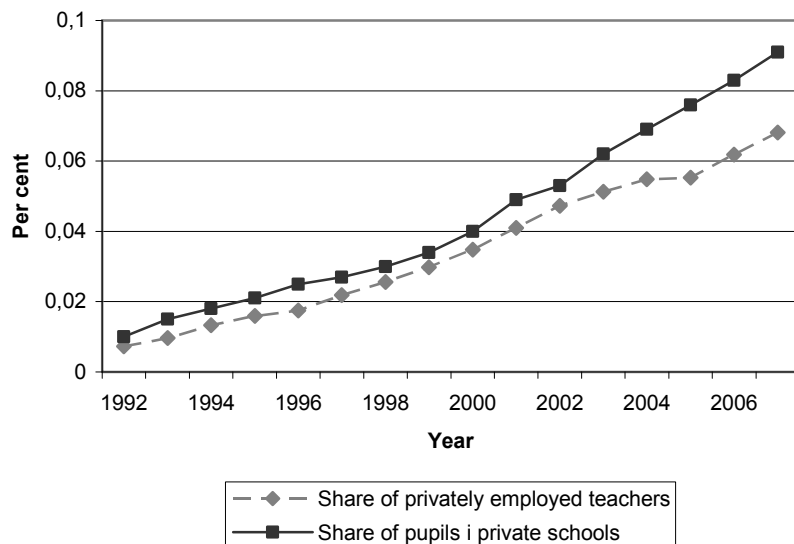
In the 1990's Sweden introduced a number of market-oriented reforms, aimed at raising efficiency in the public school system. One of these reforms, the Swedish voucher reform, allowed publicly funded private schools to enter the market. This gave rise to a large increase of private employers and regional variation in the expansion of private schools. At the same time there was a school choice reform expanding parents' choice of educational provider. Hence, from a situation where public schools were essentially local monopsonists in their employment of teachers, these reforms introduced competition both on the demand side and the supply side.

We exploit the regional variation in private school teachers and pupils in private schools, to describe how wages, employment and sickness absence have changed with the inflow of private alternatives in the teachers market. Similar to preschools, there is a large regional variation in the extent of privatization across municipalities.

Main results

Figure 5 illustrates the expansion of private schools in Sweden during 1992–2007. During the same period there has been a sharp increase in the number of employed teachers.

Figure 5 Privatization 1992–2007

Similarly to the analysis of preschools, we estimate the effect of privatization utilizing the regional variation over time. The same controls are used here, except that we use the number of children in school age instead.

Table 6 show the results for the number of hours worked (the estimates for the number of employed are similar and are hence left out). Our estimates suggest that privatization is associated with an increase in school employment. The increase holds for men, individuals born abroad and certified teachers. Thus, in contrast to preschools it seems like privatization increases the share of certified workers.

Table 6 The impact on employment of privatization

Outcome variable: log(Hours worked)						
Sample:	All	Males	Women	Born outside Sweden	Certified	Non-certified
Share of pupils in private schools	0,591*** (0,164)	1,750*** (0,239)	0,183 (0,148)	1,106*** (0,240)	0,613*** (0,160)	0,324* (0,195)
Observations	4 234	4 233	4 234	4 213	4 234	4 234
R2	0,989	0,985	0,989	0,983	0,989	0,982

Note: *, ** and *** denote statistical significance at 10, 5 and 1 percent level respectively.

From Table 7 we can see that wages in the school sector have increased with the degree of privatization. The effect is driven by higher wages among publicly employed, which is consistent with theory. When private units enter the market, the public sector is forced to raise wages to keep their labor force. The estimate suggests that the monthly wage increases by 1.7 percentage points when the share of pupils in private schools increase by 10 percentage units.

Table 7 The impact on wages of privatization

Outcome variable: log(Monthly wages)			
Sample:	All	Public	Private
Share of pupils in private schools	0,204*** (0,045) (0,028)	0,195*** (0,045) (0,020)	-0,197 (0,206) (0,045)
Observations	1 751 907	1 694 222	57 685
R2	0,669	0,677	0,487

Note: *, ** and *** denote statistical significance at 10, 5 and 1 percent level respectively.

The wage effect is positive for all groups, but the magnitude is highest for individuals born outside of Sweden, women and qualified teachers.

When estimating the relationship between privatization and sickness absence we find no statistically significant effect. The magnitude of the point estimates is also very small. The results can be found in table 8. The results for private and public sector employees show the same pattern. The explanation to this pattern

could be that there is no connection between sickness absence and privatization. Another possibility is that there are several, counteracting effects. It is possible that the work environment have changed for teachers, but that the effect is counteracted by the increased cost of absence due to the raised wages.

Table 8 Impact of privatization of sickness absence

Outcome variable:	Absence >28 days	Absence days	Long term absence
Share of pupils in private schools	0,008 (0,009)	0,203 (2,730)	0,004 (0,009)
Observations	3 080 387	3 080 387	3 069 952
R2	0,03	0,03	0,03

Note: *, ** and *** denote statistical significance at 10, 5 and 1 percent level respectively.

3.4 Elderly care

Since the 1990's there has been a large expansion of private alternatives within elderly care. In contrast to daycare and schools where private firms have free entry, privatization has mainly taken place through municipalities contracting out elderly care. Some municipalities have also implemented choice based systems, where the consumer can choose between providers approved by the municipality. In these cases privatization is more characterized by free entry.

In a similar strategy as above we exploit municipal variation in private alternatives to investigate the importance of privatization on employment and wages. We will focus on home services due to data limitations. The explanatory variable is the share of help hours performed by private providers.

Main results

Employment in home services for the elderly has increased since 1999. This is hardly surprising since the number of people over 65 years have increased lately. Table 9 illustrates the results from the regression analysis. The results show that there is a positive effect on employment of privatization, both measured as the number of individuals employed and the number of hours worked. The

increase was particularly high among younger people. For men and individuals born outside Sweden employment have increased, but not hours, which suggests that it is mainly part time work that has increased among these groups.

Table 9 Impact of privatization on employment

<i>Outcome variable: log(employed)</i>					
	All	Males	Born outside Sweden	Educated	Youths
Share of private help hours	0.674*** (3.815) (0.032)	0.464** (4.440) (0.0262)	0.453* (5.148) (0.0412)	0.407** (4.280) (0.0558)	0.938*** (5.257) (0.009)
Observations	1,539	1,484	1,319	1,524	1,424
R2	0.964	0.961	0.969	0.955	0.951
<i>Outcome variable: log(hours worked)</i>					
Share of private help hours	0.594*** (0.183)	0.433 (0.267)	0.164 (0.235)	0.460** (0.214)	0.565*** (0.198)
Observations	1,539	1,484	1,319	1,524	1,497
R2	0.962	0.955	0.958	0.950	0.959

Note: *, ** and *** denote statistical significance at 10, 5 and 1 percent level respectively.

Table 10 suggests that wages in home services for the elderly have increased among public sector employees in municipalities with more privatization. The estimate for private sector employees is negative, although not significant. All in all, there seems to be no effect for the employees as a group.

The elderly care sector has one of the highest sickness absence shares and several studies have found that the employed find the working environment poor and that occupational related diseases are common (SCB 2004, Bäckman 2001). Sickness absence is higher among publicly employed than among those working in the private sector, but whether this is due to differences between sectors or due to sorting of employees is difficult to tell. As we can see from Table 10 privatization seems to affect sickness absence negatively; a 10 percent increase in privatization is associated with a reduction in the probability of sickness absence with about 0.3 percentage units. This a small impact though – in relation to the sickness absence numbers this corresponds to a 2 percent decrease. The estimate for publicly employed is larger and significant, while the estimate for privately employed is not. This suggests that the effect is driven by

public sector employed.²² A possible explanation to this pattern is the high sickness absence levels in elderly care, and that increased competition has led to improvements in the working conditions in this sector.

Table 10 Impact of privatization on wages and sickness absence

<i>Outcome variable: log(Monthly wages)</i>			
Sample:	All	Public sector	Private sector
Share of private helt hours	0.010 (0.043)	0.062*** (0.023)	-0.045 (0.039)
Observations	294,100	244,704	49,396
R2	0.311	0.345	0.281
<i>Outcome variable: Sickness absence > 28 days</i>			
Share of private helt hours	-0.032*** (0.011)	-0.043** (0.019)	-0.001 (0.011)
Observations	444,105	342,391	101,714
R2	0.04	0.04	0.04

Note: *, ** and *** denote statistical significance at 10, 5 and 1 percent level respectively.

3.5 Personnel registers in restaurants

In 2007, Sweden implemented a law requiring all restaurants and hair saloons to keep a daily register of all individuals working on the site.²³ The primary aim of the law was to reduce black market work. By increasing the costs of engaging in black market work, daily registers favor competition among employers on equal terms. The new law also implied more equal employment opportunities among workers, something that could potentially favor workers with larger difficulties in the labor market, e.g. youths and ethnic minorities. Because these industries, and the restaurant business in particular, employ a significant share of these workers, it is interesting to investigate whether it is possible to detect compositional changes in the pool of employed. A previous study (Ds 2009:43) documents strong positive effects on the number of paid hours and

²² The results for the number of days with sickness absence and long term absence show the same pattern as the estimates for sickness leave and are hence omitted.

²³ Daily registers have also been discussed in other industries, such as in construction and in the laundry service.

declared wages in particular in the restaurant business. There is, however, no available evidence on compositional changes.

The empirical strategy used for the analysis is similar to the one applied for the taxi sector. Because restaurants situated in hotels were exempt from the law we believe that these workers constitute a good control group. We also compare the outcomes in the restaurant industry to the service sector as a whole.

Main results

Consistent with previous findings our results, there is a significant increase in the number of employed in the restaurant industry (see table 11). The average effect, however, masks large differences in employment effects between different groups of workers. As shown in Figure 6 and 7, the rise in employment is most pronounced among youths (16–19 years), older workers (50–64 years), immigrants and workers without high school education. These findings suggest that the law indeed introduced more equal opportunities among workers. The introduction of the law did affect wages negatively, suggesting that it had a negative effect on profits. Immigrants experienced the largest wage reductions. A potential explanation for this is that the law led to a larger inflow of workers in the lower tail of the wage distribution, leading to a decrease in average wages in the industry.

Table 11 Effects of deregulation on employment and monthly wages

Control group:	Service sector	Hotels
<i>Outcome: Employed individuals</i>		
Personnel register	0.187 (0.056)	0.145** (0.010)
Observations	6	6
<i>Outcome: Hours worked</i>		
Personnel register	0.070 (0.025)	0.042* (0.005)
Observations	6	6
<i>Outcome: Monthly wage</i>		
Personnel register	-0.006*** (0.002)	-0.023*** (0.003)
Observations	5,892,218	92,839

Note: *, ** and *** denote statistical significance at 10, 5 and 1 percent level respectively.

Figure 6 Employment in restaurants compared to the service sector by age groups

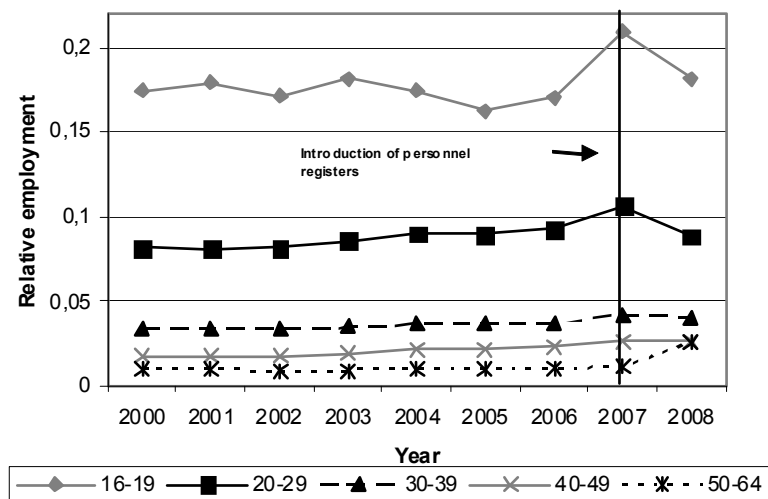
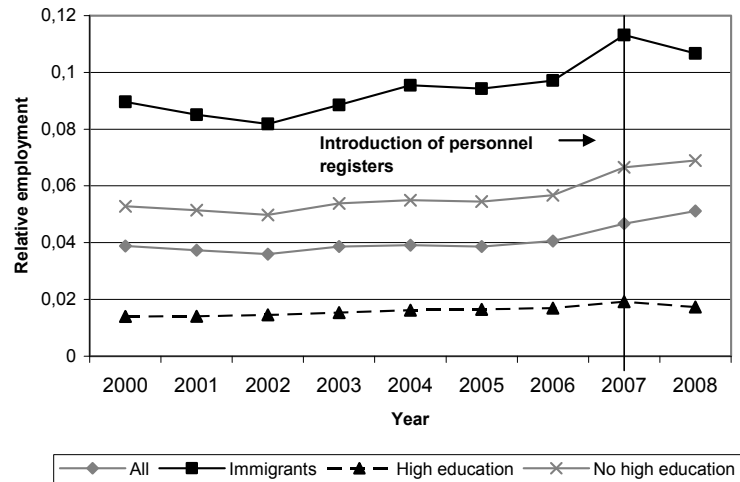

Figure 7 Employment in restaurants compared to the service sector by demographic groups

4 Conclusions

The main conclusion from the analysis is that interventions that increase competition can help to increase the efficiency in labor markets with insufficient competition. The results are much in line with the theoretical predictions.

In private markets, employment is predicted to increase and wages to decrease, while employment and wages are expected to rise in publicly financed markets. In the taxi industry, entry regulations seem to have caused lower employment and higher wages. After the restrictions in the market were lifted, employment rose compared to other industries. Wages, on the other hand, have decreased. This can be due to increased competition, making it more difficult to meet higher wage claims by increases in consumer prices.

On the other hand, in publicly financed markets we find a positive impact on employment. In addition, there are positive wage effects in schools, but no effect on wages in preschools and elderly care. These findings suggest that public employers have used their market power to keep teacher wages down whenever having the status of a local monopsonist.

The increase in employment is particularly high among workers who have poor outcomes in the labor market. Immigrants, youths and workers close to retirement age are the ones most positively affected by competition in all markets under study. This conclusion is also valid in the restaurant industry. The analysis of the restaurant industry also shows that when daily registers were introduced, wages fell suggesting that profits were being made through the exploitation of black market work. The law also increased the number of workers employed in the industry, which point at a transition of workers from black to white market work.

In the taxi industry we find a small negative effect of privatization on sickness absence, but it seems to cancel out in the long run. A consistent finding throughout the analysis is that sickness absence is lower among private sector employees in all the studied welfare sector markets. This could either reflect that more competition causes sickness absence to decrease or that private employers hire different workers than public employers do. In a more formal analysis we find some weak evidence that privatization has decreased sickness absence, although in order to make this a strong conclusion, more research is clearly warranted (we find no effects in the preschool and school sectors, but a decrease in elderly care).

In all, our results suggest that regulations and inadequate competition is associated with lower employment. Increased competition means that firm cannot exploit their market dominance to the same extent, which implies that wages adjust to worker productivity. Against these results we conclude that reforms that enhance the competitive environment in traditionally regulated markets are expected to have positive effects on employment, in particular for workers who stand furthest away from the labor market.